

СРПСКИ
ЕТНОГРАФСКИ ЗБОРНИК

ИЗДАЈЕ

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДМИЈА

КЊИГА XVIII.

СУБОТИЦА
ГРАДСКА ПЕЧАТНИЦА ПОЗОРНИЦА УЛИЦА БРОЈ 2.
1923.

ПРВО ОДЕЉЕЊЕ

НАСЕЉА
И
ПОРЕДНО СТАНОВНИШТВО

КЊИГА 16.

УРЕДИО

ЈОВАН ЦВИЈИЋ.

С У Б О Т И Ц А

ГРАДСКА ПЕЧАТНИЦА ПОЗОРНИКА УЛИЦА БРОЈ 2.

1923.

МИГРАЦИЈЕ СРБА У ХРВАТСКУ

ТОКОМ 16., 17. И 18. СТОЛЕЋА.

НАПИСАО

ДР. АЛЕКСА ИВИЋ.

ПРЕДГОВОР

У студији „Метанастаничка кретања, њихови узроци и последице“ средно је и системизовао г. Јован Цвијић досадање резултате проучивања насеља и порекла становништва. Главно тежиште положио је на сеобе турског и потоњих времена и на значај њихов за антропогеографске, етнографске, социјолошке и друге процесе, указујући при томе на многобројне проблеме, који стоје у вези са метанастаничким кретањем Срба.

Значај дела Цвијићева лежи у томе, што оно поставља темељ и даје облик науке једној новој научној грани. Дело је рађено на подлози проматрања и проучавања при путовању шпанчеву по Балканском Полуострву као и литературе о сеобама, али не обухвата у свој потпуности резултате проучавања српских миграција по архивским изворима. О миграцијама са турског и аустријског земљишта током 16., 17. и 18. столећа налази се велика множина необјављених историјских података у разним архивима и географ није ни могао да се користи резултатима ових миграција, док историчари не обаве овај претходни посао, који на њих спада, док не публикују архивску грађу о том предмету.

Добио сам много од Срп. Кр. Академије и Мин. Просвете те сам у марту 1922. у бечком ратном архиву, у јулу 1923. у градничком земаљском и владином архиву и у августу 1923. у цетињском земаљском архиву проучавао грађу о миграцијама, доуписујући тиме своја ранија архивска истраживања о овом предмету. Служећи се студијом Цвијићевом као упутством ова књижица је поставила себи задатак, да прикаже према прикупљеним архивским подацима досељавање Срба у Хрватску и да тиме допринесе свестраном проучавању тога важног питања.

Писац.

УВОД.

Главне основице српских сеоба. Узроци миграцијама за време Турака. Две селидбене етапе. Преговори о сеоби. Сеобе без претходних преговора.

Пронаст српских средњовековних држава и столетно робовање нашег народа допело је као последицу и као главне резултате: уништење сталешких разлика, ишчезавање богумилске јзрени, прелаз великог дела нашег народа на Ислам и померање Срба од југоистока на север и запад. Уништење сталежа и ишчезавање богумилске вере као и прелаз на муслиманску веру обављено је брзо, а процес миграција Срба на север и запад трајао је пуних три стотине година.

Сеобе Срба изазвали су разноврсни узроци, који се у већини случајева пресеку. Историјским узроцима називамо бежање народа испред завојевачке турске војске и буне хришћанског становништва, које су редовито имале за последицу метанастазијски кретања. Много пута су повод миграцијама били психолошки моменти, настали услед притиска и суровости завојевача. Осим тога су и економски узроци, лична и имовна несигурност, глад и уопште тешко економско стање, покретали народ на сеоби. Сеобе Срба у суседне државе и махом изван границе Балканског Полуострва, изазване турском најездом, могу се подијелити у неколико група: 1. спорадично досељавање Срба у Срем и у Угарску од почетка 15. века до утврђења турске власти у Угарској средином 16. века; 2. пресељавање Срба на турски део Славоније у првој половини 16. столећа и са турског на пустињски део Славоније у другој половини 16. века; 3. миграције Срба у турску Лику и Крбаву у другој половини 16. века и прелаз једнога дела тих Срба из Лике

на аустријски део Хрватске током 17. века и 4. насељавање Срба у Далмацији у 16. и 17. столећу. Посебну групу чине 5. сеобе Срба у Жумберак 1530, 1631. и 1718. године и 6. сеобе у Угарску, Хрватску и Славонију, у вези са аустријско-турским ратом од 1683. до 1699. године.

Узроци српским сеобама у Хрватску били су или економске или еколошке природе, а појединачне су оба узрока у исти мах утицала и покретала народ на сеобу. Све сеобе Срба на хрватску и приморску границу, осим можда једине сеобе у Жумберак, биле су етапне сеобе. За турско доба разликујемо три врсте српских сеоба. Прве су сеобе или тачније бежање Срба изван границе државне, без знања и приволе Турака. У ову врсту спадају и сеобе, о којима говори ова студија. Друга врста су сеобе из јужног краја турске државе у други, уз дозволу, али без приволе и ангажовања турских власти. Трећа врста је размештање становништва, вршено по напред утврђеном плану од турских службених органа, без питања и приволе миграната. Досељенике српске на хрватској граници првобитно су Турци довели из унутрашњости Босне на границу државе. Попаментали су их тамо у околину утврђених места, да им обрађују земљу, да служе као комора, као улази или калаузи, а узимали су их и у војску (Џвијић, о. с. стр. 28.). Према томе су досељеници на хрватску границу имали две селидбене етапе: прва етапа је насилно насељавање њихово на турску границу, а друга етапа је прелаз њихов са турске на аустријску страну.

Сеобама су обично претходили преговори, који су трајали или кратко време, пар недеља или су се провлачили годинама. Први преговори са усорачким Србима почели су 1641. и у више махова су прекидани те је сеоба Усорчана извршена тек 1658. године. За вођење преговора слали су Срби своје изасланике на аустријску страну или су Аустријанци слали изасланике Србима у Турску. И у првом и у другом случају су преговори вођени у највећој тајности, да не би Турци дознали за њих. Срби су од своје стране изишли за вођење преговора попове, кнезове или иначе уз име и разборите људе своје (маја 1602. два брата, оба кнези српска, код обрштара барона Кисла, јан. 1611. једно српско свештено лице код капетана Жигмунда Гусића, авг. 1611. три Србина код оточачког капетана Јакова Портнера, март 1642. Тодор Ву-

конојевих и Јовица Живановић, коренички изасланици код барона Херберштајна, маја 1642. два изасланика усорачка код Херберштајна, средином 1657. неколико најодличнијих људи међу Усорчанима код хрв. пограничних комесара). Аустрија је изашиљала у Турску ради преговора са Србима своје офицере или свије инцијоне, а понајчешће Србе, који су пореклом из Турске то су у Турској имали својих рођака и поузданих пријатеља, код којих су били скривени за време преговора, вршећи у исти мах и уходску службу (Вук Поповић преко лета 1538. међу цетишким Србима, харамбаша Иван Гостовић у августу 1640. тринаест дана међу кореничким Србима, заставник Перо Лучић и Вицко Богут у апр. 1645. међу Србима у Језеници и Перушићу). Аустријски изасланици су водили преговоре и обраћали се у Турској угледним и поузданим Србима, с којима су из раније стојали у вези, а српски изасланици су преговарали најчешће са обрштаром хрватске границе или сељским великим капетаном, а много пута и са оточичким и огулинским капетаном или другим којим пограничним официром.

Понеким сеобама нису претходили преговори него су извршене или без ранијег споразума са досељеницима (огулински капетан Гиннар Франконан унадје с пролећа 1639. у лично Петрово Село и покрепе милом и силом тамошње Србе на сеобу) или без претходног знања и одобрења аустријских пограничних власти (рибички Срби добегоше из страха од Турака почетком 1609, а подланички Срби пођу око 29. марта 1611.). Положај ових Срба, који дођоше на аустријску страну без преговора и утврђеног споразума био је врло тежак, јер стран њих нису имале аустријске власти никаквих обвеза ни обзира.

Хрватска војна граница. Територијалне промене у војној граници. Ратни синет у Грацу. Војна граница током 17. века. Плати уходама. Плате војницима и официрима.

Сеобе Срби са турског на аустријско земљиште утесној су вези са утјеговљењем војне границе. Под хрватском војном границом разумевала се војна и административна власт оних крајева Хрватске, који су се граничили са Турском. Стално

напредовање Турака у првој половини 16. века и чести упади турских чета у пограничне аустријске земље принудиле су централну управу аустријску, да установи на граници према Турцима стајаћу војску и да је размегн по тврђавама са задатком, да чувају кланце и пролазе и спречавају упаде турских пљачкашких чета. Земље, које су граничиле с Турцима, биле су опљачкане од Турака, стиповиштво се разбегло или је одведено у робство те они сиромашни, оголели и опустели крајеви нису могли да снабдевају пограничне тврђаве војничком посадом и још мање да ту посаду издржавају. С тога је аустријска централна власт снабдевала границу најамничком војском, ту војску је били иличала и издржавала и да би олакшао операције тих пограничних чета и омогућио њихово издржавање, аустријски цар је одузео све пограничне градове и сва околна места око тих градова од банске власти и то не само у војничком него и у административном погледу и потчињено их је под своју непосредну управу.

У исто време је створена и у Славонији посебна војничка и административна област, славонска војна граница. Оснивањем хрватске и славонске границе јако је сужено управно подручје хрватско-славонског бана. То подручје, које је некад заузимало целу Хрватску и Славонију, спало је у ово доба услед турског освајања и услед оснивања хрватске и славонске границе на Загреб, Зигорје и околину и на предео дуж обе обале Саве до границе Турске. Тако се банска управна област пружала као какав или између хрватске и славонске војне границе те ове границе не само да су биле независне једна од друге него ни у биле ни у непосредном суседству једна с другом. С тога се и досељавање Срба у Хрватску вршило независно од сеобе Срба у Славонију те се и живот српских досељеника на хрватској граници формирао под посебним приликама, без утицаја и везе са стањем, у коме се налазили славонски Срби. Због овога писам миграције Срба у Славонију ни унео у ову студију, али сам унео сеобу Срба у Жумберак, која је саставни део осталих српских сеоба на хрватску границу и то саставни део не толико у територијалном погледу (питање, да ли је Жумберак припадао Хрватској или Крањској и данас је спорно) колико у административном смислу, јер је и жум-

берачка организација снадала под управну власт заповедника хрватске границе.

Територију и хрватске војне границе остао је у току 17. века у главној и припронењен сја до пред крај тога столећа, до ослобођења Хрватске од Турака. Током 16. века претрпела је ова граница услед турских освајања великих промена. Средњом тога века обухватала је хрватска граница ова утврђена места: Сењ, Оточац, Брињ, Брлог, Трсат, Св. Вид на Ријеци и Леденица (т. зв. сењска капетанија), затим Бихаћ, Ренић, Сokol, Изачић, Топлице, Брековичка Кула, Тржац, Дрежњик, Стурлић, Слуњ, Фурјан, Огулин, Модруш, Јасенице и Кључ (т. зв. бихаћска војска). Посебну капетанију су сачињавале посаде Зрињ, Гвозданско, Круна, Вранограч, Новиград, Мутник, Градац, а посебну градови између Бихаћа и Сења Храстовица, Острожац, Блиња, Винодол, Цазин, Бужим, Војна, Ајтић-Град, Пећи, Цетин, Подзвизд, Хресно, Степа, Дуги Шимун и Клокоч. Према платном списку из 1564. године износила су посаде највише 293 војника (Сењ), а најмање по 4 (Леденица и Клокоч) па чак и по два војника (Кључ). Цела капетанија сењска износила је 421 војника и примала је 1695 фор. и 30 кр. месечне плате. Бихаћска војска (посада Бихаћа и набројаних околних градова) износила је 599 војника и имала месечну плату 2.402 фор. Све посаде тога времена у хрватској граници бројале су 700 коњаника и 2.206 пешака и добијале су месечно 12.534 фор. и 30 кр.

Број војске у посадама мењао се према потреби. Становници на подручју војне границе нису морали никоме да служе као кметови, уживали су слободно земљу, коју су обрађивали, али су били војни обвезаници и морали су на позив граничарских заповедника у свако доба ступити у војску и поћи куда им се наложи. Ово је нарочито вредило за српске досељенике, који су стојали под војном управом и од којих је тек један део служио у војсци под платом, док су остали само у случају потребе и на нарочит позив морали да се иште оружја.

Издржавање пограничних посада коштало је много, а државне касарне нису обилевале новцем те је војницима исплаћивања новца била неуредно. Исплаћена, изгладнела и проређена војска није могла да даде Турцима достојан отпор те су поједини градови надали у њихове руке. 23. јуна 1565.

пала је под Турке Круна, а у септембру 1577. паде Бојна. Стање на граници хрватској у ово време било је тако очајно, да су војници, којима је поверена одбрана границе, још пре доласка турског испразнили и препустили непријатељу без борбе градове Горњи Кладуш, Стурлић, Подзвизд, Турка Михаља Пећ и Ајтић-Град. Сам заповедник хрватске границе барон Ауерсперг после пада Бојне замоли надвојводу Карла за дозволу, да може из градова Зринь и Гвозданског повући топове и војску и срушити утврђења тих градова са земљом, јер је иначе пад тих градова под Турке неизбежан. И збиља, Турци освојеше 13. новембра 1577. Острожац, 20. децембра ове године Зринь, а 13. јануара 1578. Гвозданско.

После смрти аустријског цара Фердинанда I. († 25. јула 1564.) његови синови Максимилијан II., Фердинанд и Карло поделише поједине круновне међу собом. По тој подели надвојвода Карло доби унутарње аустријске земље, Штајерску, Тиролску, Корушку, Крањску, Горњу, Трст и Истру на управу. Да би се сузбило напредовање Турака, који су и покрај склопљеног мира са Аустријом непрестано чинили упаде у аустријске пограничне प्रदेशе, освајали поједине градове, пљачкали и водили становништво у робство, створио је цар Рудолф II. т. зв. брушким указом (Brucker Libell) дворски ратни савет са седиштем у Грцу. Овај ратни савет је имао задатак, да помаже надвојводи Карлу у управи над повереним му земљама и над хришћанском и славонском границом, које су такође овим указом дошле под административну власт надвојводе Карла.

Надвојвода је одмах, чим је преузео управу над границом у Хрватској и Славонији, приступио реорганизовању њеном. Средином 1579. године положен је на ушћу Коране у Купу темељ граду Карловцу, у коме је од тада било седиште заповедника хрватске границе, док је седиште заповедника славонске границе било у Вараждину. У исто доба су створени статуту за граничаре коњанике и пешаке и регулисана је администрација војне границе.

Територијалне промене претрпела је хрватска војна граница и услед ратних успеха, које је постигао 1591. и 1592. босански Хасан паша. Његове чете освојеше 1591. године град Рипач, а 12. јуна 1592. заузеле Турци град Бихаћ. У априлу 1592. поче Хасан градити на ушћу Петрињнице у

Купу грид Петрињу, у који стави јаку посаду на челу са јуначким Хрустан бегом. Међутим Хасан наша погине 22. јуна 1593. год. код Сиска, а Хрустан бег 23. окт. 1595. год. код Петриње. Петриња пређе у хришћанске руке. Одмах је створена петрињска граница, која је дошла под управу заповедника савинске границе, а заповедник хрватске границе имао је под собом и приморску границу (са седиштем у Сењу).

Током седамнаестог века, све до рата за ослобођење Хрватске од Турика, налазила се посада у оним местима хрватске границе: Карловац и Св. Иван код Јастребарског, затим капетанија Слуњ и Велемерић, капетанија Крижановић Кула и Прозорац, капетанија Вражић и Радојшић - Кастел, капетанија Ђуриловић и Скрад, капетанија Тоуњ, Орљак, Оштарје и Каменско, капетанија Огулин, Гомирје, Модруш, Нови Кастел, Војак и Делнице. Приморска граница састојала се из велике капетаније Сења са Брињом и Леденицом и капетаније Оточица са Прозором, Св. Видом и Трсатом. У другој половини овог столећа стављена је посада осим набројаних места у Попоф код Модруша и у Плашки.

Хрватска појна граница најгоре је стајала крајем 15. века, пред почетак досељавања Срба. Ни у 17. столећу није на граници било много више утврђења него при крају 16. века, и ни утврде биле несравњено боље снабдевене и војском и провијантом и муницијом. Између утврда пошкљо је много српских граничарских села, која су помагала посадама у сузбијању непријатеља. Осим тога се у 17. веку лакше могла уходска служба организовати, јер је граница добивала увек нових Срба досељеника, који су у Турској познавали прилике, путеве и људе и имали рођака и пријатеља те су могли непримећено да врше поверену им обавештајну службу.

Организацију уходске службе (haimbliche Türckhen Khundtschafft, heimliche Türkhen Khundschaft) придавана је током 16. и 17. века нарочита пажња. По платном списку од 20. априла 1563. био је у то доба аустријски ухода за Дубицу и Костијинцу Јурај Вукић са платом од 4 дуката месечно. Вихањски капетан имао је тада три уходе, од којих је један становао у Србу, други у Грахову, а трећи у Гламочу. Сваки је од њих добивао 6 дуката месечно. Шобату

Поповићу је за његовог ухода плаћено 10 дуката на месец. Сељани су држали две уходе, једног у Турској, другог у Далмацији. Сваком од њих је плаћено 100 форинта круна годишње и од сваке лађице, коју ухода прати. Чин са вестима, плаћено је 6 дуката. Петорина Срби и то Церица, Михајло Вукашиновић, Лука Пророковић, Богдан Гочковић и Томко Крмпотић уходили су Турке око Ливна и добијали су годишње сваки по 50 дуката. Ове уходе су дојављивале вести Николи Драшковићу, али тако, да један ни другог нису ништа знали.

Према платном списку од 1565. добијао је обрстлајтант хрватске границе за двојцу тајних ухода 90 фор. Би-хаћски капетан Ђорђе Крамшал добијао је за свог ухода 58 фор. 20 кр. У Љубљану је слао вести ухода, названи Свети Франческо и добијао је за то годишњу плату 107 фор. Сељске уходе коштале су годишње 850 фор. Према другом списку од 1568. године, добио је заповедник хрв. границе 120 фор. месечно на тајне уходе. Током 17. века примао је граничарски заповедник на уходе сваког месеца 100 форината.

Срби прости војници добијали су у 16. веку 3 фор. месечно, десетници, добошари и трубачи 4 форинта. Заставници су добијали 6 фор. а харамбаше 8 фор., коњаници су добијали 4 фор., капетани 25 фор. на месец (платни списак од 1. марта 1553). У 17. веку су ове плате биле веће. Срби пешаци су добијали 3 фор. 30 кр. моричи, десетници 4 фор. заставници 5 фор., харамбаше 8 фор., пијоле 14 фор. 30 кр., лајтнант 15 фор. 30 кр., капетани 30-40 фор., слушки капетан 50 фор., сељски велики капетан 100 фор., обрштар хрватске границе 300 форината месечно. Немачки војници су добијали више него Срби: Knechte 4 и 5 форината, Musketiere 5 и 6 форината, Toppelsöldner 7 форината, Spilleuth 8 форината, лајтнант немачких војника 35 фор., чиншник 50, а капетан 100 фор. месечно (Muster-Register за 1644. годину),

Највиши чин у војсци, који су Срби досељеници могли да постигну, био је чин војводе. Капетаном и племићем могао је Србин да постане тек ако је прешао у католичку веру. Унапредно су ретки случајеви, да је православни Србин добио чин капетански (капетан Даја Вуковић). У први мах су Срби граничарски официри били нешколовани и неписмени. Чинове у аустријској војсци добијали су они Срби, који су

важни као народне старешине и док су били у Турској и при досељавању из Турске, али већ друга генерација досељених Срба настојала је да школује своју децу те су у већини случајева заставници и војводе били школовани (Побат Поповић је на пр. 1565. школовао своје синове у Новом Месту).

Аустријске власти према српским досељеницима. Нерасположење аустријских власти спрема нових српских сеоба. Тешкоће са прехраном и насељењем.

Заповедници војне границе нису имали права да дефинитивно утврде споразум при преговорима са Србима у Турској него су морали тражити мишљење и одлуку виших фактора. При сеоби Срба у Жумберак доносио је одлуку краљ Фердинанд, а касније, кад се установила војна граница, врховна инстанција за преговоре о сеобама био је штајерски надвојвода, који је уз приномах градачког ратног савета управљао хрватском и славономском границом. Тек у врло важним питањима обраћао се надвојвода са својим ратним саветом на цара молећи га, да он донесе одлуку.

У прва времена, док је граница према Турцима стојала отворена и док је трајао рат с Турцима, примали су аустријски политички и војнички фактори оберучке српске досељенике, захтевима се српским излазило на сусрет, награђивани су виђенији Срби земљиштем, чиновима, платама, издаване су досељеницима привилегије, а пограничним заповедницима писмене похвале ради успешног пресељења. Документи тога времена наглашавају велику корист, коју ће хришћанствоплати од српских досељеника и истичу, да ће Срби бити предзиђе у одбрани државе од Турака. Кад је престало ратовање и кад је српским пограничним насеобинама отежан упадај турских пљачкашких чета у унутрашњост државе, престало је и одушевљење аустријских фактора за нове српске сеобе. Погранични заповедници су почели добијати из Граца и Беча налоге, да одуговлаче преговоре, да одгађају сеобе, а касније су стизали налози, да одбијају понуде српске и да не примају нове досељенике на границу. Главне сеобе Срба на аустријску границу у Хрватској догодиле су се 1530, 1531. и 1538., затим низ сеоба од 1600 до 1612. године, те сеобе

од 1638. и 1639, 1655, 1658, 1672. и 1679. године. Нове миграције Срба оживеше крајем 17. века и у вези су са протеривањем Турака из Лике и Баније и стварањем аустријске појне границе уз турску босанску границу. Овим миграцијама је формирано стање, које је у главном одржано до наших дана.

Српски досељеници су доводили собом из Турске велику множину марве и ствари (1611. године 12 српских породица је довело собом 2500 комада крупне и ситне марве, 1613. године турске чете запленише од модрушких Срба 14.318 комада марве, Млечини 1656. одведоше из Св. Јурја 600 српских досељеника са 14.000 комада крупне и ситне марве). Аустријски писмени документи из онога доба истичу, да су српски досељеници фини и угледни људи, да су лепо одевени и да су богати у стварима и у марви. Једино им је оскудевало жита, јер њега нису могли у довољној количини да донесу. Све, што је успоравало сеобу, морало се оставити у Турској, јер се морало хитати, док Турци не стигну и не истрепају бегунице. По гдекад су аустријски погранични заповедници изаслали у Турску чету војника, да допрате до границе и заштите од Турака досељенике, али у већини случајева су долазили они сами, без пратње. Одмах по прелазу на аустријску страну требало је досељеницима прискочити у помоћ са храном и требало их је помагати све дотле, док се они стално не населе, док не истрче поље, не засеју га храном и не пожању први усев свој. Ратни савет се после сваке сеобе обраћао крањској, а по гдекад и корушкој влади, да снабде Србе житом ради прехране и ради сејања. Крањска влада се у први мах одазивала позиву и слала је Србима разноврсне хране (Hierss, Hiersch, Hirsch, Haiden, Mischet, Waiz zur Ansatz, Getraid, Getraydt, Traidt, Traydt). Количина помоћи је била разнолика, почевши са 50 па све до 2000 стари (Ова реч star, zlar, у немачким документима Star или Stlir, употребљавана се и у списима писаним хрватским језиком. Стар је мера за жито, нешто већа од вагана, отирилике један меров, који је у Срему до скоро служио у народу као мера. Било је две врсте стари, љубљански и млетачки. Стар је нешто већа мера од купленка. Односи ове две мере су као меров и паган. Поближе о овоме Vjesnik kr. zem. arhiva, god. XVII. Zagreb 1915 стр. 87, 91. и 92., расправа Ласовскога). Да би се земљиште што пре истрчило и Срби дошли што пре до

свог усена и прехране, давали су по жељи ратног савета крањски сталези своје кметове да помажу Србима при крчењу (Roboth, Landt-Roboth zum Gräniz Verhältn). Крањска је највише страдала од турских иљачкашких чета, у првом реду је у њеном интересу лежало, да се Срби доселе и да бране границу те су сталези крањски излазили с почетка драговољно на сусрет потребама досељеника, али кад српске насеобине затвориле Турцима пролаз у Крањску, нове сеобе српске нису имале за Крањску првакши значај те се крањска влада спрема тих каснијих досељеника сасвим изменила, почела се извлачити од давања провијанта док се њена злоупотреба није извргла у директно непријатељско држање спрема нових досељеника.

Али није само прехрана задавала посла аустријским властима него и питање насељења бегунаца. При преговорима о сеоби, погранични заповедници су давали у име цара и надвојводе обећање, да ће Срби на аустријској страни добити за насељење земљишта, на коме ће они бити потпуни власници и неће никоме морати да обављају кметовске дужности. После насељења требало је остварити дато обећање. На граници је било додуше доста пустих земљишта, али је велики део тог земљишта припадао хрватској властели (вешином Зринским и Франкопанима), те они не хтедоше дозволити, да се другоме предаје у власништво посед, на који су они имали власничко право. Услед овога се питање насељења провлачило дуго времена, више пута и по неколико година и за све то време су Срби били у привременим становима, у колебама и земунцима. Више пута се насељење није могло да проведе с тога, што Срби нису пристајали на оно земљиште, које им је додељено. Аустријске власти су одређивале досељеницима стално боравиште према томе, где је већа потреба за Србе граничаре и где ће мање сукоба са властелом и у опште са старинцима изазвати српско насељење, а Срби су тражили што плодније крајеве, где ће бити хране и за њих и за њихову марву. Ова различита становишта нису се увек могла у склад довести. Било је и таквих случајева, да су досељеници заузели у једном крају привремено боравиште, па су на њему подигли куће и искрчили земљу за усев те кад им је одређено место за стално насељење, они не хтедоше да напуштају земљиште, које им је било привремено

додељено. Провађање насељења поверавао је цар нарочи комисијама, које су имале да одаберу и да разделе земљи међу досељенике.

Осим брига и посла, које је са сваком сеобом С задавало аустријским властима питање прехране и насеља њихова, још је један разлог допринео да ишчезне негдашњу одушевљење за српске сеобе: Срба се на хрватској граници намножило у великој мери, те су се у Бечу и Грацу почели бојати, да ће Срби надјачати бројем старинце и заузети минимални положај на граници Хрватској. Ово међутим нису желели аустријски политички фактори, јер нису имали вере и поуздања у шизматичким Србима.

Освета Турака над одбеглим Србима. Досељеници старинци. Сеобе Срба са аустријског на млетачко већење. Преговори Срба за повратак у Турску. Цркве живота досељених Срба. Српски изасланици у Грац и Бечу.

Кад год се пружила прилика, Турци су се љуто свели на Србима, који су их изневерили и побегли на аустријску страну. Српског харамбашу Богоја, који се одселио из Турске на хрватску границу и почетком 1640. пао у руке Турацима, одвели су у Удбину и тамо га вргнули на колац. Смрт коју спомине се у више случајева као обична казна кривде у вези са сеобом и шпијонажом. Тој су казни полегали не само они, који су се селили и који су шпијонирали него и сви јатаци њихови. И у новом завичају долазили Турци одбеглим Србима у походе, да им се освете за неверство. Кроз цео 17. век упадале су турске чете у хрватску границу, да опљачкају српске домове и поубијају Србе границаре. Ове чете су највише јада задале Србима године 1615. до 1615. и године 1634. и 1635.

Она места у Турској, која су Срби услед сеобе у Аустрију напустили, Турци су убрзо насељавали новим Србима, које су доводили из унутрашњости Босне. У први мах и Турци, поучени искуством, пазили на сваки корак нових досељеника, али су касније попустили у опрезности те су с временом и ови досељеници ступали у везу са аустријским по-

граничним заповедницима и договарали се о сеоби. Тако су се Срби Кореничани одселили 1600. и 1601. на аустријску страну, па што су Турци населили нове Србе из унутрашњости Босне у Кореницу, али се и ови преселилише апр. 1655. на аустријску границу. Турци и по трећи пут населише Кореницу Србима из унутрашњости државе па им и ови побегоше на аустријску страну, где их гроф Херберштајн насели у Јесеницу покрај Платскога.

Досељеници су често долазили у сукоб са старицима и то не само са старицима Хрватима него и са оним Србима, који су се раније били доселили. Узрок сукобу и парничењу било је земљиште, које су старици раније сами уживали, а сад су морали да га деле са новим досељеницима (спор Срба Витуњаца и Хрвата Огулинаца, спор Срба Брложана и Срба из села Лучана код Бриња). Старици су се опирали насељењу нових досељеника у њиховом крају и мрзили су оне, који су те Србе насељавали међу њих. Гроф Петар Зрински саопштио је 1659. године ратном савету у највећој тајности, где треба населити Усорчане. Бојао се, да би навукао на себе мржњу оних старица, међу које ће Срби бити насељени, ако би се допало да предлог од њега потиче. Спорови између старица и досељеника доводили су и до кржаве туче те су често изашлилане комисије, да стишају и измире завађене странке.

Млечкини су се трудили, да српске досељенике на приморској граници примаме к себи те да их населе и да њима појачају своју границу. У томе су у више махова успели. Године 1615. наговорили су Србе у Личу, да се доселе у Истру, у непосредну близину Ријеке. Ови нови млетацки поданици упадали су у суседне аустријске крајеве те су плачкали по Вишодолу, Клапу и Пивки. Године 1653. примамили су Млечкини и па својим лађама одселили Србе из Св. Јурја, но ове Србе не населише у Истру него у Далмацију. Аустријски погранични заповедници убрзо затим (1655. г.) населише нове Србе у Св. Јурај, али Млечкини и њих наговорилише 1674. године па сеобу и сместише их на острво Паг. Ови Срби нису били задовољни ни са млетачком влашћу него се један део од њих врати натраг у Св. Јурај, а други део се упути Турцима.

Док су Срби били у Турској, замишљали су себи, да ће живот под аустријском управом бити далеко примамљивији

него што је у истину био, с тога је набрзо после сваке сеобе настајало разочарење и кајање што се доселише. С друге стране је и Турцима било жао, што је одласком Срба ослабљена граница њихова и ојачана аустријска па су настојали да то поправе, те је између незадовољних Срба граничара и пограничних Турака долазило до договарања и споразумевања о повратку патраг у Турску. За Аустрију је ово договарање значило јаку опасност прво с тога, што су Срби као аустријски граничари били наоружани те је било тешко спречити њихов повратак у Турску, а друго с тога, што су Срби познавали читав систем одбране и ратовања аустријског, те су могли Турцима бити од велике помоћи у борби против Аустрије. Преговори српских досељеника захватили су понекад опасне димензије као на пр. повратак у Турску Вука Поповића и Јована Влаха с јесени 1542. и споразум Шобата Поповића са Турцима 1565. године. Кад год су Турци дознали, да је код српских граничара завладало огорчење и очајање, увек су покушавали, да ступе у везу с њима и да искористе нерасположење Срба спрам аустријских власти. Тако је средином 1607. године лички санџак бег послао српским досељеницима на хрватској граници писмо, позвао их патраг у Турску и обећао им велике повластице, ако се врате, а средином 1609. послаше двојица српских старешина своје синове бегу личком, да се споразуму о повратку. Године 1615. водила се кореспонденција између пограничних Срба и Џафер-бега о повратку у Турску. У јануару 1620. преговарали су гомирски Срби са личким Мустафа-бегом, а у авг. 1663. покушаше усорачки Срби, да се врате Турцима. Код свих ових случајева развиле су аустријске власти највећу опрезност и употребиле енергичне мере и окрутне казне, да угуше везе Срба и Турака и осујете повратак Срба у Турску.

Огромна већина Срба, који се настанили на хрватској граници, била је православне вере. Постојао је и један православни манастир, Гомирје, назван тако по месту Гомирју, покрај кога је лежао. Гомирским калуђерима је 1619. год. Вук гроф Тржачки покљонио риболов у води Рибнику код Гомирја. Међутим је овај исти гроф Тржачки осујетио 1642. г. дозволу за оснивање православног манастира на приморској граници. У црквеном погледу Срби на хрватској и приморској граници нису имали трзаница ни борбе, сличне оној на слапонској

граници. Чак и у оном крају, где је католиченство и унијаћење Срба почело већ у првој половини 17. века, у Жумберку, извршен је овај процес неосетно. Пограничне власти су отежавале долазак новим поповима и калуђерима из Турске те се православно свештенство није заглављало и Срби су били принуђени, да у оскудници православних попова признају унијатске или католичке свештенике, ради сахране, венчања и крштења. Цар Фердинанд је 1638. и 1642. наложио граничарским заповедницима, да не пуштају на границу православне попове и калуђере из Турске, а у Жумберку се овако постунало већ и пре тога. Марчанска епископија, под коју су спадали и Срби у Хрватској, била је одвише слаб фактор, да би могла узети у заштиту Жумберчане и остале Србе на хрватској и приморској граници.

Историјски документи спомињу на хрватској граници и Србе католичке вере. Од 60 породица јесеничких и перушићских Срба, који се населише у Крмпотама и Св. Јурју, било је само две породице православне, а осталих 58 породица су биле католичке вере. Срби у Личу, названи Крмпотани (Kermporten, Sarampotti) били су, по свему изгледа, при сеоби богумили и тек у Личу, по доласку своме, прихватили су католичку веру. Они су себе називали крпћанима и изјавили су да су „iz patarinzke zemlye yzasly na kerschan-szthwo“.

Досељеници су своје тужбе и молбе подносили у Беч цару или у Грац надвојводи и ратном савету обично директним путем, преко својих изасланика, којима су скупијеним прилозима платили путне трошкове. Изасланици су били махом угледнији људи, обично војводе и кнезови (год. 1602. гомирски изасланици у Грацу Вујица Ковач и Милисав Барјактар, год. 1606. изасланици Срба у Личу војвода Тодија Крмпотић и Милашин Скоруповић, год. 1609. изасланици рибничких досељеника кнезови Радоња Љубешић, Петар Дадашковић и Паун Лолић, год. 1617. гомирски изасланици у Бечу војвода Радоња Мрвошевић и Гвозден Марковић и т. д.). Српски изасланици нису у свако доба налазили на једнак пријем. Кад је двор био добро расположен за српске сеобе, примани су и српски изасланици предусретљиво. Надвојвода је на пр. изасланицима гомирским год. 1601. и изасланицима Срба из Лича год. 1606. платио рачуне, које они начинише у гостијо-

ници за време свога боравка у Грацу и дао им новчане поклоне при поласку. Повољну ситуацију су изасланици и за себе лично искористили те су молили и добијали плату и чин у војсци. Но чим су услуге српске постале излишне, завладало је на двору нерасположење спрема српских сеоба и досељеника па и спрема њихових изасланика те је гроф Никола Тржачки 1617. тамницом казнио гомирског војводу Мрвошевића, што је као изасланик народни носио у Беч цару тужбу против њега.

При овакој невољи својој Срби на хрватској и приморској граници одмах су долазили на мисао, да се одселе у други крај. Главно им је било, да се путем сеобе ослободе од невоље, која их је снашла, а споредно је било питање, хоће ли поћи натраг у Турску или на млетачко земљиште или на славонску границу или на другу коју страну. Проф. Цвијић је уочио као посебан узрок сеобама навику за исељавање. И код српских досељеника у Хрватској развила се склоност или хук за исељавање (Цвијић, о. с. стр. 24.).

Документи о сеоби и о животу хрватско-славонских Срба. Архиви заповедништва војне границе. Архив градачког ратног савета. *Croatica* и *Windica*. Нова збирка докумената.

Као што је речено, код сеоба, код насељавања и код регулисања правног и црквеног стања српских миграната, имала су реч ова три главна фактора: српски досељеници, погранични војни заповедници и ратни савет у Грацу, неко време на челу са штајерским надвојводом. Пред цара се излазило са молбом за одлуку у ретким и само у врло важним случајевима, а сталежи Крањске, Корушке и Штајерске имали су да расправе питање о помагању досељеника провијантом и друге послове споредног значаја. Према томе писмени подаци о миграцијама и о животу Срба у Хрватској и Славонији налазили су се у првом реду код она три главна фактора, код Срба, код заповедништва војне границе и код градачког ратног савета.

Код Срба је сачувано врло мало података. Писмену преписку, коју су Срби водили са аустријским пограничним

официрима док су још у Турској били, морали су крити и уништавати од страха, да Турци не начине претрагу и не пађу ове списе. И ону преписку, коју су Срби по досељењу своје подили са пограничним заповедницима и са ратним савестом, тешко је било сачувати до наших дана. Кућа и зграде сељака нису подесне, да се у њима вековима одрже и сачувају писмени документи. Осим тога код сељака у већини случајева није било ни довољно смисла за чување ових докумената. Ипак постоји нада, да ће се код потомака пегданих српских досељеника у Хрватску и Славонију наћи по гдекоји документ, који ће бацити светлости на живот наших минутих предака. Ово парочито вреди за привилегије српске, у оно доба зване српске правце, чију су важност Срби знали и које су брижљиво чували. Споменућу, да се неколико докумената из 17. века о славонским Србима и данас чува у згради општине Северина код Беловара.

Архиви другог фактора, заповедништва хрватске и славонске војне границе, нису сачувани као целина, али се документи појединих перијода без сумње и данас налазе. Обрштари и капетани војне границе у 16. и 17. веку били су племићског порекла и имали су породичне архиве своје те су после пензијонисања или после смрти њихове долазили списи војног заповедништва из доба њиховог службовања у њихов породични архив. Списи барона Херберштајна, грофа Ауерсперга, барона Штадла и других пограничних војних заповедника као и списи хрватских банова из тога доба сматрани су за њихову приватну својину. За тим списима требало би трагати код њихових потомака и наследника, у чијем се поседу налазе фамилијарни архиви њихови.

Архив трећег фактора, градачког ратног савета, великим делом је сачуван до наших дана, само је овај архив средином 18. столећа пренесен из Граца у Беч те се и данас налази у бечком ратном архиву. При писању ове студије служио сам се у првом реду списима архива градачког ратног савета. Овај се архив састоји из аката и из протокола. Сва акта нису сачувана него тек један део и то мањи део. У протоколима је међутим забележена кратка садржина свих аката. Где су сачувана акта, послужио сам се њима, а где су акта уништена, употребио сам белешку о тим актима, која се налази у протоколу. На свакој страни студије, на којој цитирам бе-

белешке из протокола, донео сам испод линије у целини те белешке, у оригиналном језику и у правопису онога времена.

И протоколи и акта градачког ратног савета деле се на Croatica, која се односе на хрватску и на Windica, која се тичу славошке војне границе. За г. 1566. до 1577. постоји заједнички протокол (свега једна књига) и за Croatica и за Windica. За г. 1578. до 1737. протоколи су за сваку границу посебни и то Croatica има 56 протокола (увезаних књига, са индексом на крају сваке књиге), а Windica има 60 протокола. Од 1737. до 1749. опет су заједнички протоколи и за Croatica и за Windica, у свему 17 заједничких протокола. Од аката се налази 50 фасцикала Croatica и 13 фасцикала Windica, затим 6 заједничких фасцикала.

У протоколима је редовито под истим бројем прибележен читав конволут аката, који се на исти предмет односе. Акти пишу забележена хронолошким редом него је обично најпре забележено решење царско или надвојводино на тек онда молба или извештај, на који се решење односи. Пошто белешке под истим бројем и датумом обухватају много пута читав извештај, стављао сам између белешке о једном и белешке о другом акту цртину. Тако на пр. белешка: „Die neuhlich herausentsprungnen Wallachen biten inen ainmahl Waiz zur Ansatz und irer Vndterhaltung dargetan zu lassen. — Zellinger soll inen 200 Stür Hirsch raichen lassen. — Item ir Wallachen 3 Knesen als Radania Lubeschickh, Peter Dadaschkhouitsch vnd Paun Lolitsch biten jedem vndter den geomerischen Dienstleith 2 Plätz zu uerwilligen. — Des Hauptmans zu Ogulin Hanss Gallen daruber einkhombene Bericht ligt hiebei. — Er Gall soll etlichen Wallachen, so zu uil Platz haben, thails wecknehmen vnd den 3 Knesen jedem zween einraumben“ доноси садржину пет различитих аката.

И од споменутих споредних архива, крањског, корушког и штајерског земаљског архива употребио сам сва акта о српским досељеницима и то из крањског архива документе *Ansiedlung der Uskokten*, из штајерског земаљског архива *Militaria* и *Kriegs-Acten*, из архива земаљске владе у Грацу коморске списе и из корушког земаљског архива у Целовцу *Kriegsstatt* и *Muster-Register*.

Акта о досељавању и о животу Срба у Хрватској и Славонији, који сам прикупио у бечким архивима (у ратном,

државном и финансијском архиву, Kriegs-Archiv, Staats-Archiv, Kammer- или Finanz-Archiv), затим у крањском земаљском архиву у Љубљани, у штајерском земаљском и владином архиву у Грацу (Steierm. Landes-Archiv и Landes-Regierungs-Archiv) и у корушком зем. архиву (Kärntner Landes Archiv) приредио сам за штампу те ће ускоро изаћи у Споменску срп. кр. академије као посебна збирка под насловом „Документи о Србима у Хрватској и Славонији током 16. и 17. столећа.“ То ће бити прва збирка докумената о хрватско-славонским Србима, јер све до сад публиковане збирке имале су други задатак пред собом и публиковање докумената о Србима био им је пузгредан посао.

Лопашићеви „Spomenici hrvatske krajine“. Шишићеви „Hrvatski saborski spisi“. Ласовскога „Monumenta habsburgica“ и остале публикације архивскога материјала.
Литература о хрватско-славонским Србима.

До сада је само делимично публикован архивски материјал, који се односи на досељавање и на живот Срба у Хрватској и Славонији. Најважније су две збирке, публиковане у издању југословенске академије знаности и уметности у серији „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium.“ Једну збирку под насловом „Spomenici hrvatske krajine“ прикупио је Радослав Лопашић, а другу збирку „Hrvatski saborski spisi“ уредио је Фердо Шишић.

Лопашићеви „Spomenici“ су публиковани у три књиге. Прва књига је штампана 1884. године и доноси документе од 1479. до 1610, друга књига је изашла 1885. и у њој су списи од 1610. до 1693, а трећа књига, обелодањена 1889. године, обухвата документе од 1693. до 1780. и у додатку од 1531. до 1730. Документи, које Лопашић доноси, потичу већим делом из ратног архива у Бечу. Остали материјал је узет из бечког финансијског архива, из загребачког земаљског и надбискупског архива, из архива југословенске академије и генералне команде и неких приватних архива. Лопашићев рад није систематски, он је преписивао документе без плана, неке је преписао, друге није, преписао је више пута ствари од мање вредности а пропустио да препише

врло важне списе. Обично је преписивао и публиковао документе, писане лепшим рукописом и без скраћеница. Он је многе речи погрешно читао те је местимично немогуће ухватити смисао, а код појединих докумената је испуштао читаве реченице и ставове, без назнаке да је то учинио и без објашњења зашто је то учинио. Осим тога је правно погрешке при датирању докумената. Тако је у I. књизи његових „Sprotenika“ документ на стр. 293. датиран 26. марта 1601. место 26. маја 1601., на стр. 312. датиран је у Босиљеву место у Озљу, на стр. 313. датиран је 6. јан. 1603. место 7. јан. 1603., на стр. 329. датиран је 14. јуна 1604. место 10. јуна 1604. и на стр. 346. датиран је 16. фебр. 1606. место 24. фебр. 1606. У II. књизи документ на стр. 161. датиран је у Пожуну место у Шопрону, на стр. 103. датиран је 18. окт. 1622. место 14. окт. 1622., на стр. 202. датиран је 3. марта 1639. место 27. марта 1639., на стр. 266. датиран је 16. маја 1644. место 6. маја 1644.

Од Шишићеве збирке „Hrvatski saborski spisi“ публиковано је до сада пет књига. У њима се износе из разних архива негдашње Аустро-Угарске документи, који стоје у директној или индиректној вези са радом хрватско-славонских сабора. Од свршетка 16. stoleћа, кад су се Срби у већем броју населили у Славонију, при сваком заседању хрватског сабора расправљало се о питању досељених Срба. Сталежи хрватски су захтевали, да се досељеници подложе њима и да врше кметовску службу, а заповедници хрватске и славонске границе су узимали у свом рођеном интересу Србе у заштиту и осујећивали су настојања сталежа. Аустројски двор је одређивао много пута комисије, да оне донесу решење у спору српско-хрватском и Шишић је изнео у својој збирци све списе, који се односе на радних комисија.

За живот досељених Срба важне су четврта и нарочито пета књига Шишићеве збирке. Четврта књига од 1578. до 1608. штампана је 1917., а пета књига која обухвата период од 1609. до 1630. публикована је 1918. Многи Шишићеви документи, који се односе на Србе, штампани су већ раније, у споменутој Лопашиневој збирци. Тако на пр. у петој књизи Шишићеве документи бр. 41, 44, 51—54, 56, 62, 153, 205, 262, 263, 276, 424 и 425 налазе се у другој књизи Лопашиневих „Sprotenika.“ Шишић у предговору своје збирке вели,

да Лопашинчеви документи нису тачно издани. То је истина, али се Шишић требао ограничити на исправљање грешака и допашање допуна. Он је међутим публиковао документе у целини, па и оне, који су код Лопашинћа без погрешке издани као на пр. 44, 51, 53, 54 и 56, а неки су код Лопашинћа тачније публиковани него код Шишића, на пр. бр. 41 и 205. Свега код три документа (бр. 153, 253 и 424) забележено је Шишић, да су штампани код Лопашинћа, док за остале документе то не наводи. Истаћи ћемо, да се овде ради о документима из 17. века, из перијода, за који се налази хиљадама наших споменика још ни једанпут непубликованих, затим да су Лопашинчеви „Spomenici“ изашли у издању исте академије и у истој серији издања као и Шишичеви „Hrvatski saborski spisi.“

Лопашинћ је под утицајем ондашњег српско-хрватског антагонизма избегавао име српско и Србе редовито назива Власима. Шишић је у својој збирци ширих груди и признаје српско име, само је покрај речи Срби стављао сваком приликом у загради реч Власи.

Од осталих публикација архивског материјала о Србима у Хрватској и Славонији споменућу збирку Habsburški spomenici kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije (Monumenta habsburgica), uredio Emilij Laszowski, knj. I—V. У овој збирци налази се материјала о животу првих досељеника српских у Славонију, непосредно пред пад и после пада њеног под Турке и о животу Срба Жумберчана. Података о хрватско-славонским Србима пружају и Prilozi za povijest Hrvatske i Slavonije u XVI. i XVII. vijeku, priopćio dr. Aleksa Ivić, Preštampano iz 35 knjige Starina, Zagreb 1916; затим Prilozi za povijest hrvatske Krajine od E. Laszovskoga (Vjesnik kr. zem. arkiva, god. VII. Zagreb 1905., god. VIII. Zagreb 1906.); Nekoliko ćirilskih isprava o dopisivanju turskih begova sa hrvatskim komandantima od R. Strohala (Vjesnik kr. zem. arkiva, god. XVI. Zagreb 1914.); Prilozi za povijest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu, priopćio Radoslav Lopašić (Starine, knj. XVII. Zagreb 1885., knj. XIX. Zagreb 1886.); Spomenici Tržačkih Frankopana, priopćio akademik R. Lopašić (Starine XXV., Zagreb 1892); Neue cyrillische Urkunden aus den Wiener Archiven von Aleksa Ivić (Jahrbuch Archiv für slav. Philologie, Berlin 1908.); Czoernigg, Ethno-

graphic der oesterr. Monarchie, књ. I—III.; Krčelić Balth. A., Notitiae praeliminares periodus IV; Vaniček, Specialgeschichte der Militärgränze I. und II. (Wien, 1875.); Dolazak uskoka u Žumberak od dra A. Ivića (Vjesnik kr. zem. arkiva za 1907.); Iz istorije crkve hrvatsko-slavonskih Srba tokom XVII. vieka od dra Alekse Ivića (Vjesnik kr. zem. arkiva za 1916.).

Од литературе предне су спомена ове књиге и студије: Карловачко владичанство, књ. I—III. од Манојла Грбића; Bidermann, Serben Ansiedlungen im Steiermark und im Warasdiner Grenz-Generalate; Bidermann, Zur Ansiedlung- und Verwaltungs-Geschichte der Krainer Uskoken im XVI. Jahrhunderte; Zur Geschichte der Uskoken in Krain, Archiv für Heimatskunde von Franz Schumi, II. Band, Laibach 1884. und 1887. стр. 174—207; Сеоба Срба у Хрватску и Славонију, написао др. Алекса Ивић, Ср. Карловци, 1909; Dr. Arpad Karolyi, Vlasi, koji su se iz okoline bihaćke iselili koncem 16. vijeka (Glasnik zem. muzeja u Bosni i Hercegovini, god. 2); Radoslav Lopašić, Žumberak, crte mjestopisne i poviestne, Zagreb 1881; Марчацка епископија (1609—1642) од дра Алексе Ивића (Браство XVII.); Јурисдикција славонских племића и српски досељеници од 1598. до 1630. год. од дра Алексе Ивића (Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор. Књ. друга, 1922).

СЕОБА СРБА У ЖУМБЕРАК И У ТУРСКУ ЛИКУ.

Сеоба Срба из околине Унца, Срба и Гламоча септ. 1530. Питање сталног насељења српских досељеника. Привремено боравиште на граници Крањске. Нова сеоба јуна 1531. године. Предаја Жумберка Србима ради насељења марта 1534.

Пораз хришћанске војске и погибница краља Људевита на Мухачу 29. августа 1526. бацише Угарску у вртлог грађанских ратова. Немоћ њену искористише Турци да прошире северну и западну границу своју. Под влашћу угарских краљева налазила се цела западна Босна још од времена краља Матије Хуњадија (од год. 1463. и 1464.) и сва напрезаша турска да покоре босанску јајачку бановину, остала су пуних шездесет година без успеха. Грађански немири и безглаво стање у Угарској после мухачке битке помогоше Турцима, да са мало жртава и труда остваре давнашње своје планове: крајем марта 1527. заузеше Обровац на Зрмањи у северној Далмацији, у априлу те године освојише Удбину у Лици, а свршетком 1527. или почетком 1528. године падоше у њихове руке Јајце и Бањалука. Од западне Босне држали се још једино Бихаћ и Крупа на Уни са најближом околином, но зато скоро цела Лика и Крбава падоше Турцима у руке.

После падаће султана Сулејмана под Бечом 1529. почело се стање у Угарској сталожавати те се и погранични заповедници у Хрватској прибравше од првих турских удараца и припремише се, да задрже даље провале енергичнога непријатеља. Стаповиштво српско у западној Босни с муком је подносило јарам турски те погранични заповедници краља

Фердинанда I. покушане да наговоре незадовољне Србе на сеобу у аустријске крајеве. Средином 1530. упадне једна чета Бихаћана у нове турске пределе и допре све до Кинца, робити људе и марву. Том приликом су Бихаћани дошли у везу са Николом Бидојевићем, турским харамбашом у крајевима око реке Цетине. Брат тога Николе налазио се у Бихаћу заробљен заједно са неким Ковачевићем. Никола је стојао на челу Срба Цетинџана и Бихаћани донесоше са своје експедиције вест, да он окупља војску, коњанике и пешаке и да с њима намерава ићи из Турске¹.

Преговори бихаћских заповедника са Србима у Турској били су почетком септембра 1530. завршени и Срби послаше писмо хрватском бану Ивану Торквату Карловићу и Ивану Кацијанеру, земаљском капетану Штајерске, Корушке и Крањске. У писму јављају, да ће се њих око 50 људи са својим фамилијама доселити из Турске на аустријску страну те моле, да им се одреди земљиште, на коме ће се настанити. Писмо је послато у Мутницу више Бихаћа, где је боравио бан Карловић на свом породичном имању. Карловић отправи 9. септембра Кацијанеру ово писмо и препоручи са своје стране молбу српску².

Тих дана, око 10. септембра, кренуше се Срби на сеобу. Подигло их се много више него што се у први мах мислило; пошла је сва околина Срба, Унца и Гламоча, све породице са својим старешинама, са марвом и са стварима, које могуће понети. На челу досељеника био је син гламочког војводе Владислава Стипковића. Циљ им је био најближе место хришћанско, Бихаћ. Бан Карловић саопшти Кацијанеру 14. септембра, да му шаље изасланике српских досељеника. Доселили су се не само они, о којима је раније јавио него и многи други. Ови Срби су одлични војници и док су били под Турцима, много су јада задавали Хрватској и Крањској, а сада долазе на веру хришћанску, да се боре против Турака те бан моли и преклиње Кацијанера, да прими што боље може ове досељенике и да им даде земљишта, где ће се настанити са својим породицама. Ако ови људи доживе добар пријем на хришћанској страни, онда ће и други сународници њихови да

¹ Monumenta habsburgica regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae. Volumen I. Collegit et redegit Aemilianus Laszowski. Zagrabiae 1914, стр. 367.

² О, с. стр. 411.

се угледају на њих и да се доселе те ће спречавати турским четама провалу у аустријске земље³.

Ово писмо преда бану слуги своме Валентину Литерату, да однесе Каџијанеру. Са Валентином су требали поћи српски изасланици, али њих задржа павала турских мартолоза. Чим су Турци приметили, да се Срби селе хришћанима, дадоше се за њима у потеру. Досељеници су застали били код Бихаћа, да сачекају решење, где ће добити замљишта за стално насељење. Трећи дан по доласку пред Бихаћ, нападне на њих турска чета, али је они сузбише. У року од недељу дана нападоше Турци и по други пут, по и сада са лошом срећом, Погранични заповедници су били одушевљени држањем Срба. Заповедник Бихаћа Еразмо Турп у име племства, клира и грађанства бихаћског препоручи 14. септембра Каџијанеру топлим речима досељенике⁴. Бан Карловић је ових дана прешао био из Мутнице у Крупу, крајњу граничну тачку према Турцима и одавде 17. септембра напише ново писмо Каџијанеру, препоручи српске изасланике, по којима му писмо шаље и протумачи, да прошлог пута изасланици не могоше да дођу до њега ради борбе с Турцима. Међу изасланицима се налазио и син војводе Стипковића и неки Вукман Главник. Карловић упозори Каџијанера, да се Вукманов брат налази у ропству код неког Бихаћанина и замоли га, да затражи од Бихаћанина слободу за брата Вукманова и да им обећа другог роба место њега⁵.

Каџијанер је у ово доба становао у Љубљани. По његовој заповести дођоше српски досељеници на границу Крањске и ту су очекивали даљу одлуку о сталном насељењу. На крањској граници, у месту Брековици, живио је са својом породицом властелин Иван Ковачић, који је држао у закули краљевски град и посед Жумберак⁶. Ковачић је виђао српске

³ О. с. стр. 415.

⁴ О. с. стр. 418.

⁵ О. с. стр. 419.

⁶ Првине Ковачићево у оригиналним историјским споменицима онога доба пише се негде Kobasuch, а негде Kowasuch. У исто време постојало је и једно село у околини Жумберка, које је по свој прилици прозвано било по овој властелинској фамилији и писало се такође Kobasuch или Kowasuch. Пошто се данас то село зове Ковачић, овичино сам тако и ову властелинску породицу.

досељенике у близини свог поседа на граници Крањске и слушао од њих, да не добијају никакве одлуке о сталном насељењу и да су напуштени од целог света. Пореклом је и сам био из Босне те се сажалио над судбином својих земаљака и помагао им је, да се исхране, док им не стигне помоћ од државе. Пошто је на жумберачком закупљеном поседу свом имао и пустог земљишта, Ковачић узме к себи у Брековицу оне Србе, који су били самци и без иметка, а оне, који су имали породицу, пошаље на жумберачки посед, да се настане на непасељеном земљишту. 7. октобра саопшти Кацијанеру, да је Србе привремено сместио у Жумберку из бојазни, да из очајања не оду патраг у Турску. О Србима се иначе нико не брине па с тога моли Кацијанера, да их узме у војну службу и да им одреди плату, јер они обећавају, да ће перпо служити хришћанству⁷.

Тек што се Срби настанише у околини Жумберка, дођоше у сукоб са кастеланима суседног поседа Јастребарског, којима није било право, да им српски досељеници дођу у суседство и да поседну и нека њихова земљишта. Јастребарски кастелани почеше досађивати на све могуће начине Србима и наносити им штете. 9. октобра обрате се кастелани Кацијанеру молећи га, да уклони Србе из њихове близине, а 16. октобра замоли Ковачић Кацијанера, да забрани кастеланима узнемиривање Срба⁸. Од Кацијанера није стигла никаква одлука те Иван Ковачић посла свог сина Јурја метличком капетану Гашпару Каршану са молбом, да и он пише Кацијанеру о Србима и да каже у писму, да је Ковачић Србе населио на жумберачком делимично пустом земљишту с намером, да се то земљиште опет култивише, али да читав овај план осујећује Јурај Гусић, заступник грофа Стефана Франкопана. Каршан се одазове молби Ковачића и писмом од 23. октобра заузео се код Кацијанера у корист Срба. Међутим и кастелани Окића, Липовца и Јастребарског упуте 2. октобра молбу Кацијанеру, да изда палог Ковачићу, нека уклони српске досељенике, јер они не могу допустити, да се Срби населе на земљишту њихова господара⁹.

⁷ О. с. стр. 432.

⁸ О. с. стр. 433. и 437.

⁹ О. с. стр. 441. и 443.

Услед овог отпора јастребарских кастелана нису се Срби ни насељавали источно од Жумберка него се насеобина њихова простирала према западу, од жумберачког дистрикта преко Метлике, Чрномља, Пољана, Костела, Ложа до дубоко у долине Краса. Са женама и децом и са марвом и стварима донесеним из Турске, разместили се досељеници по пустом, необрађеном земљишту, по ливадама и шумама. Од људи за оружје било је међу њима око 200 коњаника и 300 пешака. Штајерска влада предложи 18. октобра 1530. Кацијанеру, да досељене Србе узме у најам као војнике и у ту сврху су Штајерци били вољни, да кроз четири месеца плаћају месечно по 200 фунти фенига. Крањска и Корушка влада не прихватише овај предлог, а са четири месеца није било Србима ништа поможено. Кацијанер прискочи за први мах Србима у помоћ дозволивши им, да могу своју марву пасти на пустим пољанама и по шумама и ослободивши их од плаћања „хербалије“, пореза на пашу¹⁰.

Наскоро по том умре Иван Ковачић, закупник града и поседа Жумберка те закупничко право пређе на његову удовицу Маргарету и његове синове Јурја и Петра. Са новим господарима Жумберка дођоше Срби у оштар сукоб. Срби су према уговору са бихаћским заповедницима, учињеном пре сеобе, захтевали да им се даде земљиште на слободно уживање уз једину обвезу, да као војници чувају границу и као најамници да служе војску, а Ковачићи су тражили, да им Срби врше кметовску службу или да се одстрани са подручја жумберачког. Још док је расправљање питања о сталном насељењу Срба било на почетку своме, обављена је нова сеоба. Средином јуна 1531. дошло је нових хиљаду Срба са женама и децом. Међу досељеницима је било око 700 људи за војску. Довели су собом на 15.000 комада марве. Кацијанер извести 23. јуна 1531. из Љубљане краља Фердинанда о овој новој сеоби и предложи краљу, да ове Србе населе у Костелу на Куни, која лежи више Пољана¹¹.

Ово насељавање имало је привремени карактер. Да би

¹⁰ Prof. Dr. Herm. Ign. Bidermann, Zur Ansiedlungs- und Verwaltungs-Geschichte des Krainer Uskokon im XVI. Jahrhunderte, стр. 134.

¹¹ Spomenici hrvatske krajine. Sakupio i uredio Radoslav Lopašić. Knjiga III. U Zagrebu 1889. стр. 386.

се стално насељење могло спровести, требало је најпре приволети власнике и закупнике оног земљишта, које ће Срби заузети, да се одрекну свог власничког и закупничког права. Преговори са закупницима и поседницима провлачили су се три године. За то време су досељеници много морали да пропате; живели су у колибама и земуницама, трпели су оскудицу у храни и за себе и за своју марву, многи старици и пејака деца поумираше услед патње и немаштине, а много је и марве скапало. Највише се опирали Ковачићи, да се одрекну закупничког права на жумберачки посед. Напослетку је и с њима дошло до погодбе те је крајем марта 1534. обављено коначно насељење српских досељеника у Жумберку и околини.

Сеоба цетинских Срба 1538. године. Привремено насељење њихово. Трагедија Вука Поповића и другова 1543. Стално насељење цетинских Срба 1549. Мариндол и Бојанци 1550. године.

С јесени 1538. догодила се нова сеоба Срба у Жумберак. Као аустријски опупомоћеник водио је с њима преговоре жумберачки досељеник Вук Поповић, који је био познат и имао јаке родбинске и пријатељске везе међу Србима из околине реке Цетине. И овим Србима као и онима, који раније дођоше, обећано је, да ће добити земљишта за насељење, да ће првих двадесет година бити ослобођени од пореза, да ће сваки војвода, који буде имао под собом 200 војника, добивати плату од 50 форинта и да ће све, што отму од Турака, осим градова, вароши и тврђава, моћи задржати за себе. Али Србима нису била довољна обећања пограничних заповедника него су тражили, да ове повластице потврди и краљ па ће се тек онда преселити. На то краљ Фердинанд изда 5. септембра 1538. потврду свих обећаних повластица. Примивши ову привилегију кренуше се Срби са обала речнице Цетине и ударе путем, који води преко Срба и Козлова Поља према Сењу. Пред њих изађоше бан Петар Кеглевич и грофови Франкопан-Слуњски, Зрински и Благајски, сваки са својим четама. Спровођање Срба са њиховим женама и децом и са многобројном марвом кроз турске крајеве

до аустријске границе било је скончано са опасномћу. Турци су на два места били поставили заседу, али кад те заседе видеше велику пратњу српских досељеника, не смедоше се ни појављивати. Средином октобра сеоба је била већ спроведена. Досељеници добише привремено боравиште у околини Метлике, Мехова и Костела, али не добише провијанта у довољној мери те немајући од чега да живе, наносили су штету суседима, односили су од њих све, до чега су год дошли. Поседници и кметови, који су становали у суседству цетинских досељеника, тужили су се свима властима на српске крађе и разбојништва. У исто доба су били незадовољни и досељеници, а тако исто и поглавнице српске Вук Поповић, Ресан Шинићмановић и Јурај Радивојевић. Поглавнице су биле огорчене, што влада није одржала своје обећање у погледу досељених Срба и њиховог сталног насељења и што није њима дала никакву награду за њихов труд око сељења српског, мада су они при тој сеоби излагали своје животе највећој опасности.

Аустријска влада је узела један део ускока међу најамнике; по налогу штајерског земаљског одбора устројио је у Птују пуковник барон Иван Унгнад почетком 1540. године чету мартолоза и узео је у ту чету махом жумберачке Србе; у мају 1542. узето је нових 400 мартолоза, већином Жумберица, који су не само хрватску него и славонску границу чували од Турака. Према једном извештају од 4. јула ове године налазило се на крањској граници и према Огулину под оружјем 100 Срба ускока, према Продавцу (Вирју) 50 ускока, у Стрежи више Беловара 50 ускока и толико у Чакловцу недалеко од Пакраца¹.

Узимање српских досељеника у најамничку службу под сталну плату није било у стању да уклони очај и беду, у којој се њихове породице налазиле. Цетински Срби су у поној домовини још горе прошли него њихови сународници из Глаточа, Срба и Унца. Хране нису имали ни за себе ни за своју марву и морали су годинама да се пате у привременим становима, начиненим у околини жумберачкој, метличкој и ме-

¹ Starine, XVII. U Zagrebu 1885. Prilozi za poviest Hrvatske XVI. i XVII. veka iz štajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu. Priobćio Radoslav Lopašić, стр. 159, 171 и 172.

хонској. Турци дознаше за очајно стање Срба те им послаше гласника и позвање их патраг у Турску, обећавајући не само да неће бити кажњени ради одласка из Турске него и многе повластице, које пре нису имали. Поглавице жумберачких Срба Вук Поповић и Јован Влах споразумеше се с Турцима, да се са свима Србима, настањеним у Жумберку и околини, прате патраг у Турску, а пре поласка да уз помоћ турске војске опустоше Крањску све до Постојне. Почетком новембра 1542. откривена је ова завера те вође завереничке са браћом својом и са нешто народа побегоше Турцима. У хитњи не моглоше ни жене ни децу своју да поведу. Неколицину завереника, који не успеше да побегну, похватају аустријски заповедници и дадоше их јавно погубити.

Бегство српских првака бацило је у забуну и у бригу аустријске политичке и војне факторе. Знали су, како је велик углед и познанство Вука Поповића, чијем се заузимању у првом реду морала приписати сеоба српска од 1538, а такође и углед Јована Влаха, тајног уходе Пихлџерова. Обојица су у раним политичким мисијама путовали много пута у Љубљану, у Грац, у Беч, те су познавали у танчине путеве и прилике у Аустрији. Одмах се видеља јасна веза ових Срба са турском војском, која се од Бихаћа кретала према Куни. Баргол Равникар, капетан жумберачки, ухвати у Випици на Куни у доњој Крањској тројицу Срба ускока, који су одбегли били Турцима, међу њима Радивоја Влаха Годуновића, брата Јовану Влаху².

Војска турска, која је у време бегства Поповића и Влаха била на граници аустријској, преузела је српске бегунце, али због рђавог времена и велике воде није била у стању никакву даљу акцију да подузме. Равникар је био уверен, да се српски бегунци скривају по шумама те у друштву са Турном и Шинценнамером даде претражити све околне шуме, али не нађе никога. У то су турске нешачке чете допрле до Огулина, а турска коњица до Костела и отуда се врати преко Делинца кући у Босну³. Бегунци српски придобивше босанске Турке, нарочито њиховог Улама нашу, за велику акцију против Аустрије са циљем, да изведу из Жумберка и преостале Србе.

² О. с. стр. 174-5.

³ О. с. стр. 175.

Почетком децембра скупило се на Козлову Пољу 300 Турака с намером, да провале у Метлику и Жумберак и да подигну отуд српско становништво. По извештају Јурја Гусића, посланом из Мехова 12. децембра, имали су Турци средином децембра у Плавној војску од 10.000 људи, која је имала задатак, да упадне у Крас и Крањску, да пороби цео крај на десној обали Саве и да поведе собом ускоке. Аустрија је са своје стране чинила хитне припреме, да дочека оружјем у руци и да сузбије турске чете. Објављен је опћи устанак, појачане су страже и изаслан је велики број ухода у Турску. Турци су међутим зими нерадо ратовали. Војска њихова долазила је до Куне, али се због лошег времена вратила кући, одгодивши даљу акцију до пролећа¹.

Аустријски политички и војнички кругови знали су, да опасност од турског споразума са Србима Жумберчанима није мишљена него да ће Турци на пролеће изнова покушати, да привуку себи и преостале ускоке у Жумберку. Потребно је било, да се напегне сва енергија, како би се осујетила намера турска. Покушаји, да придобију Поповића и Влаха на повратак у аустријско поданство, остадоше без успеха. У исто доба су постављене густе страже на свима путевима, који воде у Турску. Не знајући за ове страже поју и Влах и Поповић, сваки са једном омањом четом, у аустријске крајеве, да испитају стање и положај пре него што се крене остала војска турска, која се скупила у северозападној Босни. Поповић се крене са 30 људи према Огулину, али наиђе на чету мартолоза под вођством Равникара и побије се с њоме. Мартолози, бројем много надмоћнији, победише Поповића, који са два друга побегне из покоља, али га на Куни ухватише људи грофа Вука Франкопана. Јован Влах се такође кренуо да уходи аустријску војску, али са истом срећом као и Поповић. У повратку је наишао на људе бихаћског капетана Шинцен-намера, који га заједно са седморицом другова, међу њима и брата Вука Поповића, заробе. Оба ова случаја догодила се истих дана, почетком маја. Турска војска се сада разишла, а Поповића и Вука оћераше у Љубљану, где су осуђени на смрт и погубљени око 25. јуна 1543².

¹ О. с. стр. 175—178.

² Споменик Срп. Кр. Академије 49 стр. 7—14 (О Србима Жумберчанима од д-ра А. Ивића).

Цетински Срби су били привремено настањени око Коштањевца, Метлике и Мехова. Тек кад је 1546. дошао за жумберачког капетана Иван Ленковић, покренуто је питање сталног насељења њихова. На предлог Ленковићев откупљено је Мехово те су у њему и у околини током 1549. године насељени, после једанаестогодишњег привременог становања, цетински српски ускоци. Један део ових ускока насељен је у Мариндол и у Бојанце те је Ленковић почетком 1550. молио од краља дозволу, да може у околини ових српских села, на Купи, подићи градић Подбрежје⁶.

Дуготрајно привремено стање створило је незадовољство и огорчење међу досељеним Србима те су често пута ницали гласови, који нису увек били без основа, да Срби намеравају пребећи у Турску. Средином 1545. обавестише српске војводе Страхиња и Вучета свог заповедника Вука Ауерсперга у Крупн код Виноце, да су Срби из његове чете послали гласника у турски табор и да ће још те ноћи, 21. јуна, доћи Турци, да поведу вишичке Србе собом у Турску. Идућег дана су збиља побегли у Турску ови Срби из Виноце те Ауерсперг посла потеру за њима, не би ли их похватао⁷. У два маха су Срби Жумберчани намеравали, да се одселе из Жумберка Петру Бакићу, своме сународнику, који је као угарски властелин живео у граду Холићу, на граници угарско-моравској. Први пут се план за сеобу Бакићу појавио међу Жумберчанима крајем 1542. године и у вези је са бупом Вука Поповића, а други пут су покушали 1551. године да се преселе Бакићу те Ленковић енергичним мерама осујети ову намеру незадовољних Срба⁸. Приликом погибије заповедника хрватске границе Херберта Ауерсперга на рзници Радоњи код Будачкога 22. септембра 1575. оптужио је капетан Гал Србе Жумберчане да су хтели после смрти Ауерспергове побећи у Турску, али их капетан њихов Јосип Турн узме у одбрану, наводећи, да је у тој битци погинуло и пало у ропство преко 100 Срба Жумберчана⁹. Много се говорило и 1592. године о споразуму

⁶ Vjesnik kr. zem. ark. god. IX. Zagreb 1907. Dolazak uskoka u Žumberak, стр. 145.

⁷ О. с. стр. 196.

⁸ Споменик 49, стр. 9; Laszovski, Monumenta habsburgica Vol. III. Zagreb 1917. стр. 520.

⁹ Starine, knj. XIX, стр. 39.

између босанског Хасан паше и жумберачких Срба и о намери пашинској, да Србе пресели натраг у Босну¹⁰.

Ускоци су служили као најамничка војска и у ратно и у мирно време. Осим тога је њима поверавана била и уходска служба. И у мирно доба служило је 250 до 500 Срба Жумберчана као најамници. Године 1555. тропила је држава за 200 Срба мартолоза, за капетана њихова и друге официре 4.598 форинта годишње, а шесторица нових ускочких капетана добијали су 300 форината.¹¹

Занимљива је и трагедија Жумберчапина Шобата Поповића год. 1565. Овај Шобат је био по свој прилици син или синовац Вука Поповића (И Вук и његов брат су имали деце). У војсци аустријској заузимао је Шобат угледно место. Према платном списку од 1553. године он је био харамбаша на хрватској граници са месечном платом од 8 форината. Касније је унапређен те га платни списак војске од 1564. године снимише као најодличнијег војводу српског на хрватској граници. Имао је под собом 40 пешака и два коњаника и примао је месечно плате 143 форинта¹². Тадашњи заповедник граничарски барон Херберт Ауерсперг примети неке сумњиве појаве у Шобатову понашању те поче онтро мотрити на њега. Убрзо је Ауерсперг стекао непобитне доказе, да Шобат стоји у дослуху са Турцима и да је Турцима помогао да освоје град Круну. Чим је прикупио ове доказе, даде Ауерсперг у октобру 1565. затворити Шобата и везаног послати у Љубљану¹³. Стављен на муке Шобат је признао, да је с Турцима склопио био заверу против Аустрије, и да је хтео пребећи у Турску. У Љубљани је Шобат осуђен на смрт и погубљен још у току 1565. године, али појединости о суђењу нису нам познате.¹⁴

Знатан углед међу Жумберчанима уживао је војвода Вучета Крајчиновић. Он је већ 26. дец. 1539. добио од краља

¹⁰ О. с. стр. 57 и 59.

¹¹ *Starine* XVII стр. 217.

¹² У овом попису, који се чува у штајерском зем. архиву (*Militaria*) пише: „Schobbat Popovitsch, der fürnemist Voyuoda, selb vierziger, zusambt 2 Phardten, darauf monatlich 143 fl.“

¹³ *Споменик* 49 стр. 19 и 74

¹⁴ У рачуну ратног благајника Ханса Кисла из 1565. забележено је међу напредним издацима и ово: „Des gefangnen vnd gestorbnen Schobaten in Laybach gethane Zerung bezalt Adamen Clement auf Herrn Leytenambt Beuhelich fl. 28 kr. 32.“ (*Militaria*)

Фердинанда годишњу провизију од 50 форината.¹⁵ Умро је крајем марта 1571., а његов син Петар три године касније, 1574. Исто је тако био на далеко чувен војвода жумберачки Радман Вучетић. Он је добијао 75 фор. годишње провизије. Радмана заробили Турци те се искупио за 900 талира, али скршен тамницом и старошћу умро је одмах после повратка из ропства, првих дана марта 1573. За собом је оставио три сина Миланка, Радоту и Милоша. Од провизије Радманове одредио је надвојвода недавно добеглом ускоку Милосаву Хераковићу 32 фор., војводи Радичу Вишњићу 25 фор. а осталих 18 фор. сину умрлог Радмана Миланку. На скоро после тога заробили Турци и Миланка те се он искупи са 300 талира. Вративши се из ропства умре и Миланко па и брат му Радота те надвојвода додели најмлађем брату Милошу Вучетићу 18 фор. провизије.¹⁶

Од осталих Жумберчана овога доба најугледнију је улогу играо капетан Даја Вуковић, једини Србин на хрватској граници у 16. веку, који је постигао капетанску част. У априлу 1580. дошло је надвојвода, да после Дајине смрти његову провизију од 50 фор. добију његови синовци Радојница и Радул.¹⁷ Тако је исто желио и војвода Паун Крагуљевић, да се од његове провизије од 50 фор. половина препесе на сина његова Вујцу, али надвојвода у мају 1584. одбије ову молбу Паунову.¹⁸

Жумберак је кроз цео 16. век био привлачна тачка за Србе ускоке. Тако је у априлу 1585. поклатио надвојвода Карло једно селиште у Жумберку ускоку Лазару, који је са својим братом и осталом породицом недавно побегао из Турске¹⁹, а

¹⁵ У одлуци краља Фердинанда пише: „Nachdem sich Vnser getrewer, lieber Weitscheta Khraitschinowitsch aus der Türken in Vnser Gehorsamb begeben vnd mit seinen Mitverwandten Voywoden in zimblliche Anzahl Vnderthanen in Vnser Landt Crain gebracht . . .“ одређује му краљ споменути провизију (коморски списи).

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Одлука надвојводина у овом предмету издана дворској комори 24. апр. 1585. гласи: „Nachdem Wir vber beyligends des Obristen in Cra-baten vndertheniglich bey Vns beschehens Anbringen vmb der darinnen vermeldten Vrsachen willen dem gedachten newlich herfber entsprungen Vsskhogken mit Namen Lazar vnd seinen Bruedern auch irn Weib und Khindern zw irer Vnderbringung die angezogen auch des Lipolitza Vssgoken.

1595. ускочио је из Турске у Жумберак Митар Прерадовић, каснији војвода у Велемерићу.²⁰

Досељавање Срба у турски део Хрватске 1551. и 1577. год. Аустројски планови, да се Срби отерају из Лике.

Прва вест, да Турци насељавају Србима онај део Хрватске, који је био под њиховом влашћу, потиче из 1551. године. Жумберачки капетан Иван Ленковић јавно је у децембру те године краљу Фердинанду, да су Турци посекали шуме и на те крчевине да су населили Србе. Насеља се простирала у два правца, од Срба према Бихаћу и од Срба према Козлову Пољу. Насељено је неколико хиљада Срба са преко сто хиљада комада марве¹ и тиме је појачано становништво тако зване Тронеђе, т. ј. онога краја, где се састаје Хрватска са Босном и Далмацијом.

За трајања мира аустројско-турског у другој половини 16. века унадале су турске чете из босанског пашалука не само у Хрватску и Словенију него и у Истру, Корупску, Штајерску и Крањску исто онако, као и у ратно време. Услед ових непрестаних нападаја и пљачкања турских чета разбегло се и изгинуло је погранично становништво те је у Хрватској између турских и аустројских места постојао један предео, широк неколико десетина километара, са опустелим земљиштем и тај предео је важно као граница аустројско-турска. После битке код Будачког 22. септембра 1575. постигао је енергични напад босански Ферхад Соколовић читав низ успеха. Током 1576. и 1577. године, мада је баш тада обновљен мир између младога цара Рудолфа и султана Мурата III., заузео је Ферхад већином без борбе градове Мутинцу, Острожац, Подзвизд, Кладуну, Пећ и друга места све до реке Купе.²

Absterben heimgefallen Hueben geratnermassen gnediglich zu verleihen vnd erfolgen zu lassen, so ist hiermit Vnser gnediger Beueleh an euch, dass ir also die Notturfft darüber verordnen vnd fertigstellet" (коморски списи).

²⁰ Ibidem.

¹ Laszowski, Monumenta habsburgica, Vol. III., стр. 414.

² У државном архиву у Бечу налази се списак војника у местима хрватске границе из времена пред овај нападај Ферхадов. По том списку се види, докле је допирала власт аустројска. Покрај свиког

Да би осигурао ове нове крајеве и олакшао нова освајања, одлучи Ферхад папа, да досељавањем Срба појача границу турску у Хрватској. С пролећа 1577. године почео је да подиже градове и кастеле, који су били порушени приликом некадашњих упадаја турских чета и педесет година лежали су пусти. У те обновљене градове и кастеле стављао је посаду, која се састојала већим делом од Срба и насељавао је по околини тих градова српске босанске фамилије. У року од три недеље поставили су Турци посаде у кастеле Ловинац, Радуч, Враник, Медак, Рибник, Новак, Барлете, Могорић, Почитељ, Широки Турањ, Смиљанац, Подлапац, Шитар и Перушић.³

Вест, да су Турци населили Србе у Лику узбунила је све факторе, који су имали да воде бригу о хрватској граници. Близина Срба угрожавала је државне друмове, који су водили у Св. Вид, Сењ, Трет, Горичу и друге приморске градове. Опасност је била велика и сви су осећали потребу, да се она чим пре отклони, јер што Срби дуже буду у Лици, тим ће се теже дати одагнати из ње. Првих дана јуна 1577. знао је за насељење Срба већ и надвојвода Ернст, који се 3. јуна обрати на цара Рудолфа и опште му опасност, која прети држави од Срба, бацајући кривицу на врховног заповедника хрватске границе Ивана Ауерсперга, што је својом немарношћу омогућио насељење Срба у Лику. Рудолф одго-

места наведен је и број војника. Списак гласи : „St. Veith amb Pflaumb 10, Tersath 4, Ledenitz 10, Zeng 244, Prundel 40, Werlog 6, Ottoschatz 60, Dabar 30, Repitsch 62, Sockholl 12, Wihitsch 250, Issatschitz 20, Thöplitzer Thurn et Breckhawitz 21, Ostroschatz 39, Zasy 40, Stenna 22, Gwosdanský 30, Wuschlin 24, St. Georgen 10, Blagaiski Turn 10, Jessenitz 30, Dressnikh 20, Tersatz 20, Modrusch 12, Ogulin 20, Slun 20, Zetinn 10, Vranogratsch 40, Novigradt 8, Gradatz 12, Muttnitz 11, Cristin 10, Oberkladusch 10, Underkladusch 10, Possuesdt 10, Petsch 16, Herssno 10, Wafina 20, Masin 10, Gredaj 10, Thombskhapsch 12, Khastell 6, Khremen 10, Serin 125, Sturiltza 8, Gorre 10, Hrastowitz 120, Winadoll 15. Blinia 32, Plasskhy 12, Gradetz 20“ (Hungarica).

³ Краљски земаљски архив у Љубљани, Fasc. 125a. Белешка о том гласи: „Postanili su Turci njihove ljudi v kastel Louinaz, v kastel Raduz, v kastel Vranik, v kastel Medak, v kastel Ribnik, v dua chastela Nouaka, v dua kastela Barletta, v dua kastela Rebzielia, v dua kastela Mogorichia, v kastel Pozitell, v Ssiroki Turan, v dua kastela Smilianca, v kastel Podlapac, v kastell Schitar, v kastell Perussch, chi chastel giest pri Otozen 3 tufuske mille. Tih chastelou zgora pisanih giest 20.“

вори 7. јуна из Вратиславе, да погранични заповедници морају оружјем протерати Србе из Лике.

Надвојвода Ернст подузе кораке да се изврши налог царев. Обрати се на Ивана Ауерсперга и наложи му, да подигне војску и да протера Србе из Лике. Писмима од 17. и 21. јуна наложи крањској земаљској влади, да повцем и провијантом помогну Ауерсперга у његову подуху. Међутим овај задатак није био једноставан, како је то надвојвода замислио. Крањска влада одговори 26. јуна, да је земља исприљена и сиромашна те да није у стању дати ни новаца ни провијанта за Ауерспергову експедицију. Ауерсперг је, примивши налог, дуже времена испитивао појединости, које су му потребне за подузимање успешне акције па је тек другој јула одговорно надвојводи Ернсту, с каквим је све тешкоћама окончано протеривање Срба из Лике. Надвојводу је љутило овако држање Ауерспергово те је 12. јула уписао једно писмо ратном савету у Грацу, а друго Ауерспергу и у писмима је енергично захтевао, да се неодложно предузме акција.⁴

⁴ Ратном савету пише 12. јула надвојвода: „Was ir Vns vom achtu diss wegen Einreissung Stenna vnd Vberschicklung Hannsen von Awersperg, Obristen Leitenandts erabatischer Gräniz an euch gethanen Schreibens angemelt, vasst in gleicher Sach, die Abtreibung der eingesessnen Walachen in der Lika betreffend, kumbt Vns auch dises Schreiben von ime von Awersperg ein, aus welchem allem Wir souill abnemen, das sich auf diese Weiss weder in ainem noch dem andern auf ime von Awersperg vnd seine Verrihtung vill zu uerlassen sein würdet. So hat er auch die Sachen vnd sein Antwort, vber das Wier ime diss noch vom 4. Junny beuelhen, er aber erst vom andern July antworten thuet, zimlich lang lassen ansteen. . . . Vnd weil euch ohne des wolbewusst, zu was grosser Gefar vnd Schaden dem Landt zu Crain dise Besazung der Walachen vnd die mit Abraissung Stenna geraichen, so werdet ir Vsers freuntlich geliebten Vettern eures Landtsfürsten Notturfft nach, bey ainer ersamen Lanndtschafft in Crain vnd sonnst die Sache dahin zu bestellen wissen, auf das ime von Awersperg mit ainer Bezallung oder ainem gutten Furlehen, dann auch mit der Profantierung, ain solche Hilff beschehe, damit er des, so ime anbeuolhen vnd deren inen allen souill gelegen, furderlich volziehen könne . . .“ У писму, упућеном на Беча 12. јула 1577. Иваны Ајепенепры (Herrn zu Schonberg, Erblandtmarschalch in Crain und der windischen Marekt, röm. kays. Mt. Rath, Obristen Leutenand an den erabatischen Gränitzen vnnnd Hauptman vber die Huskoken) вена надвојвода Ернст: „Wir haben gnediglich verstanden, was du von Aursperg Vns vom andern dis Monats zu deiner Entschuldigung der bisher vnerrichten Abtreibung der neu angesessnen Walachen in der Likha zuegeschriben. Wie wol nun der kays. Mt. Vsers gnedigsten gliebten Herrn

Крањска влада у Љубљани и ратни савет у Грацу схватили су сву важност питања о протеривању Срба из Лике, али крањска влада саопшти 26. јуна и ратном савету, као што је одговорила надвојводи, да она крај све добре воље не може пружити Ауерспергу помоћи ни у повцу ни у провијанту, јер је земља сасвим исисана и исцрпљена. Градачки ратни савет одговори крањској влади 3. јула, да унесе сву снагу земаљску и да даде што више може за експедицију против Срба, у противном случају ће земља убрзо дочекати неописане јаде и невоље од Срба Личана.⁵

Bruedern auf die crabatisch Gräniz gehörig Deputat bisher nit richtig gemacht, so kumbt Vnns doch etwas frembt fur, das deswegen alle nutzliche Furschung vnnd Schützung derselben Gränizen erligen bleiben vnnd man gegen des Feinds schedlichen Fürnemen, sogar nichts thuen khönnen sollte, so doch der kays. Mt. Deputat auf ein ganz Jar nit mer dann vier Monat-sold austretzt vnnd die Kriegsleutt daselbs das vbrig alles maistentails aus der crainerischen Bewilligung eurs Mittls zu entpfahen haben. Demnach in Namen der kayserlichen Mt. nochmals Vnnsers gnediger Beuelch vnnd Begern, das ir diser Sachen mit Abtreibung der Walachen vnnd Abreissung Stenna nochmals alles getreuen Fleiss nachsinnen vnnd alle mugliche Mittl furnehmen vnnd zu Werch sezen wöllet, damit baide oberzelte Stuckh beschehen und ir sambt eurn Benachbarten vor merrer Gfar vnd dorthier besorgenden Schadens befreyt sein müget. . .“ (Крањски зем. архив у Љубљани, fasc. 125a).

⁵) У писму од 3. јула 1577. веле саветници: „Wir haben aus Eurem vnns vom sechs vnd zwainzigsten Juny jüngsthin gethanen Schreiben freundlich woll angehört vnnd verstanden, was ir bishero von wegen der Wallachen in der Gegendt Lykha vorhabenden Vertreibung fürgenommen vnd gehandelt. Welches wir vnns dann von Irer fl. Dt. vnrsers gnedigsten Herrn wegen in albeg lassen gefallen vnnd wöllen gänzlich verhoffen, ir in dem vbrigen als mit Hergebung der Notturfft von Gelt vnnd Munition souil muglich auch das Besste zu thuen nit vnderlassen, sonnder zu Beförderung aines solchen hochnottwendigen Werchs, allerhand Mittel vnnd Weeg suechen vnnd fürnemen werdet, damit darunder nichts vernachthailt oder verabsaumbt werde. Dann obwol nit weniger, das dise Lannde angezognermassen in grossen Schuldenlasst steckhet, auch von der immerwherenden vnerschwünglichen Ausgaben vnd treuherzigen Bewilligungen wegen sehr vasst erschöpfft vnd ersaigert ist, wie wir vnns dann dessen gar woll erindern khonden. Diweil aber an würlhlicher und fruchtbarlicher Volziehung angeregtes Werchs, so hoch vnnd vill gelegen, in Erwegung das sonst, wo dasselb seinen Fortgang nit haben oder aber gesaumbt vnd aufgezogen werden solte, diesem Lannd Crain sonnderlich vnwiderbringlicher grosser Schaden daraus entstehen und erfolgen möchte. Demnach so wellen wir vns von höchstermelter Irer fl. Dt. vnrsers genedigsten Herrn wegen vnzweifelich versehen, euch auch hiemit nochmallen alles angelegnen vnnd

Нагоњени на акцију против Срба састане се средином јула у Љубљани земаљски крањски канцелар са одборницима и граничарским заповедницима Иваном Ауерспергом и Гашићем Рабом те су 16. јула у згради земаљске владе већали о протеривању Срба из Лике. Конференција војних заповедника је констатовала, да се овај важни посао не може обавити у тајности и у тишини, а то би било потребно, да се не обрати одмах на почетку пажња непријатељева на припреме. Граница је пространа, војске треба много на кад се буде окупљала, дознаће Турци те ће се и они спремати, а има их врло много у свима градовима и кастелима и настаће тешка и мучна борба. С друге стране је констатовано, да је преко потребно, да се Срби чим пре протерају. Не учини ли се то одмах, дочекају ли Срби у Лици зиму, онда ће њи са протеривањем далеко теже и требаће тринути толико трошка као сада.⁶

И ратни савет у Грацу се живо ангажовао против Срба. У дописима од 16. и 23. јула издају саветници налог крањској влади, да се неодложно лати припрема око протеривања Срба из Лике, приказујући опасност, која ће настати, ако Срби остану стално у Лици.⁷ Али крај свих

getreuen Fleiss ersucht vnd vermant haben, solchem hochbesorgenden vnderbringlichen Schaden vnd Gefahr der Notturfft nach zu Gemuet zu fueren vnd es disfalls an Gelt vnnnd Profiant als souil imer müglich auch mit mangeln oder erwinden zu lassen sonnder solches in Abschlag eurer Bewilligung oder als ain Darlehen ohne ferrere Waigerung oder Entschuldigung darzugeben vnnnd volgendts die Sachen ohne Versaumbung der besten Zeit vnd Gelegenheit mit müglichster Fürsichtigkeit in Namen des Allmechtigen anzugreifen, zumall weil aus Irer fl. Dt. Erzherzog Ernstens euch getanen Schreiben verstanden, das Ir khays. Mt. derselben Hof Camer ernstlich auferlegt haben, zu solchem Werch auffs fürderlichst ain Suma Gelts in Abschlag ires Deputats hinein zu uerordnen . . .“ (Крањски зем. архив, Fasc. 125a).

⁶ Ibidem.

⁷ У допису од 16. јула налаже ратни савет крањској влади: „Was vnns an izeo von demdurchleuchtigsten hochgebornen Fürsten Herrn Ernstens Erzherzogen zu Österreich etc. auf vnser Irer fl. Dt. von des Schloss Stenna Einreissung vnnnd Vertreibung wegen der angesessnen Wallachen in des Gegent Lykha jüngst gethanes Schreiben für ein Antwort erfolgt, das habt Ir ob inligender Abschrift mit mehrern zu uernemen. Damit nun disfalls weder vnns noch Euch ainiche Schuld oder Saumbsal billich nit zugemessen werden müge, so ersuchen wir Euch demnach von Irer fl. Dt.

налога није за овај мах дошло ни до какве акције. Потребу, да се акција против личких Срба што пре поведе и опасност, ако се Срби из Лике не протерају, осећали су сви фактори само нису имали снаге, да спроведу своју намеру. Новаца није било у државној благајни, а још мање их је имала крањска влада. Пределни, изнурени честим упадајима и пљачкањем тур-

vnsers gnedigsten Herrn wegen hiermit abermallen alles sondern Vleiss begerend vnnnd vermanend, das ir an allen denjhenigen, so zu wärklicher Vertreibung angeregter Wallachen immer möglich oder dienstlich nichts mangeln oder erwinden lassen, sondern in abweg dahin bedacht vnnnd darob sein wöllet, auf das die Sache beratschlagter - vnnnd anbeuolhnernmassen one allen lengeren Aufzug ins Werch gerichtet vnnnd also hierdurch des algemeinen Vatterlands Wolfarth der hohen Notturfft nach befördert werde. Inmassen wir dann an Eurem eusseristen Vleiss vnnnd Vermögen kheinen Zweifel tragen vnnnd sein euch für vnsere Personen mit annemiger Freundschaft vnnnd Dienstwilligkeit wolgewegen.“ У допису од 23. јула пише саветници крањској влади: „Wir haben Eure zwei absonderliche Schreiben vom sechszehenden vnnnd sibenzehenden dits Monats alles der in die Gegent Lyka einkommen Wallachen vnnnd Türkhenn Wieder-Ausstreibung wie auch des wllhscherischen Kriegsvolkhs Bezallung vnnnd also diser pawfellig erabatlischen Granizen, gemaine Nott vnnnd Obligen betreffend, wol emphanen, auch mitleidenlich vernomen vnnnd darauf ganz eyfriger getrewer Wolmahnung nit vnderlassen, in Namen der abwesenden irer fl. Dt. vnsers gnedigsten Herrn, solches hochwirdig Anbringen, welches ja zwar summum periculum in mora auf sich tragt, als paldt vnnnd in continenti hinab nach Wienn dem Herrn Landeshaubtman als crainerischen Abgesandten einzuschliessen vnnnd ine dabei wie ir ob beyligender Abschrift zu sehen, zu embsiger Sollicitierung vnnnd Erlangung der Sachen gewünschten gueten Erledigung vleissiglich zu uermanen, versehenlich, er werde diesfalls an seinen getrewen eyfrigen Vleiss auch gar nicht erwinden lassen, auf das vermitels göttlicher Hilff, der Sachen noch in Zeit erspriesslicher gueter Rath geschafft vnd also diese christliche Lannd vnnnd Leuth noch lenger in aufrechtem gueten Wösen erhalten werden mögen. Darundter dann von wegen höchstgedachter Irer fl. Dt. vns gar nicht zweifelt, das an Eurem ditsfals möglichem getrewen zu thuen, gar khein Mangl erscheinen, sonnder ehender ain vbrigs gethan vnnnd ir also dem droenden gemainen Vbl vnnnd Lanndsverderben, auch in dem aufs eusserist zu steuren vnd zu wehren wolgesinnet sein werdet, weil vns eben neben obangeregten Euren Schreiben vnnnd also gleich mit einander von der fl. Dt. Erzherzog Ernsten zu Österreich etc. vnsern gnedigsten Herrn auf vnser jüngst der wichitscherischen Gefahr halben hinaus geihanes gehorsambs Annmassen heiliegende schriftliche Beantwortung zuekhommen, welche dahin gestellt, das sein fl. Dt. wol starkh im Werkh, die Sachen böstes Vleiss dahin zu dirigirn vnnnd treiben, damit ir kays. Mt. Gräniz Deputat, wo nicht gar doch guetentheit hneingernicht werde . . .“ (Крањски немачки архив, fasc. 125).

ских чета, оголели и оспромашени, нису били у стању, да помогну провијантом војску, која је требала да се крене у Турску. Осим тога је заповедник хрватске границе Иван Ауерсперг био и сувише опрезан те није хтео лакомислено да улази у ово опасно подухеће. Имао је пример на свом претходнику у заповедништву Херберту Ауерспергу, који је пре две године код Будачкога дошао у сукоб с Турцима и порази платно животом.

Одбрани хрватско-славонске границе од Турака посветила је аустријска влада парочиту пажњу. Управу над хрватско-славонском границом предао је цар Рудолф, као што је горе речено своме стрицу надвојводи Карлу, који одмах наложи да се скупи војска за упадај у Турску. Војска хришћанска бројала је на 10.000 људи. У њој се налазио и бан хрватско-славонски Крста Унгнад са својом четом. За врховног заповедника војске одређен је крањски главни капетан барон Ђорђе Кевенхилер, који у августу 1578. нареди наступање. У почетку поживе хришћани успехе, освојише Цазин, Зринь и Острожац,⁷ али код Бужима наиђоше на Ферхад пашину војску, која је бројала 30.000 момака. Кевенхилер се сада повуче из Турске и Турци поново заузеше изгубљене градове и још друга места, тако, да се аустријска обрабена линија помакла од Уне на Куну. Једино Бихаћ остаде и даље у хришћанским рукама.

Идуће године почеше се Турци спремати, да упадну у аустријске крајеве и да врате хришћанима мило за драго. Заповедник хрватске границе Иван Фериберг, кога је надвојвода поставио место неодлучног Ивана Ауерсперга, јавио је 27. априла 1579. у Грац, да су Турци пописали Србе и њихову марву ради вожње топова, а 13. маја допунио је свој извештај вешћу, да су Срби дошли у Куну, да ће утврдити градове Зринь и Цазин и да вуку 25 малих и 5 великих топова.⁸ Поболиже ништа не знамо о овој акцији српско-турској. У априлу 1580. јави ратном савету сељски заповедник Севастијан Саки о насељавању Срба у Лици, а у исто време потврди ово и нови заповедник хрватске границе Вајкард Ауерсперг додајући, да Срби код Стене и у Лици хоће да подигну себи станове и да Брековину утврде, на што ратни

⁷ Starine XIX. стр. 44.

савет изда налог заповеднику хрватске границе, да поведе војну експедицију против оних Срба.⁹ Ауерсперг се поче спремати за војни поход у Лику и у јулу ове године затражи од ратног савета 2000 форината, 100 стрелаца и 200 плаћених ускока (Срба Жумберчана). Ратни савет није могао да притекне у помоћ Ауерспергу него му даде налог, да за онај мах утврди Оточац, Прозор, Брлог и Брињ. Ауерсперг се идуће године разболе и умре (јула 1581), те су Турци несметано и даље насељавали Србе по личким и другим хрватским местима па су устројили и лички санџакат. За новог врховног заповедника хрватске границе именује надвојвода у септембру 1581. барона Јонста Јосипа Турна, али ни овај није могао да спречи насељење Срба у Лици. Капетан сенски Раб јави надвојводи априла 1582, да досељавање Срба у Личку непрестано траје, а то потврди и барон Турн у јуну исте године. Турн изнесе план, како би се најлакше могли Срби истерати из оних крајева, али други послови, којима су аустријске граничарске чете биле забављене, нису допуштали, да се посвети озбиљна пажња насељењу Срба на личком земљишту.

За време овог насељавања Срба у турској Лици реорганизована је и хрватска војна граница. Надвојвода Карло даде подићи град Карловац. Темел његов положен је 13. јули 1579. године на ушћу Мрежнице и Коране у Куну. У темеле је стављено 900 турских лубања. Кад је почетком 1583. завршена изградња Карловца, започео је живахнији рад на целој граници. Стављена је посада у дотле пустој кули на Корани и појачана је посада у Огулину, Оштарју, Брињу, Оточцу, Плашком и Кључу. У исто доба почео је Турн припреме за упадај у Личку. Надвојвода Карло наложи из Лаксенбурга 23. маја 1583. крањској влади, да притекне Турну новцем у помоћ.¹⁰

⁹ У протоколу Croatica за 1580. пише: „Herr Obrist in Crabaten schlesst Zeittung, dass die Valachen bey Stenna vnnnd in der Lickha zu bauen vnd Brekhoniz zu befestigen vorhabens seyen. Dem Obristen wirdet hierauf die Abtreibung der Valachen aus der Lickha vnd herdisshalb der Vnna bey Stenna, item Zersprengung der Brekhoniz anbeuollen.“

¹⁰ У крањском земаљском архиву у Љубљани, у fasc. 125а сачувано је оригинално писмо надвојводино у овом предмету. Писмо гласи: „Nachdem sich ain ersame Lanndtschafft allda in Crain im jungstgehaltten Lanndtag daselbst souil erbotten, das sy auf den Fall der Oberste an der crabatischen Granizen mit seinem vndergebenen Kriegsvolkh in die Lykha zu Verwörung der Türkhen vnd Wallachen Ansdlung nin Rulss fñrnemen wurde,

У јулу су биле готове припреме за нападај на Србе у Лици. Одређено је, да сенски капетан Раб пође напред и да са својих 200 стрелаца убија Србе где год их стигне, а оне, које похвата, да прода као робље у земље с оне стране мора.¹¹ Касније је овај налог капетану Рабу измењен с тим, да Србе у опште не узима у ропство него да их све поубија. Током септембра налазио се Раб са својом четом у Лици, али га је лоша срећа послужила. Од 200 стрелаца поубијаше му Турци тридесет и тројицу, осим тога многе заробивше, међу осталим и Матију Даничића, брата војводе Ђуре Даничића. Услед неуспеха Рабова изостане упадај барона Турна у Лику.

Срећнији је био у свом подухећу бан хрватски гроф Тома Ердеди. Насељавајући Лику населили су Турци Србе и по околини града Зриња. Ердеди замоли око 10. јуна 1584. Вида Халека, да му пошаље у помоћ граничарске чете своје, јер намерава, да начини упадај у Турску и да разори сва српска села око Зриња. Халек му даде један део својих чета и већ 9. јула вратио је бан чете патраг са писмом, којим јавља Халеку, да је поналио српска села све до обале Уне.¹²

ir Hilf darzue geben welle, wie ir euch dann dessen ohne Zweifel gehorsamlich woll zu erindern. So ist demnach vnnsrer gnediger Beueleh an euch, das ir vnns in Namen ainer ersamen Lanndtschafft, was vnnd wievil sy ditsfahls darzugeben vermaint, eure gehorsame Erclärung dermassen vnuerlenngt zuekhommen lassen wellet, damit Wir Vnns darüber dessto besser resoluieren vnd volgends solches Vorhaben (da Wir es für ratsam erachten) noch vor angeunder Fexung muge fürgenommen vnnd ins Werkh gericht werden, wie Wir euch dann auch hiemit gnedigist ersuecht vnd vermant haben wellen, die Sachen dahin zu dirigieren, auf das zu Verschonung der Vnnderthannen obberuerte angebotne Hilf in Gelt bewilligt vnnd dargegeben werde, die Wir alssdann also anzuwenden gedenken, das es verhofenlich der Granizen zu sonderlicher Ersprlesslichkeit khommen vnd gedeyhen solle“.

¹¹ У протоколу Croatica под датумом јуна 1583. забележено је: „Dem Hauptman Raaben wirdet auferlegt, dass er die 200 Schützen neben den Zenngern on Vnnderlass in die Lickha raisen, die Walachen niederhauen, die aber, so gefangen werden, vber das Mör verkauffen lassen solle.“

¹² У писму јавља бан „quod nos salui cum toto exercitu rediimus, inastatis et depredatis villis usque ad ripam fluvii Vnae“ (Kriegs-Acten)

III.

МИГРАЦИЈЕ СРБА СА ТУРСКЕ НА АУСТРИЈСКУ ГРАНИЦУ КРАЈЕМ 16. И ПОЧЕТКОМ 17. ВЕКА.

Четовање личких Срба по аустријским крајевима. Пресељавање њихово на аустријски део Хрватске крајем 16. века.

Турци су са насељењем Срба у Лику начинили погрешан рачун. И Турци и Аустријанци су држали, да Срби на турској граници значе јачање те границе и опасност за Аустрију, али се обротно догодило. Турци су насељењем Срба на границу своје државе довели ове у ближи додир са хришћанском Аустријом и отворили могућност, да се они споразуму са заповедницима хрватске границе и да се преселе на аустријско земљиште те тиме да ојачају аустријску границу. Већ 1579. ступише Срби, који су стојали у Цазину и Остроци као турске посаде са аустријским заповедницима у преговоре, да им предаду те градове. Од ове предаје не би ништа, али се сад нижу сличне појаве једна за другом. У мају 1579. јављено је цару Рудолфу у Праг, да се тринаест српских села на приморској хрватској граници одрзкло турске власти и изјавило се за покорност Аустрији уз обећање, да ће плаћати два форинта од сваког димњака годишњег трибута¹. Цар Ру-

¹ У протоколу Croatica за 1579. налази се она белешка: „Herr Khobenzl . . . rath auch ir fl. Dt. fertigen den morlackhischen Dörfer Vnderthanen, so sich zu tributiren anerbotten, die gebettne Priuilegia in bona forma. Sein inen den morlakischen Vnderthanen gegen dem angebotenen Tribut drey gleichlautende Priuilegia gefertigt, dieselben auch dem Hauptman zu St. Veith am Pflaumb zuegeschickht und ime anbeuollen worden, wann ime dieselben Dörffer Tribut bewillgtermassen erlegt wirdet, dass er

долф у одговору своје 9. јуна није могао да се одлучи, хоће ли усвојити понуду српских села или ће је одбити, него је обећао, да ће касније донети о тој ствари решење². Идуће године су нудили Срби поново Острожац управитељу Бихаћа Ивану Реслу³, а у марту 1581. налазили се на земљишту аустријске Хрватске Срби Веркановић и Поповић, који су тих дана пребегли из Турске⁴.

Читава два деценија колебали су се Срби у Лици између Турске и Аустрије. Напоредо са вестима о упадају турско-српских чета у аустријске крајеве и о пустошењу тих крајева налазе се случајевни сеобе Срба на аустријску страну и ступања у редове аустријске војске. Док се у хрватском сабору од 24. априла 1584. живо расправља о сузбијању српских нападаја на Очур и Медведницу, а у седници од 20. септембра те године о нападајима српским на остале границе Хрватске

denselben empfangen vnd dessen Ir Dt. gehorsamblich berichten solle. Hiebei auch ain Vorderung an Fernberger und Hauptman Raaben, dass sy die morlackhischen tributirenden Dörffer vnd Vnderthanen bey Irer fl. Dt. gnädigst gefertigte salua guardia vnd erhaltte Priuilegia handthaben sollen“.

² У одговору, управљеном надвојводи Карлу, пише цар Рудолф: „Aus Euer Libden Schreiben vom 28. nechstuerschines Monats May vnd den Beylagen haben Wir freuntlich vernomen, welchermassen Euer Libden die morlagkische Dörffer, deren dreyzehn, dergestalt in iren Schutz genomen vnd sy Euer Libden huldigen lassen, dass derselben von jeder Peurstatt, so in solchen Dörffern seind, jährlich zwey Gulden geraicht vnd tributiert werden sollen. Nun halten Wir gleichwol solches erweckt werden möchte, daher folgendes allerlai Beschwerlichkeit vnd Nachthail entstehen könnte. Wie dem aber, so wollen Wir diser Sachen ferner nachgedenckhen vnd Vns alsdann desjhenigen, was Wir darundter für das rathsambst ansehen werden, entschliessen, so Wir Euer Lieb inmittels zu Antwort nit verhalten wollen...“ (Бечки државни архив, Inneroesterr. Grenz-Acten).

³ У протоколу Croatica под датумом марта 1580. налази се белешка: „Hanns Rössl, Verwalter zu Wichitsch, zeigt an, wie sich ain Aga zu Seryn anerbotten, herauszuspringen vnd dass die Walachen sich gern vndter die Christen in vnsern Gewalt vberantwortten wolten vnd solches der Walachen Vorhaben wirdet durch die zwey zengerischen Woyuoda vermilt des von inen einkhumenen Schreibens bestätigt.“

⁴ У протоколу Croatica под мартом 1581. налази се белешка: „Dem Fernberger, wirdet der neu herüberentsprungnen Walachen Werckanovitsch vnd Popovitsch vbergebne Supplication mit disem Beuelch eingeschlossen, sy irer Anforderungen zu uergnügen oder auf den widrigen Fall der Sachen Beschaffenheit zu berichten.“

и Славоније⁵, дотле заповедник хрватске границе Андрија Ауерсперг прелази у два маха турску границу и преводи велики број Срба, који су желели, да се на хришћанској страни настане. Србима је требало за први мах притећи у помоћ са храном, те се Ауерсперг обрати ратном савету, да помогне провијантом српске досељенике⁶.

О непрестаном пустошењу, о упадајима и четовању личких Срба по аустријским крајевима расправљао је хрватски сабор на седницама од 12. марта и 1. јула 1585, од 4. јан. 1587. 22. фебр. 1588. године⁷. Ратни савет је против те акције подузимао двојакe мере: настојао је или да одагна Србе из Лике или да их наговори на сеобу у аустријске земље. Аустријска влада је издржавала у Сењу чету од 200 стрелаца са задатком да упада у Лику и да се бије са личким Србима. Ови ускоци сењски вршили су савесно своју службу. Од честих сукоба њихових са турско-српским четама у Лици споменућу борбу код Оточца у децембру 1585. под вођством сењског војводе Буре Даничића⁸. Из истог времена имамо вести и о своје-

⁵ Hrvatski saborski spisi, uredio Ferdo Šišić, pravi član jugoslavenske akademije, knjiga treća, od g. 1558 - 1577, Zagreb, 1916 стр. 123 и 142.

⁶ Под датумом јула 1584. налази се у протоколу Croatica белешка: „Idem von Auersperg bericht, was für ain Rais er in die Lickha gethan vnd alda verricht hette vnd begert Beschaid, wie er die herausentspringenden Walachen vnderbringen solle. Wöll noch ain Rais hineinthen, da annderst die Archibuser und Hussarn Gehorsamb laissten, verrichten.“ Одмах после тога јавља „weiln er die herausentspringenden Walachen ferrer nit vnderhalten kündte, sy in ander Weeg zu bedenkhen. Item es wolte ain Türkh durch Hilf der Vssgoggen herausentspringen, dem hab er Bscheid geben.“ На Корани је подигнута била Кула (мала тврђица), али жумберачки Срби не хтедохе у њој да чувају стражу, по свој прилици ради опаснор положаја. Ауерсперг даде ове Жумберчане казнити, „auch an deren Statt die aus Lickha entsprungenen Wallachen bringen lassen.“ Ратни савет одобри „die Bestrafung wider die Scartleut vnnd Vssgoggen, soll aber sehen, damit durch die neuen Vssgoggen nit Schaden beschehe.“ Нешто касније забележена је вест: „Obrist in Crabaten bericht, wie sich die Wallachen in Irer Durchlaucht Dition begeben vnd herausentspringen wollten, da sy allain vnderhalten wurden.“

⁷ Šišić, Hrvatski saborski spisi, III, стр. 170.

⁸ У протоколу Croatica под септембром 1585. пише: „Obrist in Crabaten, soll vber diejenigen 1860 fl., so ime auf Vnnderhaltung der 200 Schützen zu Zennig wegen Vertreibung der Wallachen in der Likha zugestellt worden, Raittung then,“ и под децембром те године забележено је: „Jurey Dannitschitz bericht, was für Kampf mit dem Feind vnd den Vnnsrigen bei

вољном прелазу Срба у аустријско поданство. Крајем 1585. изјавише намеру пет српских села недалеко од Сења да се подложе под власт аустријску, а средином 1586. доселише се шесторица ускока из Далмације на хрватску границу⁹.

Током 1586. године јавише аустријски граничарски заповедници у више махова у Грац надвојводи Карлу, да Турци довршавају насељавање Срба и да је сада Лика густо настањена српским становницима. О томе дојави 30. септембра надвојвода и цару Рудолфу у Праг¹⁰. Ауерсперг се с јесени ове године спремао на упадај у Лику, али баш пред почетак акције одбегне један ускок у Турску те се Ауерсперг побоја, да ће овај издати Турцима планове његове. Осим тога је тих дана без прекида падала киша, која је такође отежавала успешно четовање те Ауерсперг одгоди поход против Срба Личана¹¹.

Крајем 1590. имади су сењски ускоци успеха у борби против Турака. На 13 барки пођоше Сењани у Лику и у

dem Haus Ottotschatz durch die Zennger fürganngen seye vnd anndere mehr Kundschaften."

⁹ Под јануаром 1586. забележено је у протоколу Croatica: „Der Obrist in Crabaten soll darob sein, damit dise 5 Dörfer als Dugopolin, Bresnick, Zista, Humich vnd Dirmo in Wallachen, welche sich dem Haus Osterreich vndergeben wolten, von den Zenngern vnbetrübt gelassen wurden", а под јуном пише: „Obrist in Crabaten bit nachvolgende Dalmatiner als Radosaw vnd Mathia Antolouitsch, Demitar Rubcitsch, Jouan Matieuitsch, Juan Gregueto vnd Micula Stojanouitsch vnderzubringen."

¹⁰ У писму вели надвојвода: „Vnd wäre dises zumall vassst beschwärllich, das dem Feindt die Populierung vnd Ansezung der vill lange Jahr heer öd gestanndnen sonsten aber per se sehr schönen fruchtbaren Lannrtsarth Lykha, Gatzka vnd Corbaua zuegesehen oder gestatt werden sollte, weill mann durch soliche Populirung nit allain in khurze gar vmb die Möhr Gränizen khummen, sondern auch meine Lannd, so dem Fewr vnd Verderben am nächsten, alssbald mit vnwiderbringlichem ihren Nachtl vnd Schaden gewisslich ins eusserist Verderben setzen vnd stellen wierdet..." (Hungarica у државном архиву у Бечу).

¹¹ Под датумом октобра 1586. налази се у протоколу Croatica ова белешка: „Andre von Aursperg bericht, wie er sein Rais in Lickha des nassen Wetters willen einstellen muessen, so wäre auch ain Vssgogg hinein entsprungen, der sy verrathen hette, so seye auch des Mustaff Woiuoda Vorhaben verhindert. Resolution: er soll den entsprungenen Vssgoggen nit allein nachfragen sondern auch innen den Vssgoggen zu verstehen geben, da ainer oder mehr aus innen entspringen werde, das man ire Befreunde darumben straffen wölle. Darüber er vermeld, er wolle denen Vssgoggen die

предео око града Задра и ту су у једном селу затекли личног бега са његовим делијама. Ускоци нападоше Турке, убише сањак бегова брата Балнит-бега и 30 делија, затим сањакова хеџају и 27 Турака, 5 Срба и 4 жене бегове заробише и доведоше у Сень. Село, у ком су бега затекли, спалише ускоци, а бег се с тешком муком са пар другова спасе из покоља¹².

У последњем деценију шеснаестог столећа мало је сачуваних вести о Србима у турском делу Хрватске. Војвода сењски Ђура Даничић, који је годинама водио крваву борбу по личким кланицима, умро је почетком августа 1591. на путу у једној шуми, недалеко од Огулина¹³. Ратоборни босански папа Хасан Предојевић задао је страховит ударац аустријској граници, освојивши 19. јуна 1592, после осмодневне опсаде, град Бихаћ у Босни¹⁴. Током ове и почетком пдуће године насели папа Србима цео крај око Бихаћа од Брековице до Ренића и од Острожца до Врле Драге под Соколом¹⁵. У

Suchen Irer in die Türkhey gehunden Kundschaftten halben fürhalten, mit Vermelden, wie der Woiwoda Werckhanouitsch vnd sein Pursch Gesell, so bel dem Beeg gesehen worden, verdächtig wären vnd was er irentwegen für Verordnung gethan, die Wallachen zugen sich allgemach wider aus der Lickha.“

¹² Под дец. 1590. забележено је у протоколу Croatica о том догађају: „Obrist berichtet, dass die zenngerischen Soldaten, so mit 13 Schöffien in die Lygkha vnd Gegent Sara ausgefahren, alda in ain Dorff mit Namen Miralza den Beeg in der Lygkha sambt denen bey sich gehabten Dellien antroffen, haben auf das Dorff geschlagen vnd seinen des Beegs Bruedern Wallent Beeg genant sambt etlich vnd dreissig seiner fürnembisten Dellien niedergelaut, seinen des Beegs Tscheheya aber wie auch in 27 seiner bessten Leuth sambt 5 Wallachen, 4 des Beegs Weibern vnd etlich Khleppern glücklich auf Zenng gebracht, beruertes Dorff in Grundt verhört vnnd mit Prandt angestekht, er der Beeg selbs hat khaumb das er selb vierter im blossen Heinet endrunnen vnd daruon khomben, souil Zeit haben khunen.“

¹³ У протоколу Croatica пише: „Obrist in Crabaten bericht, das der redlich Mann Juraj Danitzitsch, Vouiwoda zu Zenng im Hineinraisen nahend bey Ogulin im Waldt Todes verschiden seye, will beflissen seip, auf das solche Stell widerumben mit ainer wol qualificirten Person ersetzt werde.“

¹⁴ У протоколу Croatica за јун 1592. пише: „Georg Paradeiser bericht, das die Vestung Wihitsch am nächst vergangen Freytag, das ist den 19. Juny durch den Bassa in Bossen eingenomben vnd erobert worden.“

¹⁵ Starine, XIX, стр. 64; у љубљанском земаљском архиву у фацикулы Ansiedlung der Uskokien, налази се записник о исказу неких заробљеника (Aussag derjenigen Gefangnen, so den 24. May 1593. von der wihitscherischen Tschetta, so vnder Ogulin gereint, bey Modrusch bekhumben worden). У записнику између другог пише: „Zaigen ferner an, dass sich die Wallachen aldort bey Wihitsch von dem Matsch bey Bre-

преговорима барона Херберштајна са поунским Србима и у борбама око Костајнице узео је учешћа и заповедник хрватске границе барон Ђорђе Ленковић према налогу надвојводе Фердинанда од 21. јуна 1596. године¹⁶. Но и пре ове војне, док је Ленковић био заузет припремама за војни поход под град Клис, преговарали су поунски Срби са петрињским капетаном Данилом Франколом. Дванаест српских кнезова нудили су Франколу услуге, да преведу на покорност аустријском цару цело Поуње и све друге Србе, али су тражили привилегије, да неће снахијама бити подложни и да им се пошаље 1000 до 1.500 војника, који ће их при досељавању бранити од Турака¹⁷.

Као што је насељавање Срба у турском делу Славоније извршено много раније него насељавање Срба у турској Лици тако су и сеобе из Турске у аустријску Славонију раније започеле него сеобе из турског дела у аустријски део Хрватске. Заповедник славонске границе барон Херберштајн сproveо је читав низ сеоба и тек тада се његов колега барон Ленковић осмелио да поведе преговоре и да оствари на хрватској граници прву сеобу у некем стилу.

kouatz jenseit der Vna bis auf Repitsch, also auch von Ossteruitz bis auf Werla Draga vnder Sockhol diserseits der Vna allenthalben voll albereit angesetzt vnd noch täglich sich mit Erpauung viler Heuser derselben Enden hin vbersidlen.“

¹⁶ Među актима Croatica у бечком ратном архиву налази се у преносу писмо надвојводе Фердинанда, управљено „An den Herrn Obristen in Crabaten“. Писмо гласи: „Was vns der hochwürdig vnd durchleuchtig Fürst Maximilian, Erzherzog zu Österreich, vnser geliebter Vetter, der Wallachen vnd Räzen halben, deren vnd irer Angehörigen man dissmall aus sonderbaren Bedenkhen verschonnen soll, abermaln zuegeschriben, das wirst du aus beiliger Abschrift mit mehrern vernemben. Auf das nun die darin angedeutete Tractation nit verhindert vnd wir do es beschläch, dessen nit beschuldigt werden, beuelhen Wir dir hiemit gnediglich, das du solchem irer Libden Begern gehorsamblich nachkhumben vnd die nottwendige Verordnung, deswegen bei deinen vndergebnen Hauptleuthen thuen wellest. Daran beschicht etc. Grätz, den 21. Juni 1596.“

¹⁷ У протоколу Croatica под датумом априла 1596. налази се белешка: „Daniel Francol bitt vmb Bezallung vnd mehrere Profiandt. Bericht Khundtschafften vnd das 12 turkhische Khnesen bei im liessen anhalten vnd tractiern, da man si bei iren Freyhaiten wolte verbleiben lassen vnd innen darumben Priuilegia geben, das sy das ganz Volk vnd Wallachey vnder sy bringen auch also die ganze Vnna selbs einnehmben vnd in der Christenlandt geben wolten, da man innen nur allain bis in die 1500 oder 1000 redlicher Kriegsleutthen der Handt hielte vnd rath denselben herausgeschickten Khundtschafften ain Verehrung zu thuen.“

Досељавање Срба из околине Коренице и Удбине у Гомирје 1600. и 1601. године.

Тешке прилике, у којима су се налазили Срби у Турској Лици, погоршане су петнаестогодишњим ратом. Непрестани упадаји личких Турака у аустријске пределе, а сељских ускока и других пограничних чета аустријских у Лику, довели су очајно стање Срба на врхунац. При упадају Турака у аустријске крајеве најтежи задатак су морали Срби да обаве, они су служили као извидница и као трен; паиће ли хришћанска потера за пљачкашима, Турци су на брзим коњима избегли погинуће, а Срби су понајвише животом плаћали службу Турцима. И при аустријским походима у турске пределе Срби су најгоре пролазили. Ако је аустријска чета јака, Турци су се заклоњили испред надмоћнијег непријатеља на градске зидове, а незаштићена раја и њено имање по селима падало је као плен аустријских чета.

Ово неспособно стање породило је међу Србима жељу, да промене државу и господара државног, да се преселе са турског на аустријско земљиште. Таких сеоба догађало се у више махова и народ је знао за њих. Живот ових српских досељеника и положај, који су они заузимали према држави и осталим становницима у њој, лебдели су и личким Србима пред очима. Међутим су Срби у Турској знали, да кметови хришћанских племића (спахија) у аустријским крајевима не живе боље од турске раје те су пре досељења хтели да се осигурају, да ће им на хришћанској страни припасти улога Срба Жумберчана и Срба славонских граничара, а не улога хрватских кметова. Срби из околине Коренице и Удбине понаљу тајно почетком 1600. године своје изасланике карловачком генералу барону Ђорђу Ленковићу, сину чувеног жумберачког канетана Ивана Ленковића, да преговарају о сеоби.

Барон Ленковић је био зет грофа Ђорђа Зринског и познат са богатства и са јупаштва свога те је стојао у великом угледу код штајерског надвојводе Фердинанда и код ратног савета у Грацу. Он је схватио важност понуде српске, да се доселе хришћанима и обећао је изасланицима, да ће досељеници на хришћанској страни уживати иста права, која имају жумберачки ускоци. И ако је Ленковић био загрејан за досељавање Срба на хрватску границу, ипак имајући рђавог искуства из

ранијих премена, одлучи да најпре посети на извору расположење српско. По његовој наредби крене се карловачки капетан Данило Франкол у другој половини јуна 1600. године са једном четом војника у Турску. Преко Бабине Горе и Мале Канеле избије Франкол са својим људима на Кореницу и овде ступи у непосредни додир са Србима, који су намеравали да се селе. Франкол утврди Србе у њиховој намери и обећа им, да ће ускоро доћи генерал Ленковић са војском, која ће помоћи Србима да се иселе и да понесу собом своје покретности. Опленивши турска имања, на која је наплазнио, врати се Франкол преко Модруша и Оштарја у Огулин, одакле је послао Ленковићу у Карловац извештај о резултату снога похода, а Ленковић пошаље писмо Франколово ратном савету у Грац.¹

Чим је Ленковић добио извештај капетана Франкола, отпочео је одмах да се припрема за поход у Лику и да изведе отуд Србе. Осим својих чета затражио је преко ратног савета, да му пошаљу помоћне чете Крањска, Корушка и Горица, затим гроф Ђорђе Зрински и славонски обрштар барон Херберштајн. Ратни савет изда налог земаљској влади Крањске и Корушке, да унуте чете своје на хрватску границу, а грофу Зринском и барону Херберштајну пошаље као изасланика грофа Траутмансдорфа, да их у име надвојводе позове на суделовање у личној експедицији барона Ленковића. И Зрински и Херберштајн одговорилише, да не могу помоћи Ленковића, јер би опасно било у овом моменту слабити њихову границу. Одговор овај саопштен је одмах Ленковићу ради равнања.

Крањска је влада начинила прорачун за Ленковићев поход у Лику и по том прорачуну требало је Ленковићу, осим оног новца, којег је већ добио, још 4000 форината. Ратни савет наложи Јосифу Рабати, да узајми или код крањске господе или где зна ову своју и да је стави Ленковићу на расположење. И Ленковић је о новцу водио више бриге него о помоћним четама. Новац за исплату војника је захтевао и непрестано пожуривао, а помоћне чете није у касни-

¹ У ратном архиву у Бечу, у протоколу Croatica за годину 1600 (Juli бр. 1) стоји: „Lencouitsch Obrist in Crabaten bericht und schleust ein, was ime der Hauptman Francol von der verrichten Raiss in die Coraniza zuegeschriben, was sy fur Peuten und anders erlangt haben. — In simili Daniel Francol.“

јим поднесцима ургирао, шта више, у Корушку је јавно, да обуставе подизање непачке војске и да само са 100 коњаника буду у приправности.²

Из сачуваних извора не види се јасно, да ли је Ленковић уопште добио помоћних чета или је чинио поход у Турску само са својим граничарима. По једној каснијој вести прискочио му је у помоћ бан Иван Драшковић, али је та вест мало вероватна. Почетком августа пренао је Ленковић турску границу идући од Карловца истим путем, којим је пре месец дана прошао Франкол. Ленковић дође не ометан од стране Турака у околину Удбине и ту му се придружише према раније утврђеном споразуму Срби са женама и децом својом, са марвом, храном и најважнијим покретним стварима. У свему је било 325 душа, међу њима 128 добро извежбаних ратника српских. Ни Ленковић се није враћао на Карловац него као и Франкол ударн преким путем у Огулин. Ту у околини Огулина сместио је привремено српске досељенике. Провијант-мајстору хрватске границе Иноценту Москону наложио је, да даде Србима хране, колико им за први мах треба, а за даље обратнo се ратном савету са молбом, да код сталеза Крањске и Корушке изради досељеницима помоћ у храни све дотле, док се они не упуте у земљорадњу и док не почну да се сами издржавају.³

² У петом протоколу (јули бр. 21) пише: „Was auf des Obristen in Crabaten einkhombnes Schreiben die vorsteende Impresa in des Feindts Dition betrifft und er hierzu neben dem Gräniz-Kriegs- auch der Lande Aufbot Volkhs zum Fortzug begert, sowol an die von Khärndten vnd Crain, welliche ir Khriegs Volkh auf gedachtes Obristen in Crabaten inen bestimtes Ort nach der Gränizen abfertigen sollen. Item an Grauen von Serinn des hufflichen Beisprung halber derentwillen der von Trauttmanstorff mit einem Credenz Schreiben zu ime vnd Obristen in Windischlandt abgefertigt, das sy darunter ir Besstes thuen sollen, expediert worden vnd von Innen darauf in Andtwort zue Endtschuldigung widerumben einkhombnen, ist hiebei. Dessen ist der Obrist in Crabaten erindert worden. — Daneben schliessen die von Crain ain Extract oder Verzeichnuss ein, was fur Vncossten auf dasselb Aufbott monatlich in allem lauffen möchite. — Hierüber wirdet Joseph von Rabata neben einer Schliessung deren von Crain Schreiben beuolchen, die zur Bezallung des Khriegsvolkhs in Crabaten vermanglenden 4000 fl. bei innen von Crain oder anderwerz auf Widererstattung in Lehen aufzubringen. — Also ist auch dennen von Khärndten ir Aufbott zu Fuess fortzuschicken eingestellt worden, aber mit den 100 Pferden sollen si in guetter Bereitschaft steen.“

³ Под бр. 9, августа 1600. пише у протоколу Croatica: „Lenkouitsch,

Неко време боранили су Срби са својим донесеним стварима и са марвом у близини Огулина, на пољани. У то доба се на хрватској граници налазили као комесари председник градачког ратног савета Виндишгрец и Лаингенмантел те Ленковић споразумно с њима замоли грофа Ђорђа Фран-

Obrist in Crabaten, bericht sein Verrichtung in des Feindts Dition vnder Vdwin vnd hab 325 wallachischer Seelen, darunter 127 wolgepuzter geyebter verhanden seind, bekhomben. Hab innen die Profiantdt, bis sy sich niderichten vnd der Bauarbeit anfangen khunen, zu raichen verordnet. Rath denn Lannden vmb Dargebung ainer Anzahl Waiz vnd Hirsch zu ir der Wallachen Vnderhaltung zuezuschreiben. -- Die in Kharndten sollen ir rätlich Guetachten vberschickhen, wie vnd woher die jungst herausendtsprungnen Wallachen profiantirt vnd auf ain zeitlang vnderhalten werden möchten. -- Lenkouitsch Obrist in Crabaten, bitt die von Khärndten wegen Dargebung Hirsch vnd anders zu Profiantdtierung der Wallachen zu ersuechen, bei denen von Crain will er selbs besstes sollicitiren. Er hab auch für die Wallachen ain neues Gebew bey Goymerie zu entrichten lassen. -- Also hab er auch dennen von Kharndten geschrieben mit Fortschikhung ires Aufbotes zu Ersparung des darauf lauffenden Vncosstens einzustellen. -- In simili berichten die Musster-Commissarien in Crabaten von der furgelofnen Raiss vnder Vdwin vnd das innen zu der Bezallung noch 4000 fl. manglen, bitten baiden Lannden vmb Dargebung 8000 fl. zue zu schreiben. -- Was an beruerte Landte sowol aine Anzall Getraidts vnd Hirsch fur angeregte Wallachen Dargebung alss 9.000 fl. ins crabatische Zallambt Richtigmachung expediert worden, ist hiebei. -- Dessen ist dem Obrist in Crabaten pro Resolution erindert vnd vnder andern beuolchen worden, gedachten Wallachen die Profiantdt immitls doch mit muglicher Gespärighait eruolgen zu lassen. -- Daneben wirdet auch obberuerten Musster Commissarien beuolchen, beim Chriegs Zallmaister darob zu sein, dass er hinfuro ainichen Khriegs-Dienstman mechte hinausgeben, es werde ime dann soliches von Hof aus angeschafft. Sollen die Partheyen was sonderlich Landtleuth sein mit dennen innen erthaiten Rasstzedln auf die Lande zur Bezallung weisen. -- Vber das ist den Mussterkommessarien absonderlich beuolchen worden, in Abwesen des von Windischgrätz das Vbrige zu uerrichten. -- Dessen ist gedachter von Windischlandt gestellte Credenz-Schreiben, dem Obristen in Crabaten zu Beantwortung eingeschlossen worden. -- Darauf endtschuldigen sich die von Crain, wie es in irer Macht nit stee, auf die jungst herausgebrachte Wallachen etwas absonderliches von Getraidt zu bewilligen, erbietten sich aber 150 Stär Waiz vnd Hirsch dergestalt darzugeben, wann dieselben an der Landtags Bewilligung passiert werden. -- Recepisse vnd sollen zu diesen 150 noch ain Anzall Getraidt gratis dargeben. -- Deren von Khärndten Endtschuldigung ist auch dabei. Daneben berichten die Landt-Stende in Crain vnd discuirren von den Wallachen, wie weit denselben zu trauen seye verwilligen sich die 150 Stär Hirsch auf sy die Wallachen dergestalt darzugeben, das ir Dt. dieselben in khunftigen Lanndtag erhandlen sollen."

копана Тржачког, који је управљао добрима породице Франкопана, за дозволу, да се досељени Срби населе на његовом опустелом земљишту Гомирју. Гроф Ђорђе даде дозволу те се Срби настанише у Гомирју и одмах почеше дизати себи стамбене, крчмити њиве и градити утврду. Ленковић је већ при крају августа 1600. молио преко ратног савета корупске сталеже за проса и други провијант досељеним Србима и јављао, да за Србе обавља и подиже Гомирје. Срби су касније доказивали, да у Гомирју није пре њихова доласка било ни једног становника, да Франкопани од тог поседа нису имали никакве користи те да је гроф Ђорђе Србима препустио за сва времена ово имање своје, а Ленковић да им је поред Гомирја обећао и Врбовско и обе Моравице, својину његова таста грофа Ђорђа Зринског и Каменско, које је припадало Франкопанима. Сва су та добра лежала пуста, без становника и на њима су насли своју марву становници Тоућа, Огулина, Оштарја и Оточца. Млађа браћа грофа Ђорђа, Никола и Вук, доказивали су у каснијим притужбама својим, да је њихов брат Ђорђе уступио Србима Гомирје привремено, док се не нађе подесније место за насељење.

Крајски сталежи одговорили у току августа ратном савету да ће дати 150 стари пшенице и проса, чим за ово добију саборско одобрење. Корупски сталежи међутим одговорили, да немају хране за давање. Главну брину о прехрани досељеника водио је и даље Ленковић. Крајем августа пожуривао је провијант-мајстора Москона, да прибави за исхрану и за провијантирање недавно доbegлих Срба 200 стари проса и тражио је од пограничних земаља, да даду жита и новаца за Србе обећавајући, да ће 125 за оружје способних досељеника узети у војску па ће примљени провијант одбијати од војничке плате њихове.⁴ И у октобру ове године стара

⁴ У протоколу Croatica за 1600 (август број 22) пише: „Len-couitsch, Obrist in Crabatan begert beschiden zu werden, wessen er sich der vorstehenden Impresa willen verhalten solle. Eracht vnnonnötten sein, deren von Kherndten Aufbott zu Fuess, weil der darauf laufende Vncossten zu der Gräniz Bewilligung Abbruch geraiche, aufzunehmen. — Deren von Görz Aufboth hab er auf den 24. ditz geen Gurgkhfeldt zu erscheinen beschiden. — Bitt dem Profiantmaister Mosscon aufzulegen, das er zu Vnderhaltung vnd Profiantirung der jüngst herausentsprungnen Wallachen sich vmb 200 Stkr Hirsch bewerbe, in Mills helt er für rathsamb, dem Lande zue

се Лепковић за Србе у Гомирју и моли ратни савет, да одобри Србима 300 четврти проса и жита ради прехране.⁶

Неопредељени положај, у коме су се Срби у Гомирју налазили, покрене их, да одмах, чим је пролеће настало, пошаљу једну депутацију у Грац, да поради на уређењу питања српских досељеника. Надвојвода Фердинанд саслужа крајем марта 1601. српске изасланике и поклонил им 100 талира, да плате трошкове своје у гостијоници, у којој су у Грацу одсели и да могу патраг отпутовати.⁶ То је био сав успех овог изаслаништва. За поглавицу гомирским Србима постави Лепковић Жигмунда Капишера по тек што овај заузео своје звање, дођоше почетком маја Срби у великом броју новом поглавару и саопштинци му, да неће више да станују у Гомирју него ће поћи куд било. Њима су обећали повластице, које уживају жумберачки Срби, а место повластица гроф Ђорђе Франкони хоће или да их одагна са гомирског земљишта или да их начини својим кметовима. Капишер саопшти тужбу српску Лепковићу, који се својски заузео за Србе код надвојводе Фердинанда, односно код ратног савета у Грацу. У писму свом, писаном 8. маја у Оточцу код Новог Места у Крањској, умоли Лепковић надвојводу, да забрани грофу Ђорђу ометање Срба у слободном уживању гомирског земљишта, јер ће иначе Срби бити принуђени, да одбегну непријатељу.⁷ Надвојвода наложи 24. маја грофу Ђорђу, да престане врећати Србе, јер они чувају земљу на и самог грофа од пљачкања турских чета. Истога дана упути над-

zuschreiben, das sy von Getraidt vnd Geldt was dargeben, bis sy Wallachen recht ausgesetzt werden khonden. Weil auch aus denselben 125 so wahrhafft mit Diensten vnderbringen, damit inen die empfangne Profiant khunfftigen iren Verdienen widerumben abgezogen werden moge. — Darauf ist dem Profiantmaister Mosscon bevolchen worden, 200 Stck Hirsch in Vorrat zu bringen vnd dieselben nach des Obristen in Crabaten Discretion beruerten Wallachen auszuteillen.“

⁶ У протоколу Croatica за 1600 (бр. 56. октобар) пише: „Len-couitsch Obrist in Crabaten bitt zu Profiantirung der Wallachen 300 Viertel Hirsch vnd Haiden zu uerordnen.“

⁷ У протоколу Croatica за 1601 (март бр. 58) стоји: „An Ir Durchlaucht Erzherzogen Ferdinand der endtsprungnen Wallachen in Crabaten Ergötzigkhait, die durch sy begerte Prouision vnd Verehrung 100 Teller, damit si auss dem Wirdtschauss allie komben köndten.“

⁷ Spomenici hrvatske krajine, sakupio i uredio Radoslav Lopašić, njiga I, Zagreb 1884. стр. 294.

војвода и гомирским Србима једно писмо и обеша им, да ће им дати привилегије, које имају и Жумберчани.⁸

Готово у исто време са грофом Ђорђем Франкопаном подигао се против гомирских Срба и таст Ленковићев гроф Ђорђе Зрински. Између грофа Зринског и грофова Франкопана Тржачких водила се дуго година парница о наследство иза смрти грофа Стјепана Франкопана Тржачког, који је умро без деце, а чија је сестра Катарина била мати грофу Ђорђу Зринском. Гроф Зрински се нагодио са грофом Гашпаром Франкопаном и поделио с њиме наследство Стјепаново, али после смрти Гашпарове синовци његови Ђорђе, Никола и Вук покренуше понова парницу са Зринским. Гомирје је спадало у посед Стјепанов те се и о њему водила парница. У мају 1601. управи из Вепе у Мађарској гроф Зрински писмо надвојводи Фердинанду, молећи га, да подложи гомирске Србе под спахиску власт његову, јер је Гомирје његов прадедовски посед. Из писма овог се види, да Зрински у то доба није знао тачно ни кад су Срби дошли у Гомирје ни ко их је извео из Турске, шта више не зна тачно ни како се зове Гомирје те га назива Гујвар.⁹

Заштитник досељених Срба барон Ђорђе Ленковић у последње време све је више боловао, те је у мају 1601. молио ратни савет, да га разреши службе. Ратни савет пристаје на промену обрштара, али је Ленковићу поверио да врши дужност до именовања његовог наследника. Ленковић међутим није дочекао именовање новог обрштара. Умро је почетком јула 1601. године.¹⁰ Ратни савет одреди Да-

⁸ Lopašić, о. с. I, стр. 295.

⁹ О. с. стр. 293. Лопашкић је погрешно забележио датум овог писма. Ставио је 26. марта 1601, а у оригиналу пише 26. маја 1601.

¹⁰ У протоколу Croatica за 1601 (мај бр. 40) пише : „Lenkouitsch Obrist in Crabaten bitt, weiln er ime seinen obligunden wissentlichen Leibs Schwachheit willen sollichen seinen Obristen Beuelchs lenger vorzusteen nit getraue, ime desselben mit Gnaden zu erlassen und schlegt an sein stat für Graf Thomasen Erdeody. -- Darauf ist er solliches seines Ampts erlassen, doch soll er demselben bis zur wirklichen Ersezung besstes Vermugen vorsteen. Vber das ist dennen von Karndten beuolchen worden, zu Ersezungberuertes Obrists Ampts andere taugliche Personen furzuschlagen vnd nambhafft zu machen. -- In simill die in Crain.“ За чету годину (под бр. 55 јуни) пише : „Jakob von Prankh vnd Hannss Georg Ainkhurn berichten, das der Obrist in Crabaten Georg Lenkhonitsch Freyherr mit Todt abgangen seye.“

шила Франкола, да преузме привремено управу над хрватском границом. Промена у управи граничарској догодила се баш у доба, када је настрадао гроф Зрински на слободу гомирских Срба ступила у акутно стање.

Надвојвода Фердинанд, добивши тужбу грофа Ђорђа Зринског против гомирских Срба, запита обрштара хрватске границе за мишљење у овом предмету. Барон Ленковић је у то доба био на смрт болестан те писмо надвојводино остаде без одговора. Не добивши никакво решење, Зрински поднесе из Чаковца 2. августа 1601. нову молбу надвојводи Фердинанду, да подложи под његову снахиску власт српске досељенике, који се населише на његовом прадедовском поседу Гомирју. Он ће им дати као својим кметовима земљишта, а примиће и друге Србе, који се буду доселили. Ако му досељеници неће бити подложни, он ће их одагнати са свог гомирског поседа.¹¹

Грофови Зрински и Франкопани против српских досељеника. Преговори о новим сеобама Срба из Турске године 1602. и 1603.

Досељеним Србима су грофови Зрински и Франкопани оспоравали право слободног уживања земљишта, на коме су се населили, али се то оспоравање у први мах вршило само преко писама, упућених у Грац ратном савету и надвојводи Фердинанду. Видели су, да Срби у тај мах не само да не могу обављати кметовску дужност него нису у стању ни себе сами да издржавају. Морали су крањски и корушки сталези да им помажу провијантом за исхрану и радишцима за подизање кућа и при крчењу земљишта за пашве и ливаде.

Претходном сеобом нису се ни приближно сви Срби доселили са турске границе. Они, који останаху у Турској, дознали су убрзо, да су њихови сународници добили земљишта у Гомирју, да добијају провијанта и да дижу себи станове. Пример њихов подстицао је и остале Србе у турском делу Лике, да почну преговоре за сеобу на хришћанску страну. У крајњој пограничној тачци, у Оточцу, био је војводом Гши-

¹¹ Croatia за 1601.

пар Стипановић и Срби из турске Лике понудише се, да уз његову помоћ дођу из Турске и да се населе између Оточца и Сења. Стипановић достави ову понуду Јосифу Рабати, а овај је из Ријеке 18. августа 1601. саопшти надвојводи Фердинанду и запита га, да ли да изведе ове Србе? Ако пристаје да се Срби доселе, онда треба да им осигура провијанта најмање за годину дана.¹

Једна чета личких Турака унадне током августа у околину Оточца и нанесе штете тамошњим становницима. Управитељ хрватског обрштарског звања Данило Франкол замоли дозволу од ратног савета, да нападне на турске крајеве и да се освети за нанесену штету Турцима. Почетком октобра извештавао је Франкол ратни савет, да се вратио са похода у непријатељску земљу и довео собом 20 Срба, а осталима, који хтедоше доћи, дао је савет да се стрпе до пдуће године. За ове што дођоше молио је провијанта, да се исхране преко зиме. Ратни савет нареди одмах крањским сталезима, да прискоче Србима у помоћ са просом и другом храном.² Сталези се не одазваше овом налогу те се Франкол почетком јануара 1602. поново обрати надвојводи Фердинанду, прикаже му очајно стање нових гомирских досељеника, који су патили од глади и замоли га, да се постара за ове јадне људе. Фердинанд се у то доба није налазио у Грацу те место њега мати његова надвојвоткиња Марија нареди поново крањским сталезима, да даду провијанта досељеницима.³

У то се догодила промена на управи хрватске границе. Ни овога пута није дефинитивно попуњено обрштарско звање него је место дотадањег управитеља Данила Франкола именован у истом својству крајем јануара 1602. године Вид Клековић. Новом управитељу приступилие гомирски Срби са молбом, да их пресели из Гомирја у Лич изнад Винодола, недалеко од Ријеке. Не могу, велe, да остану у Гомирју, не

¹ Croatica за 1601.

² У протоколу Croatica за 1601. (бр. 34 октобар) пише: „Danieln Francols Verrichtungs Relation in des Feinds Dition vnnd bericht vnndter anndern, das er die Wallachen, so anjezo herausentspringen wollen, biss aufs khonfftig Jahr vertröst habe;“ а под бр. 48 стоји: „Daniel Francol berichtet, das er 20 Wallachen aus des Feinds Dition mit sich gebracht, bitet dieselben zu profiantiren. — Die in Krain sollen den Wallachen mit Hirsch vnd Mischet hilfflichen beyspringen.“

³ Croatica за 1602.

могу да се подржавају због писмене и крпа и због тога, што их непрестано узнемирују с једне стране Зрињски, а с друге Франконани. Уједно затраже, да им Винодолци, Крашани и Пивковци притекну у помоћ при крчењу Лича, јер ће им становање Срба у Личу добро доћи, пошто ће штитити од Турака пролаз у Крас и у Пивку. Клековић извести о овом предмету надвојводу, а овај 27. фебруара пошаље писмо Клековићево крањским сталежима и запита их шта они мисле о српском предлогу.⁴ Одговор сталежа није сачуван, али је свакако морао бити негативан, јер се пресељење Гомираца у Лич није остварило.

Тек при крају марта 1602. одлучио је сабор крањских сталежа, да Србима даде 50 стари проса и 50 мерова зоби. Сталежи крањски су дознали, да један племић по имену Гаврило Крижанић има већу количину проса те га 29. марта умолише, да изведе 50 мерова проса у Чрномел или у Метлику и преда на признаницу Андрији Шрајнеру, који је имао палог, да ту храну преда Србима преко провијантмајстора Јурића. Сталежи обећаше Крижанићу, да ће износ за ову храну или у готовом платити или ће одбити од овогодишњег пореза његова.⁵

После неуспеха са пресељењем у Лич, обратише се гомирски Срби на другу страну. Као пре годину дана послане и у априлу 1602. два посланика и то Вујицу Ковача и Милисава Барјактара, али овога пута не у Грац него у Љубљану, да од крањских сталежа потраже заштиту против грофова Зрињског и Франконана. Изасланици су поднели молбу у име војвода, харамбаша, четовођа и уопште у име свих недавно досељених Срба у Гомирју. У молби веле, да су дошли из Турске по наговору генерала барона Ленковића и капетана Франкола. Ленковић им је обећао сав предео врбовски и моравички, који припада грофу Зрињском и Каменско грофа Франконана, али им ови грофови забрањују, да у ревирима око Врбовског и Моравица сеју и обрађују него траже, да их Срби признаду за своје снахије или да оду са гомирског земљишта. Они не могу служити два господара и невоља пихова је с дана у дан све већа. Што су имали иметка и марне,

⁴ Ibidem.

⁵ Ibid.

то су потрошили или продали те сад гладују и трпе крајњу оскудицу. Сталежи доставе 4. априла молбу српску надвојводи у Грац.⁶

Крај свих невоља, којима су гомирски Срби били изложени, предео, у који су се они населили, оживио је њиховим доласком. Сигурност је по целој околини постала несравњиво већа. Пре доласка Срба нису од овог земљишта господари његови Зрињски и Франкопани никакве користи имали. Сада је међутим с дана у дан расла вредност запоседнутог гомирског и околног земљишта. Што је постајала већа вредност Гомирја, тим је равносније било настојање Зрињског и Франкопана, да дођу у посед овог имања. Гроф Ђорђе Зрињски понови 26. августа 1602. из Чаковца молбу своју надвојводи Фердинанду, да му подложи гомирске Србе, којима ће он одмах поставити заповедника. У молби својој тврди, да посед Гомирје не припада Франкопанима него њему, да Франкопани имају неке поседе, које им је он уступио од свог материнског наследства, али Гомирје им није дао него га је за себе задржао. У исто време потражи Зрињски потпоре у овом предмету и од хрватско-славонског сабора у Загребу, који на седници од 5. септембра донесе одлуку, да препоручи Зрињског надвојводи Фердинанду, нека му подложи гомирске Србе или нека их премести на друго место.⁷ Да би са Франкопанима рашчистио спор о праву на Гомирје пошаље Зрињски средином септембра поджупана Бернарда Северића у Босиљево грофовима Ђорђу, Николи и Вуку Кристофу Франкопанима, да их замоли да не дирају у Гомирје и не стварају забуну, јер оно припада њему заједно са Србима, који се тамо налазе. Франкопани одговореше, да је Гомирје саставни део њиховог града Северина и да је тако утврдио и на то пристао и сам Зрињски, кад је са њиховим оцем Гашпаром правио уговор за градове и имања покојног Стјепана Франкопана.⁸

Пошто код надвојводе Фердинанда никако није могао да успе са својим потраживањем, обрати се Зрињски у октобру 1602. цару Рудолфу у Праг. Све до овог момента цар

⁶ Lopašić, о. с. стр. 306; Croatica за 1602.

⁷ Lopašić, о. с. I, стр. 308; Hrvatski saborski spisi, uredio Ferdo Šišić, knjiga IV, u Zagrebu 1917, стр. 428; Croatica за 1602.

⁸ Lopašić, о. с. стр. 312.

Рудолф није знао ништа о досељењу гомирских Срба и о спору њихову са грофом Зринским. Рудолфу су изгледали разлози Зринскога потпуно оправдани, али ипак не хтеде доносити одлуку, док не добије мишљење оних фактора, у чији делокруг спада ово питање. Писмом, датираним 22. октобра 1602. поручи цар грофу Зринском, да ће се дати извести о Србима у Хрватској, за које верује, да су непоуздани и дивљи људи, а истог дана затражи од надвојводе Матије извештај под каквим су погодбама примљени Срби у државу, да ли им је земљиште дато на извесне године или на вечито.⁹ Надвојвода Матија достави писма грофа Зринског и цара Рудолфа надвојводи Фердинанду и затражи његово мишљење у том предмету.¹⁰ У то доба било је већ попуњено место заповедника хрватске границе. Звање ово добио је барон Вид Кисел. Надвојвода Фердинанд наложи Кислу, да му пошаље извештај у ствари спора Срба Гомираца и грофа Зринског.¹¹

Код барона Кисла претрпели су потпун неуспех захтеви грофа Зринског. У свом одговору, писаном у Карловцу 7. јануара 1603, наглашава Кисел пре свега да Гомирје не припада Зринском него је то од старије фамилијарно добро Франкопана. Међутим ни Франкопанима не треба подложити Србе. Гомирско земљиште лежало је много година пусто и кад су га Срби прокрчили и изградили, што је надвојводи коштало много хиљада форината, хоће сада и Зрински и Франкопани себи да присвоји Гомирје, подигнуто на туђ тронак. Ако им је толико стало да поседују насељена и утврђена места, нека дику, нека утврђују и насељавају о свом тронаку пуста имања Плашки и Дабар.¹²

Надвојвода Фердинанд се сложио са мишљењем Кисловим те извештај његов пошаље у препису цару и надвојводи Матији, да према томе одговоре грофу Зринском.¹³

⁹ Lopašić, Spomenici, I, стр. 310, 311 и 313; Croatica за 1602. год.

¹⁰ Croatica за 1603.

¹¹ Lopašić, Spomenici, I, стр. 313.

¹² О. с. стр. 313—314.

¹³ Croatica за 1603.

Преговори о сеоби у Моравице и у Лич године 1603. и сеоба Срба са турске на хрватску границу 1604. године.

У мају 1603. године дођоше потајно два српска кнеза из турске Лике барону Виду Кислу, заповеднику хрватске границе и отпочеше с њиме преговоре ради сеобе. По њихову саопштењу, сав је српски народ из њиховог краја желио да се пресели те њих двојица дођоше да утврде појединости и да разгледају земљиште, на коме ће бити насељени. Барон Кисел је намеравао у први мах, да досељенике настани у Великим Моравицама, али је пре свега хтео, да осигура провијант за Србе, који се буду доселили. Пошто се са кнезовима споразумео у погледу земљишта, обрати се Кисел почетком јула надвојводи Фердинанду у Грац са молбом, да код крањских и корушких сталежа осигура провијант за досељенике.

Надвојвода напише 15. јула писмо сталежима Корушке, а 23. јула сталежима Крањске, пошаље им у преносу извештај барона Кисла и запита их, да ли су вољни да притекну провијантом у помоћ Србима, које Кисел намерава да досели из Турске. Корушки сталежи одговоре из Целовца 27. јула, да се радују, што Срби намеравају да се доселе из ропства турског под хришћанску управу, али не могу пружити провијанта за досељенике, јер је тешко донети храну из Корушке чак на хрватску границу, а осим тога они ни редовну порезу не могу да побере од становништва.¹ Сличан одговор добио је надвојвода и од крањских сталежа те 31. августа јави барону Кислу, да сталежи неће да даду провијанта за исхрану српских досељеника.

Код Кисла се налазила још увек она два српска кнеза. С њима се Кисел непрестано договарао те су у току преговора одустали од првобитне намере, да нове досељенике паселе на моравичком земљишту него одабраше место Лич изнад Винодола, посад грофа Зринскога. У сред тих договора стигла је од надвојводе вест, да сталежи неће ништа да знају за провијантирање досељеника те је поразила и кнезове и Кисла. Кисел похита, да осигура сеобу макар за идуче пролеће. У писму од 6. септембра саопшти надвојводи, да је Србе намеравао населити у Лич, који лежи између хрватске и при-

¹ Croatia na 1603.

морске границе и који је већ дуго година пуст. Насељењем Срба у Личу постали би они предњије за Клас и Пивку и могли би и хрватској и приморској граници притећи у помоћ. Из писма се даље види, да се Кисел споразумео са Србима, да их идуће године свакако изведе. За ову годину је касно, не би било ни саветно доводити људе сад пред зиму него сеобу треба обавити на идуће пролеће. На крају писма покушава Кисел ипак да наговори надвојводу, да се сеоба Срба спроведе још пре зиме. Кад би добио, вели Кисел, макар само мало провијанта, могао би их одмах доселити, а мало хране би се по његову мишљењу лако могло наћи. Ове је године била добра летина па би с обзиром на важност посла требало енергичније затражити помоћ од сталеза.²

По примеру грофа Српског и славонских племића обратили се и браћа Франконани хрватско-славонском сабору у Загребу, да његовом помоћ извојују своје право на Гомирје. Закључком од 18. дец. препоручи сабор молбу браће Франконана надвојводи Фердинанду, изложи му, па који су начин Срби дошли у Гомирје и укажу на то, да гомирска насеобина расте и заузима све већи обим. Придолазе нови Срби из Турске те се досељеници не задовољавају више само са гомирским земљиштем него су окупирали Доње Моравице, Врбовско, Каменско и Врбнице.³ Међутим ово заузимање сабора за потраживање грофова Франконана није ништа помогло. Није успео ни гроф Никола Франконан опширном преставком, поднесеном 18. маја 1604. године надвојводи. И његов меморандум је почињао причањем догађаја, који су у вези са доласком српским у Гомирје, а завршавао се истицањем ишпорења српских досељеника и преко речице Добре и окупирања Доњих Моравица и Врбовског.⁴

С пролећа 1604. држао је угарски државни сабор своје седнице у Пожуну. Хрватско-славонски сталези поднели тим поводом надвојводи Матији закључак у ствари спора Франконана и гомирских Срба. Матија достави ове чланке саборске надвојводи Фердинанду као компетентном фактору, а Фердинанд запита Кисла за мишљење. Из одговора Киселовог,

² Lopašić, Spomenici, I, стр. 317 и 318.

³ Šišić, Hrv. sab. spisi, V, стр. 626.

⁴ Lopašić, Spomenici, I, стр. 326-328.

датираног 1. јуна, видимо, да је он у пролеће 1604. спровео пресељење Срба из Турске, по свој прилици оних истих, чија су два кнеза била код њега прошле године као изасланици. Није јасно ни одакле су дошли ни где су насељени ови досељеници, али се Киселбрани, да их није населио на земљишту Франкопана и да није истина, да Срби прогањају грофовске кметове. Ни гомирски Срби не сметају грофовим људима, јер је земљиште око Гомирја пусто као што је и Гомирје пре доласка Срба лежало осамдесет година пусто те кад Срби заузимају околну земљиште, не могу при томе ником сметати, јер нигде и нема људи.⁵

Не само да Срби нису сметали кметовима грофова Франкопанских него су напротив, Франкопани почели све отвореније насртати на гомирске Србе. Хтели су разним насиљима да излију гњев ради парбеног неуспеха и да пагоне Србе, или да се одселе из Гомирја или да својеволјно признаду грофове за своје господаре. Барон Кисел се потужи на поступак Франкопана ратном савету, који у јуну и јулу даде општар укор грофовима ради њиховог насиља према Србима и запрети им, да се у будуће не усуде Србе узнемиравати.⁶

И са Зринским је надвојвода почео енергичније да разговара. Син Ђорђевог гроф Никола Зрински затражи у априлу 1604. од ратног савета, да му подложи Србе у Гомирју или да их одсели са тог поседа.⁷ Сличну је молбу поднео и Ђорђе Зрински те надвојвода 6. децембра одговори, да не може предати гомирске Србе грофу нити одступити од пређашњих одлука у том питању. Пошто Зрински непрестано захтева, да му се подложе Срби, надвојвода му изјављује, да ће то учи-

⁵ Lopašić, Spomenici I, стр. 330—331.

⁶ У протоколу Croatica за 1604 (јуни бр. 24) пише: „N. dem Grafen von Tersatz wierdet verwiesen, das sy denen zu Geomerie angesetzten Wallachen allerlai Gewaltthätigkhait erweisen mit Beuelch, sich dessen fürrtters zu enthalten“; у протоколу Croatica за 1604 (јули бр. 75) стоји: „Obrister in Crabaten clagt abermallen in Namen der Wallachen zw Goumerye wider die Graffen von Tersatz. -- Denen Fränkipan Grafen von Tersatz wierdet ir gegen dennen Wallachen zu Gomerye gebrauchte Vngebuer abermallen höchstens verwisen.“

⁷ У протоколу Croatica за 1604 (априла бр. 9) налази се о томе ова белешка: „Graf Niclass von Serin hit abermaln, ime die an seinem Grundt zu Geomeria angesetzte Wallachen mit dem Gehorsamb zu vndtergeben oder fur daselb ein ander Ort einzuraumben.“

ити једино под погодбом, ако му гроф накнади све издатке, које је потрошио на провијант, муницију и плаћу гомирским досељеницима, а то све заједно износи 80.000 форината. Нека му Зрински врати ту своту и нека се обвезе, да ће о спом трошку издржавати војнике у Гомирју па ће му надвојвода одступити ово место.⁸ Овај одговор надвојводи утиснао је Зринског за неко време.

Са досељеним Србима долазили су па хрватску границу и њихови православни свештеници. Католичка Аустрија не радо је гледала српске попове, али су хрватско-славонски обрштарии узимали и свештенике у заштиту, да не би огорчили досељенике. Тако је барон Кисел у новембру 1604. посредовао код ратног савета за два српска попа.⁹

Сеоба Срба Крмпоћана из околине Котара у Лич маја 1605. и из околине Острошца у Мрежницу, Тоуљ, Оток, Дубраве и Поникве јула 1605. године.

С пролећа 1605. послаше Срби из околине Котара (у личком сапцаку) изасланике сењском капетану Данилу Франколу те му изјавише, да се народ српски у њихову крају од младости налази под непријатељском турском управом и да је потпором Срба Лика до сад и одржана у непријатељским рукама, да они неће више да служе под тиранима него желе, да се са женама и децом и са имањем преселе под аустријску хришћанску управу и с тога моле, да Франкол оружаним четама потпомогне и омогући њихову сеобу. Франкол се одмах одазове позиву српском. Са четом од 400 људи похита првих дана маја у Турску, у околину Котара те нападне турску тврђаву Segnnekh, која је до тог времена Сењанима при сваком упадају велику штету наносила. Под предвођењем Срба заузме Франкол без икаквих губитака споменуту тврђаву, разори је и са земљом срани, затим понали сва околна села, а 50 породица са 700 српских становника, названих Крмпоћани и са више од 20.000 комада марве, поведе из Турске собом у Сењ. Међу досељеним Крмпоћанима било је 200 људи за

⁸ Lopašić, Spomenici I, стр. 333.

⁹ У протоколу Croatiae за 1604 (новембар No. 25) пише: „ Obrint in Crabaten intercediert für zween krieichische Briester.“

оружје. О свему овоме извести Франкол 5. маја надвојводу Фердинанда и саопштити му, да ће ускоро доћи лично у Грац да се споразуме о прехрани досељеника, док им се не одреди земљиште за насељење и док не искрче и не засеју добијену земљу.¹

На молбу барона Кисла даде гроф Никола Зрински дозволу, да се досељеници населе на пустом имању његову, Личу, над којим је у то доба управљао винодолски капетан и губернатор Јулије Чичулини. По упутству грофа Зринског затражи Чичулини да се Срби закупу на верност грофовима Николу и Ђорђу Зринском и њиховим наследницима. Крмпоћани немадоше куд него се 16. јуна 1605. кнез њихов Дамјан Крмпоћанин (Петровић) и угледни људи њихови Тома Скоруповић, Тома Марковић, Марко Балиновић и Миле Буторчић и сви остали њихови мали и велики, заклеше на Хрељину, у цркви св. Георгија, да ће Зринским служити као кметови.² Зрински сада наложи да се из Рибника, Бакра и из целог Винодола притекуће Крмпоћанима у помоћ са провијантом, одреди шест стотина својих људи, да помажу досељеницима крчити шуму, сагради им цркву са торњом и на брежуљку покрај поља подигне дворац од камена. Заклетву на верност Зринским положили су Крмпоћани у првој збунености и невољи својој, али кад су видели, како живе и какве повластице имају остали српски граничари, покајаше се, што су се заклињали, те одрекоше послушност Чичулину и његовим господарима и замолише цара Рудолфа и надвојводу Фердинанда, да и њима даду привилегије, које су уживали Жумберчани и други ускоци.

На два месеца после ове сеобе начинио је на позив Срба упадај у Турску и обрштар хрватске границе барон Вид Кисел те је са острожачког поља довео средином јуна неколико

¹ Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, I, стр. 140. Ове Крмпоћане зову извори и Морлацима, а тако зову и иначе Србе из ових крајева. Крмпоћани су пореклом из Босне и Херцеговине и њихов боравак у околини Котара је етапно насељење.

² Lopašić, о. с. стр. 343. E. Laszowski, Urbar vinodolskih imanja knezova Zrinskih (Vjesnik kr. zem. arhiva god. XVII, Zagreb 1915) стр. 106 и 107. Винодолска или приморска имања Зринских сачињаваху: Гробник, Бакар, Хрељин, Дривеник, Грижане и Брибир. Јулије Чичулини је постао капетаном и губернатором винодолским 1. авг. 1599.

стотина Срба, међу њима око 200 за оружје. Ови поулски Срби су били добро одевени, носили су много ствари са собом и повели су велик број крупне и ситне марве. Надвојвода Фердинанд наложи 25. јула крањским staleжима, да притекну новим досељеницима у помоћ са провијантом, што они и учинише, одредивши 1. августа 100 стари проса за Србе. У исто доба замоли надвојвода грофа Франконана, да уступи Србима земљиште од Мрежнице до Тоуња за насељење,³ а набрзо затим, 25. августа, тражио је од грофа Николе Зринског, да за ове острожацке Србе одступи своје земљиште Моравице и Делнице.⁴ Насељење је ипак обављено на земљишту грофова Франконана, у околини Мрежнице.

Многобројни непријатељи српски поколебаше на двору аустријском приобитно одушевљење за досељавање Срба. Бочкајев устанак у Угарској изазвао је подозревање и у српску верност те ратни савет у Бечу упозори априла 1605. надвојводу Фердинанда, да оштро мотри на српске досељенике, да се и они не придруже побуњеницима.⁵ Узнемиреност због Срба огледа се и у закључцима градачког ратног савета у мају; јулу и августу 1605. године.⁶

Неодређени положај Срба и вечито узнемиривање од стране Зринских и Франконана покрепе гомирске становнике,

³ У протоколу Croatica за 1605 (јули бр. 21) пише: „Recepisse an Obristen in Crabaten auf sein verrichte Raiss in des Feinds Landt mit Erinderung denen von Tersatz wegen Vnderbringung der Wallachen vnd denen aus Crain derselben Profiantierung zugeschrieben. — Grafen von Tersatz werden ersucht, besagte Wallachen iren öden Grundt neben der Mressnitza biss gehn Touoyu einraumben zu lassen. — Was denen von Crain wegen irer Profiantierung geschrieben worden, ist auch hiebei.“

⁴ Lopašić, o. c. стр. 345.

⁵ У протоколу Registratur у бечком ратном архиву за год. 1605. пише: „Archidux Ferdinandus solle bei gegenwärtiger Rebellion auf die thails selbst herausgefahne thails aber herausgeführte Walachen Achtung geben lassen, dass sy den Rebellen nit zuelfallen.“

⁶ У протоколу Croatica за 1605 (мај бр. 8) стоји: „Ir Mt. ersuchen Ir Dt. Erzherzogen Ferdinanden bei denen Obristen Verordnung zu thuen, damit auf die herausentsprungenen Wallachen guete Achtung gegeben werde. Idem das Landt mit dergleichen Leithen weitter nit zu beschweren“; под августом бр. 24 стоји: „Die in Crain entschuldigen sich wegen Profiantierung der herausgebrachten Wallachen. — Was inen darauf pro recepisse vnd dem Obristen in Crabaten, das er auf sy guete Achtung geben solle, geschrieben worden, ist hiebei.“

да једном енергичном представком, поднесеном надвојводи Фердинанду, затраже регулисање њихових односа према суседима и према држави. Представка, писана у Гомирју августа 1605. и потписана од кнеза, војвода и свих Срба у Гомирју и Малим Моравицама, приказује, како су и на који начин Срби изведени из Турске од барона Ленковића и касније од барона Кисла и како су са женама и децом настањени у Гомирју. Барон Ленковић и изаслани комесари одредише за досељенике не само Гомирје него и Моравице са околином, са бреговима, са шумама и ливадама од Малог Клека до Устанка или до Добре и Витунштице, затим на Врбицу, Каменско, Врбовско, Плешивицу, Мошенски Билег, Поштоводу, Тополовицу, Округлик, Радигојну и Горње Лазе. Обећано им је том приликом, да неће ником бити подложни осим цару, да ће добити иста права и привилегије као и Жумберчани и други ускоци, а они, који су највише заслуга имали за досељење српско, да ће добијати плату из вицедомског звања у Крањској те с тога моле надвојводу, да се код цара заузме, да им даде обећане слободе и привилегије и да им даде обећану годишњу плату од 200 форинта.⁷

Чим је надвојводи Фердинанду уручена српска представка, он одмах изда палог дворској комори, да исплаћује у будуће Србима у Гомирју и Малим Моравицама 200 форинта годишње плаће, јер је то Србима обећано још при доласку њихову.⁸ Ову молбу српску испунио је сам, а у ствари привилегија и осталих жеља обратно се 30. августа цару Рудолфу и послао му је са препоруком представку српску. Истог дана издао је надвојвода једну повељу, којом је узео у заштиту гомирске и моравичке Србе.⁹ И Србе Крмпоћане у Личу морао је да узима у одбрану, јер је губернатор грофа Зринскога Чинкулини у другој половини 1605. године вршио разна насиља над досељеним Крмпоћанима.¹⁰

⁷ Lopašić, о. с. I, стр. 344.

⁸ О. с. стр. 346.

⁹ Croatica за 1605.

¹⁰ У протоколу Croatica за 1605 (септембар бр. 10) пише: „Obrist in Crabaten wegen Vntterbringung der Wallachen auf dess Grafen von Serin Gebiet. Des Grafen von Serin Verwalter in Wukhari Julius Cecculini relationiert die Vnderbringung der Wallachen auf seines Herrn Gebiet. Darauf ist denen von Crain beuolhen worden, das sy besagte Wallachen biss sy ain

Грофови Зрински и Франкопани против Срба године 1606. и 1607. Привилегије цара Рудолфа II. за гомирске и моравичке Србе од 23. априла 1607.

Поунски српски досељеници, које је барон Кисел донео из околине Острошца и населио их на поседима грофова Франкопана између Мрежнице и Тоуња, дођоше набрзо, као и њихови супародници у Гомирју, у оштар сукоб са грофовима. Срби су се тужили Кислу на неправду и насиље, које подносе од Франкопана, а овај поднесе 24. фебр. 1606. извештај надвојводи Фердинанду о тужбама српским. Срба, вели Кисел у свом извештају, има у том крају на 200 добрих стрелаца, који ће бити од велике користи аустријској граници, јер познају у Турској прилике и путеве и с тога моли надвојводу, да забрани грофовима узнемиривање Срба, чије досељење и досадања исхрана кошта много хиљада форината.¹ На крају свог извештаја предлаже Кисел, да се пошаље на границу једна комисија, која ће изравнати спорове. Надвојвода усвоји предлог Кислов, и декретима од 4. марта именована за комесаре барона Херберта Ауерсперга и Андрију Парадајзера, обавештујући о томе истог дана грофове Франкопана и барона Кисла. Из сачуваних извора не види се, да ли се комисија састала и какав је резултат њеног рада био, али се барон Кисел у марту и у априлу поново тужи на Франкопана ради насиља, које су извршили у Гомирју и у Моравици.²

Ährnsszeit erraichen mügen, profiantiern vnd dessen der Hof wegen der Ybernembung erindert“; под октобром бр. 52 пише: „Obrist in Crabaten bericht in causa die herausgebrachten Murlakhen oder Wallachen betreffend. — Herr Graf von Serin wiert ersuecht, sy mit ainicher Aufslag nit zu beschwären, ain solches auch seinem Verwalter Jullio Cecculini nit zu gestatten“. Под децембром бр. 3 стоји: „Jullius Cecculini weegen Profiantierung der jungst herausgebrachten Wallachen“, а под бр. 16 пише: „Graf von Serin die jungst durch den Francoll herausgebrachten Wallachen betreffend“.

¹ Lopašić, O. c. I, стр. 346. Код Лопашећа стоји као датум Кислова писма 16. фебруар, а у оригиналу јасно пише 24. фебруар.

² Croatica за 1606. У протоколу Croatica за март 1606 пише: „Herr Obrist in Crabaten bericht in causa die Herrn Grafen von Tersatz Gebrueder vnd die Wallachen zu Geomerie betr. — Darauf ist ime Herrn Obristen ein Recepisse geben vnd den Herrn Grafen auferlegt worden, sy Wallachen wider die Gebier nit zu beschwern. In gleichen Wort Herrn Hörwardt von Auersperg vnd Andreen Paradeiser beuolchen, in Sachen den

И грофови Зриньски проширише дотадањи спор свој са гомирским и околним Србима и на српске досељенике у Личу. Управитељ њихових приморских добара Чикулини почео је, чим му Срби у Личу отказаше кметовску послушност, да прогања ове досељенике. На тужбу њихову похита Чикулини у Чаковац, да се усмено споразуме са грофом Николом Зриньским, шта да одговори и како да се брани те из Чаковца упути 29. марта једно писмо надвојводи, у коме се правда ради тобожњег прогона личких Срба и оптужује њих, што су погазили заклетву, положену на Хрељину 1605.³ У истом смислу писао је надвојводи и гроф Зриньски, а надвојвода и Чикулинијево и Зриньскога писмо пошаље 11. априла барону Кислу и затражи од њега извештај. Кислу су уручена писма надвојводица при његову боравку у Сењу те он 29. априла одговори надвојводи, да ће му послати опширан извештај тек кад провери чињенице, наведене од Чикулинија.⁴

Акција Чикулинијева принуди Србе да подзму кораке у своју одбрану. На једном састанку свом одлуче, да пошаљу два изасланика у Грац. Избор падне на војводе Тадију Крмпотића и Милашина Скоруповића. Изасланици понесу надвојводи три представке. Прва је датирана 6. априла и потписана од Дамјана Крмпотића, управитеља у Личу и од две војводе, Јована Крпчовића и Гвоздана Сладовића, а у име свих Крмпотана. У њој се описује, како су Срби при досељењу своме затекли Лич пуст и обрастао шумом, те су почели да га крче и да праве себи станове, али их гроф Зриньски и његов управитељ Чикулини терају и узнемирују те моле надвојводу, да их узме у заштиту, да им подигне једну кулу стражарницу ради одбране од непријатеља и да им постави војног старешину. Моле, да тај старешина буде негдашњи оточачки ка-

Augenschein zu nemen vnd dariber iren Bericht zu thuen. — Ob sich wol der Auersperg das Seinige ze thuen erboten, so hat sich doch dessen der Paradeiser entschuldigt, also das dem Herrn Obristen verner beuolhen worden, anstatt sein dess Paradeisers ainen andern hierzue zu behandeln“. Под датумом апри. 1606. стоји: „Herr Obrist in Crabaten intercediert für die Wallachen zw Geomerie vnnnd Mezusa weegen der inen durch die Grauen zu Tersatz zuegefigenden Vngebur. — Dem Grafen wirdet destwegen zuegeschriben. -- Intercession an Ir Mt. fur sy die Wallachen wegen irer Priuilegien. — Thobias Vischer solle vberantworten.“

³ Lopašić, o. c. I, стр. 347.

⁴ Croatica an 1606.

петан Антуи Микуланић и да му се као помоћници доделе она два изасланика њихова, Тадија и Милашин. Остале потребе и захтеве саопштиће изасланици надвојводи усмено.⁵ Друго писмо датирано у Сегу 25. априла, потекло је од барона Кисла, који препоручује изасланике и моли надвојводу, да забрани Зринскоме узнемиривање Срба, јер су они дошли у име надвојводино и хоће под његовом заштитом да живе. Трећу молбу, без датума, написали су изасланици у своје име и у њој се такође предлаже, да се у Личу сагради кула стражарница, што неће стајати много трошка, јер се у Личу налази доста креча, камења и другог материјала, потребног за такву зграду и упозорују надвојводу, да се у Личу налази и рудник гвожђа, а како неки веле, има код њих и сребра, што би требало експлоатисати.⁶

Изасланици приспеше у Грац око 5. маја, где одмах ишау пред надвојводу и предаду му донесене представке. Надвојвода написа 7. маја писмо грофу Николи Зринском, похвали Србе Крмноћане, који дођоше из Турске те ће у Личу служити као предзиће за хришћанство и осигураће од Турака хрватску границу па и грофова добра и с тога налаже у име царско грофу, да Србе не узнемирује. Истога дана написа надвојвода писмо и Србима у Личу и приложи у преносу писмо, које је упутно грофу Зринском.⁷

Тадија Крмпотић и Милашин Скоруповић провели у Грацу 7—8 дана. У току тог времена поднесе Тадија надвојводи Фердинанду молбу, да му с обзиром на његове велике заслуге, стечене око досељавања Срба, додели плату, коју је до сад уживао Вид Клековић из Карловца или ону Јована Сумчића, бринског војводе, јер су они померли, а плата њихова није још ником додељена. Надвојвода је са својим ратним саветницима неколико дана расправљао о молбама Срба у Личу и резултат тих расправа је читав низ одлука и налога. 13. маја затражио је надвојвода од барона Кисла извештај и предлог о молби војводе Тадије. 14. маја саопштио је надвојвода Кислу, шта је све учињено у ствари Срба у Личу, између осталог и то, да је за српске изасланике платио цео рачун, који

⁵ Lopašić, o. c. I, стр. 348.

⁶ Ibidem.

⁷ Croatica за 1606.

су они направили за време свог боравка у Грацу и дао им је 50 форината за трошак при повратку.⁸ Истог дана наложио је надвојвода војном благајнику Ђорђу Адаму Рауберу, да исплати четири војводска барјака, начињена за Србе у Личу. Осим тога је послао крањској влади молбу српску и позвао ју је, да изађе Србима на сусрет у погледу робота и провијанта. У питању рудника упутно је предлог личких Срба дворској комори на решење.⁹

Барон Кисел је према оптужби Јулија Чикилини-ја провео истрагу против Срба и у извештају свом, послатом из Карловца 6. јуна надвојводи Фердинанду, утврђује, да су наводи Чикилинијеви неосновани. Неколицина Крмпоћана вршили су додуше насиља над Винодолцима, но он је те дао ухватити и казнити. Остали Личани су ваљани људи и заслужују, да их надвојвода узме у заштиту и да им даде повластице, које су добили други Срби. Лич је важна тачка, јер су тим крајем пролазили Турци и мартолози за Крањску, али би Србима у Личу требало поставити подесну особу за војног поглавара.¹⁰ Ово писмо је приспело у Грац 12. јуна и надвојвода одмах тог дана позове Кисла, да му предложи, кога да постави за личног заповедника?¹¹

И о свима поднесцима и предлозима српских личких изасланика у Грацу поднео је 12. јуна Кисел своје мишљење. У ствари молбе војводе Тадије, да му се додели плата Клековића или Сумчића, одговорио је, да је плата првога дата већ немачким војницима, а плата другог, који је погинуо у борби против Турака, дата је за сад његовој удовици и деци него да Тадији треба дати скромнију плату из других извора. О подизању куле стражарнице у Личу рекао је, да би то било врло потребно. За поглавицу, који ће над Личанима управљати, вели Кисел, да мора бити енергичан и строг човек, јер су Срби необуздани и сурови. Пошто је крањска влада од-

⁸ Налог у овом предмету гласи: „Irer fl. Dt. Hof Khriegs Zaltambs Verwalter Abraham Mayr welle dasjenige, was die zween Voyuoda von Litsch Thadia Khormpotitsch vnd Milosch Schkchorupouitsch sambt iren Vndtergebenen beim Wirdt alhie verzert nit allein bezallen sondern innen auch zur Zehrung 50 fl. als ain Verehrung gegen Quittung zue stellen. 14. May anno 1606.“ (Croatica за мај 1606.)

⁹ Croatica an 1606.

¹⁰ Lopašić, o. c. I, стр. 351.

¹¹ Croatica an 1606.

била да даде Србима провијанта, Кисел је одговорно, да за тим није много ни стало, јер су Срби у Личу богати људи и донели су собом много марве и другог имања.¹²

Почетком 1607. године подигнуте су са више страна и код разних фактора тужбе против Срба у Личу. Гроф Зрински у јануару ове године тужио се бечком ратном савету на држање барона Кисла и сењског капетана Гусића у питању спора његова са Србима. Андрија Корсо, заставник из Клана у Крањској, тужио се крањској влади 5. фебр. на крађе и убијства, које Срби извршише у Каставу, у Студеној и на Сушаку. Истог дана тужио се и пријор у Св. Виду (Ријечи) Захарије Алчић крањској влади на штете, које Срби начинише у Студеној и Сушаку његовим кметовима, а гроф Зрински поднесе надвојводи опширан меморијал, опише у њему прилике, под којима су Срби дошли у Гомирје, Моравице и Лич, укаже на бојазан, да ће се Срби, ако дође до рата, сложити с Турцима и замоли, да се Срби њему потчине, а он ће им поставити за поглавицу човека, с којим ће они бити потпуно задовољни и неће имати узрока да се враћају у Турску.¹³ Крањска влада понале 10. фебруара добивене тужбе барону Кислу, да он поведе истрагу и да кривце екземпларно казни.¹⁴ Кислу по-

¹² У протоколу *Croatica* за јуни 1606. пише: „Verordnete in Crain Entschuldigung wegen der für die Wallachen zu Litsch an sy begerten Robath vnd Profiandtierung.“

¹³ *Croatica* за 1606. У регистратурном протоколу (Prot. Reg.) ратног архива у Бечу под датумом 22. јан. 1607. пише: „Archiduci Ferdinando per des Grafen von Serin Beschwörung wider den Obristen in Crabaten vnd Hauptman zu Zeng der Wallachen in der Litsch betr.“ У љубљанском аем. архиву, у одељењу *Ansiedlung der Uskokken* налази се писмо Андрије Корсо, Quartier Fendrich in Isterreich, у коме стоји „als diese Usskhokken vnd Murlackhen oder Martholosen in der Lickha wonend khumen vnd bewont, haben sy öffentlich angefangen zu stellen vnd mördern, sowoll in dem Gricht Khosstaw als vnder diser Jurisdiction zu Studena vnd Susach vnd dise drey Tag haben sy vier Raub gethan...“ У другом писму Frater Zacharias Alcich, Prior in Flumine Sancti Viti пише крањској влади „dass die new angesessene zu Litsch oder heraus endtsprungene Walachen in disem Reuier nicht khleinen sondern merklichen Schaden thuen, auch vnlangst des ersten Februari Vnsern Vnderthannen aus Studeno vnd Schuschak vber die hundert khlein Vieh hinweg getriben.“

¹⁴ У пропатном писму стоји: „Also haben von diser ainer ersamen Laudtschafft den Herrn wir hiemit solches ausiren vnd nebens freuntlich vermanen sollen, der wölle von tragunden Ambts wegen in Sachen elieste Inquisition, welche nembliche beruerte ins Landt Einfall, Rauben vnd Morden

наље и надвојвода меморијал грофа Зринскога и затражи његово мишљење о захтеву грофову.¹⁵

Срећном марта приснео је у Грац одговор барона Кисла. Одговор овај није сачуван у целини, али неколико речи, написаних као извод из тог одговора, сведоче, да је Кисел енергично устао против претензија грофа Зринскога и предложио је, да се издавањем привилегија регулише положај српских досељеника на хрватској граници, да се Србима исплате одобрених 200 форината и да им се даде провијанта.¹⁶ Одговор Кислов крањској влади, датиран у Карловцу 23. фебр. 1607, сачуван је у оригиналу. У одговору вели, да је одмах, чим је примио писмо крањске владе, наложио сељском капетану, да му између личких Срба пошаље кнеза и кривце, да их казни, по сељски капетан се не налази у Сењу те палог није могао до сад испуштити. К њему су дошла два Србина из Лича, који су се извињавали и тврдили, да није истина или је претерано оно што Чикулени у својим извештајима тврди, али не поричу, да је прошле године мраз уништио сву њихову храну те пису имали од чега да живе. Они су молили још с јесени Кисла и он је писао надвојводи за провијант овим Србима, али помоћ није стигла, те су пеки, из невоље и од глади, збиља погрешили. Саопштавајући ово Кисел обећа крањској влади поново, да ће донове казнити, чим их се дочепа.¹⁷

На предлог барона Кисла, да се гомирским Србима издаду привилегије, пристао је надвојвода Фердинанд тим пре, што су те привилегије у начелу одобрене набрзо после до-

begangen vnd noch straffmessig yeben, fürkheren vnd nach Befürderung der Sachen solche schädliche Leuth vnd Vbelthätter also andern zum abscheiulichen Exempel ernstlich bestraffen, auch alle andere nothwendige Verordnungen ins Werkh setzen vnd bestöllen, damit mehr gedachter Vnrath gänzlichen ab- vnd eingestellt werde.“ (ibidem.)

¹⁵ У протоколу Croatica под фебр. 1607. пише: „An Herrn Obristen vnd die Musster Comissari in Crabaten vmb Bericht, auf des Grafen von Serin gepetne Vndergebung der zu Geomerie vnd Litsch angesidleter Wallachen. — Irer kays. Mt. ist gedachts Herrn Obristen darüber entliche Reesolution eingeschlossen worden.“

¹⁶ У протоколу Croatica под мартом 1607. пише: „Herr Obrist in Crabaten bit, bey Irer Mt. der Wallachen zu Geomerie vnd Litsch Priuilegien sollicitirn. — Inen Wallachen iren Prouision Brief vmb denselben bewilligter jertl. 200 fl. aufrichten zu lassen. — Obrist in Crabaten bit, die durch inobherrierter Wallachen gegebene Profiant zu passiren.“

¹⁷ Croatica на 1607.

ласка Срба и што је надвојводи 30. авг. 1605. ургирао код цара издавање тих привилегија, али без успеха. 30. марта 1607. управи надвојвода цару Рудолфу у Праг два дописа. У једном допису приказује долазак Срба и насељење њихово у Гомирје, где су саградили не само куће него и кастел за одбрану од Турака. Чим је гроф Зрински приметио, да би Срби могли бити њему од користи, почео их је себи присвајати под изговором, да је гомирско земљиште принадало његовим прецима. У другом писму хвали надвојвода Србе, да је, од како су они на граници, прилична сума новца из тог краја ушла у државну благајну, затим да су они предзиђе Крањске и да ни један Турчин не може више да пређе границу не-примећен. С тога моли да се Србима издаду давно одобрене привилегије на зацоседишту гомирско и моравичко земљиште.¹⁸

По налогу цара Рудолфа написане су привилегије и цар их је потписао у Прагу 22. априла 1607. године. У дипломи стоји, да су Срби дошли на позив и по договору са царским по-граничним капетанима, да их је дошло неколико хиљада, са женама, децом и стварима те су се настанили у Гомирју и Малој Моравици и цар им сада на молбу њихових старенина потврђује на уживање цело то земљиште, све њиве, ливаде, рибњаке, поља, шуме, лугове и винограде за вечна времена¹⁹. Али ова диплома није никад доспела у Гомирје. Лични секретар царев Химелрајх, унозори секретара ратног савета Јована Настишгера, да постоји закључак угарског сабора од 1604. који се противи издавању оваких привилегија те ће угарски сталези бити незадовољни и тражиће попиштење њихово.²⁰ Услед тога је обустављена експедиција већ написаних и потписаних привилегија те су се Гомирци морали још многа деценија борити док нису извојевали неоспорно право на посед Гомирја.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

Преговори гомирских Срба с Турцима за повратак у Турску 1607. Комисија за решење спора франкопанско-српског 1608. Сеоба рибничких Срба (поч. априла 1609.) и насељење њихово код Брлога и Модруша.

Кад Срби видеше, да од обећаних привилегија неће бити ништа, настаде међу њима велико разочарење и кајање, што су напустили Турску. Шта више, набрзо се јави међу незадовољницима покрет за повратак Турцима. У јулу 1607. године знало се и на славонској граници да Срби са хрватске границе намеравају да умакну патраг у Турску.¹ За нерасположење Срба према аустријским властима сазнало се и у Турској и бег лички посла Србима писмо, у коме их позива патраг и обећава им велике повластице, ако се врате. Вести о овим преговорима уплашише хрватског обрштара те је он на све начине настојао, да Србе одржи у доброј вољи. И ратни савет им је излазио на сусрет. У мају 1607. поставио је Србима у Личу војног старешину у лицу Јована Новаковића, названог Влатка, а у јуну је наложио грофу Тржачком, да престане са прогоном Срба, јер ће они иначе побећи патраг у Турску.²

Ове мере нису много користиле те барон Кисел управи надвојводи Фердинанду писмо, датирано у Карловцу 7. јула 1607, у коме му живим бојама описује узаврело стање међу Србима. Они су озлојеђени с једне стране што не добијају обећане привилегије и одобрену плату, а с друге стране што им грофови Тржачки непрестано досађују и наносе им штету. Срби намеравају услед свега тога да побегну патраг у Турску и они ће то моћи без много муке да учине, јер су на крајњој граници те док се њему јави, да Срби беже и док се он

¹ У протоколу Windica за јули 1607. пише: „Oberhauptman zu Copreiniz von Schrottenpach bericht, das die an der crabalischen Gräniz angesidleten Wallachen zu entspringen willens sein sollen. Von denen auf der windischen Gräniz aber hör er nicht. — [In simili, dass sich wie ime der Spissitsch schreib, merrere Wallachen herausbegeben auch bey zernikher Sambssach vnd bey Welessina niederrichten sollen.“

² У протоколу Croatica за мај 1607. пише: „Herr Obrist in Crabaten solle denen Wallachen zu Litsch, wann es zur Verenderung khombt, den Juuan Nouakhonitsch oder Vlatko zum Hauptman fürstellen“, а у протоколу за јули те године стоји: „Wird denen Grafen von Tersatz auferlegt worden, sy die Wallachen wider die Gebier nit zu betragen, damit sy nit Vrsach, wider in die Tierkhef zu springen.“

спреми да то запречи, они ће бити већ код Удбине. Само су два пута, да се спречи опасност, која је иначе неминуа: или да се Срби преместе са границе у унутрашњост или да се с њима поступи као што Турци у сличним приликама чине, као са непријатељима, да их аустријска војска опколи и све сасече. Он је бацио у затвор две старешине српске и паложно је огулишком капетану, да му пошаље још тројицу коловођа. Док су ова петорица у затвору, не верује, да ће остали што покушати без њих.³

У овом писму Кислову упада у очи онај варварски предлог, да Србе све до једног сасеку. Барон Кисел у осталим својим поступцима није био изразит противник Срба, шта више, пре би се могло противно тврдити. Могуће је, да ни Кисел није мислио озбиљно са предлогом о убијању свих Срба него је њиме хтео само да прикаже ситуацију што озбиљнијом. Избиља је писмо Кислово бацило у бригу надвојводи и његов ратни савет. Од побуне српске у првом реду би страдала Крањска те се надвојвода обрати 14. јула крањској влади као највише заинтересованој, пошаље јој писмо Кислово и пита, шта би требало подузети да се отклони опасност. Убијање

³ Croatia za 1607. У другом писму Кислову надвојводи, такође од јула 1607. пише: „So tragen E. fl. Dt. ebenfalls guets Wissen, das die Wallachen zu Morauiza vnd Geomerya fürgenomen, wider in die Türkhei zu entspringen, solches nunmehr auch beschehen wär, wann ich die fürnemiste Rädffürer nicht gefanklich hette. Obwoll nun E. fl. Dt. einer ersamen Landtschaft in Crain vmb Ihren Bericht, wo dieselben vbersidht werden möchten zuegeschriben, wie zu erachten aber solcher Bericht langsam folgen vnd bald gar khein solche Gelegenheit im Landt vorhanden sein wierdet, vber das auch E. fl. Dt. aus dem Landt verwisen vnd hiezzwischen an der ferrern Resolution vermangeln, dannenhero in der Zeit was vbles erwachsen, also wisse ich kein bessers Mitt als willen den Radul Daya, der alten sichlbergerischen Vssgokhen gewesten Knesen seligen Guetter, weil er ohne Leibs Erben Todts fürworden, E. fl. Dt. widerumben haimbgefallen, das E. fl. Dt. neben den anderen, die er darzue erkaufft vnd ein tausent oder wenig mehr Gulden zu bekhomen, vnter denen fürnemisten Wallachen austheilen liessen vnd die Sachen dahin dirrigiren, weil sie hierdurch mit Weib vnd Kind im vollem Landt sesshaftt wären, das sie für die andern vbrigen, so auf der Gränizen, Parg sein muessen.“ Кнез жумберачки Радул Даја умро је јула 1607. без мушких потомака, а остало је за собом девет селишта. Надвојвода подели ову земљу Србима из Гомирја и Моравице, а провинцију Дајину је одлуком својом од 17. авг. 1607. поделио слупском војводи Матији Илићу и рођаку Дајинином војводи Ивану Попелчком, сваком по 25 форинти (коморски списи).

Срба по предлогу Кислову надвојвода није сматрао подесним решењем овог питања.⁴ Крањска влада одговори 20. јула надвојводи, да је она већ изразије упозоравала, како су Срби велика незгода за државу. У Крањској нема подесног места за насељење њихово, а не сматрају умесним ни предлог Кислов, да се Срби поубијају, јер се то не би могло обавити не приметно него би Србе требало преместити на угарску и славонску границу, далеко од њиховог негдашњег завичаја и од турских познаника њихових.⁵ Прементај овај није извршен, али поштрена опрезност и друге мере, које су подузете, осујетише даље споразумевање српских досељеника на хрватској граници са личким Турцима.

Гомирским Србима су и даље сметали и Зрињски и Франконани. Зрињски је покушавао у октобру 1607. да преко надвојводе Матије подложи себи Србе у Гомирју и у Личу, а у фебруару 1608. обраћао се у тој ствари на ратни савет у Грацу.⁶ У мају ове године расправљало се у ратном савету о новој молби Зрињскога у питању Срба, у августу расправљало се о молби браће Франконана-Тржачких у истом предмету.⁷ Као резултат ових расправа било је неколико одлука надвојводе Фердинанда, издатих 14. августа. Браћи Ђорђу, Николу и Вуку Франконану одговорио је надвојвода, да не

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ У протоколу Croatica за окт. 1607. пише: „Recepisse an Erzherzog Mathiasen in causa wegen derer durch gedachte Grafen von Serin vnder seinen Gehorsamb begerten Wallachen zu Geomerie vnd Litsch“, а за фебр. 1608. стоји: „Resolution oder Recepisse an Herrn Grafen von Serin wegen der begerten Wallachen zu Geomerie.“

⁷ У протоколу Croatica за мај 1608. пише: „An Herrn Obristen in Crabaten vmb Bericht auf dess Herrn Grafen von Serin Petition per Vndergebung der Wallachen“, а под августом те године стоји: „Die Herrn Grafen von Tersatz Gebrueder clagen wider die Wallachen zu Geomerie vnd schliessen ein Verzeichniss ein, was sy inen vnd den irigen gwalltthätigerweiss weckhgenomben. — Darauf ist inen ein Bescheid geben vnd ain Comission aller Sachen eigentlichen Beficht einzuziehen aussgefertigt worden. An Hannsen Gallen vnd Anthonien Petschouitsch, auf dass sy aber in ainem vnd andern hierwider repliciert, ist Herr Probst zu Agramb vnd Ludwig Sauer neben den Petschouitschen verordnet vnd vnder andern Herrn Obristen in Crabaten auferlegt, dass er inen Grafen vnd Wallachen ain vnpartheyisches Kriegs-Recht nidersezen vnd sy durch dasselb entschieden lassen solle.“

може Србе ни њима подложити ни их одстранити из Гомирја те нека му више не досађују са оним захтевом; у погледу тужбе њихове, да су Срби заузели више земље него што им припада, одредио је био једну комисију, да извиди ову ствар, али комесари не свршише ништа те је сад именовао нову комисију и то Ханса Гала и Антона Печовића; њихову позиву нека се одазову и њихову решењу нека се покоре и Срби и Франконани. Што се тиче штете, коју Срби начинише Франконанима, надвојвода наложи барону Кислу, да одреди ратни суд, који ће све случајеве штете, наведене у попису грофова Франконанских, испитати и кривце строго казнити. Истога дана јави надвојвода Галу и Печовићу, да их именује за комесаре у оном спору⁸. Грофови Франконани замолише, чим су добили писмо надвојводи, да се постави друго лице за комесара место Гала, јер је он непријатељски расположен према њима те надвојвода именоваше место њега загребачког јунишка и Лудвига Сауера.⁹

Ова борба о гомирске Србе пренела се и у славонски сабор. Изасланици грофа Николе Зрињскога Гргур Лацковић и Јован Будор поднели су 3. септембра у сабору оптужбу против гомирских Срба ради непослушности. Гроф Никола Франкопан уложи протест, што Зрињски хоће да узурпира имање породице Франкопана. На то изасланици Зрињскога изјавише, да је Гомирје под процесом те нико нема права да протестује, док не падне судска одлука.¹⁰ У исто време се тужио Зрињски и угарском сабору у Пожуну и тражио је да сталежи угарски посредују код надвојводе у ствари јурисдикције над Србима у Моравици, Гомирју и Личу. Док је он настојао, да интервенцијом сталежа дође у посед Гомирја и околних места, браћа Франконани се обратили краљу Матији II, те краљ на основу једностране информације наложи из Беча 5. априла 1609. бану грофу Томи Ердеди-ју, да подложи Србе у Огулину, Модруну, Брињу и Тоуљу грофовима Ђорђу, Николи и Вуку Франконанима.¹¹

Акција моћних грофова хрватских покренула је и српске досељенике, да одбију патрјаје својих непријатеља. У име

⁸ Lopačić, o. c. I, стр. 355—358; Croatica за 1608.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Šišić, Hrv. sab. spisi, IV, стр. 519; V, стр. 652.

¹¹ O. c. V, стр. 19 и 656.

свих Гомираца управи Радоје Мамуловић окт. 1608. молбу надвојводи и у њој опише досељење њихово, које се догодило на обећања и на позиве барона Ленковића. Одмах по доласку настањени су на крајњој граници у Гомирју, Каменском, Врбовском и Моравици, али су од грофова Тржачких непрестано узнемиравани и многа зла морадоше да поднесу. Моле надвојводу, да изда диплому сваком поједином Србину на имање, које ужива и да их сачува од насиља грофова Франкопанских, а ако је то немогуће, онда да их некуд на друго место пресели.¹² У брзо после тога обрате се надвојводи и Срби у Личу, потуже се на Чичулин-ја и замоле, да буду пресељени у Гусић-Град и Гусић-Поље.¹³

Посред ове борбе између српских досељеника и хрватских грофова догодила се једна нова сеоба, која се од досадањих разликује тиме, што јој нису претходили преговори него су досељеници дошли изненада. Дошло је 33 породице са 140 људи за оружје из Рибника у Лици, повели су жене и децу, свега 532 душе, а од марве и ствари донели су колико су могли на брзу руку. Ови Срби се завадили са својим бегом личким ради великих намета и насиља те нападоше на Рибник, где се бег налазио. Петорицу турских делија убише Срби, а бег се с муком спасе из Рибника и оде у Бањалуку да се потужи наши босанском. Паша даде бегу чету војника, да пороби и да казни Србе. Вест о овоме ушлани Србе те они не смедоше дочекати бега него пребегоше на аустријску страну. Собом су донели вест, да ће се још доста Срба доселити, између других и кнез Дечич, који има под собом око 80 по-

¹² Croatica за 1608. Овим поводом упути надвојвода 4. нов. 1608. писмо краљским сталежима „Vnser gnediger Beuelch ist hiemit, das ihr Vnns den von euch per Wallachen zw Geomerie, derentwillen sy aniezo, wie beyligennd zu sehen, supplicando beschwerweiss widerumben einkhomben, vor disem abgeforderten Bericht vnnd Guetachten, wie etwo dieselben anderwerz vnndergebracht, inen souil Erdtrich zw irer notwendigen Vnderhaltung, am fueglichisten allda im Lanndt eingeraumbt vnnd Wir von ihnen der bissher beschehenen Molestien ainstmals allerdings exempt vnd vberhoben sein mechten, vnuerlengt zue khomben vnnd euch hieran weiter nit vermanen lassen wellet“ (Ansiedlung der Uskoken).

¹³ У протоколу Croatica за фебр. 1609. пише: „Die Wallachen zu Litsch biten sy dorten hinweckh zu thuen vnd inen das Gussitscher Schloss vnd Veldt einzugehen, elagen wider des Grauen von Serin Hauptman den Cecullini.“

родини и да ће се настанити у Подгорју код Бага. Досељеници се улогорили 3. априла 1609. на пустом земљишту градића Брлога. Капетан Жигмунд Гусић похита лично у логор досељеника и разгледа га те попише извештај заменику одсутнога надвојводе Фердинанда надвојводи Максимилијану и заповеднику хрватске границе Кристофу Оброчану, да су бегунци лепо одевени и да имају доста марве и ствари.¹⁴

Досељење рибничких Срба обављено је у најнезгоднији моменат. Рат Аустрије са Турском био је завршен и мир склопљен те услуге Срба граничара нису биле више онако потребне и важне као за време рата. Осим тога је било још у жињој, успомени договарање Срба с Турцима године 1607. ради повратка у Турску. Гусић не смеде ни примити ни одбити досељенике него зашита Оброчана и надвојводу пита да чини с њима и нагласи, да су досељеници дошли изненада, без икаква споразума и без дозволе његове.

Оброчан, који је привремено водио управу хрватског обрнтарског звања, упражњеног смрћу барона Кисла († априла 1609.), попише 1. маја писмо Гусићево надвојводи, долажући са своје стране, да би боље било да су ти Срби остали у Турској.¹⁵ Ни у Грацу се нису обрадовали сеоби српској. Надвојвода Фердинанд попише писмо Гусићево у Љубљану крањској влади и затражи од ње мишљење, где да се населе досељеници и како да се прехраће. Расположење надвојводици се из завршетка писма, где вели, да према досељеницима треба бити опрезан и не треба им веровати, али им ипак треба притећи у помоћ са прехраном.¹⁶ Крањска влада сачека састанак крањског земаљског сабора, који се састаде 16. јуна те пред њега изнесе допис надвојводе и писмо Гусићево. У сабору је владала велика зловоља према Србима, који су, како сталези рекоше у закључку своме, више штете наносили него што су користили те с тога предложине 28. јуна над-

¹⁴ Lorašić, о. с. I, стр. 365 и 367. Извештај надвојводи датиран је 4 априла и вели, да су се Срби јуче доселили, а извештај Оброчану носи датум 1. маја и вели да су Срби прекјуче прешли. Први извештај је оригиналан, а други је сачуван само у преносу те према томе се првом извештају мора вера поклонити. У осталом и други извештаји потврђују, да је сеоба уследила првих дана априла.

¹⁵ Croatia за 1609.

¹⁶ Ibidem.

појводи, да обустави и спречи долазак нових Срба, а старе, који се налазе у Личу, Гомирју и околини да размести по славонској и угарској граници.¹⁷

Кад је надвојвода видео ово непријатељско држање крањских сталежа спрам Срба, настојао је, да лукавством изradi провијант за српске досељенике те у одговору своме од 20. јула одобри потпуно разлоге и становиште сталежа и обећа, да неће примити нове досељенике, али онима, који се већ овде налазе, мора се помоћи да се прехране и с тога позива сталеже, да пошаљу проса тим досељеницима. Ако не би примили ове Србе, него би их одагнали натраг у Турску, Турци би их на муке ставили и поубијали. Предлог сталежа о пресељењу свих Срба са хрватске на славонску и угарску границу не може се спровести, јер је и тамо насељено и сувише Срба те за нове досељенике нема места. У истом смислу извести надвојвода и Гусића и наложи му, да у будуће не прима Србе без претходног одобрења његова.¹⁸ Међутим су крањски сталежи остали непоколебиви. Саопштење надвојводишно, да неће у будуће примати нове досељенике, примили су са радошћу до знања, али ипак за то одбише 10. септ. да даду провијанта, изговарајући се, да су последње године биле неродне те се и крањски сељаци с муком бране од глади.¹⁹

Неизвесност, у којој су се рибнички Срби налазили, бацила их је у очајање те се почеше кајати, што су се доселили и почеше сповати планове о повратку. Двојица старешина српских послаше своја четири сина личком Халил-бегу и позову га, да дође с војском и да их одведе натраг у Турску. Капетан огулински Ханс Гал дозна за ово, ухвати ова два Србина и пошаље их 29. јула Оброчану с предлогом да их најстрожије казни. Оброчан запита 2. авг. надвојводу, шта да ради, а надвојвода одговори 21. августа, да подвргне ухваћене Србе строгој истрази и екземпларној казни.²⁰

Судбина ове двојице уплашила је остале рибничке Србе те се оставише преговора с Турцима и покушаше, да путем једног изасланства у Грац побољшају своје стање. Као иза-

¹⁷ Lopašić, о. с. I стр. 368.

¹⁸ О. с. стр. 378. Croatica за 1609.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

сланике послане надвојводи своје кнезове Радоњу Љубешића, Петра Дадашковића и Пауна Лолића те они замолише надвојводу, да даде досељеницима пшенице за сејање и за прехрану. Надвојвода наложи провијант-мајстору хрватске границе Целингери, да Србима даде 200 стари проса. Осим тога поднесоше изасланици молбу да се за насељење рибничких Срба, који су још увек логоровали у околини Брлога, између Модруша, Оштарја и Огулина, одреди предео око Плашког, који лежи више Канеле између Бриња и Огулина, на водама Дрегуљи и Јесеници, да им се с почетка ради крчења даду кметови из Гоча-а, Костела и Пољана у помоћ и најзад, да се у том крају подигне кула, слична оној у Виници и у Прекољу. У ту кулу би требало сместити до 60 хрватских стрелца из Огулина или Гомирја и дати им једног лајпнанта, а цела изградња стала би највише на 3000 форината. Кад се Плашки тако утврди, доћи ће онда и други Срби из Турске те ће за пар година бити тамо две до три хиљаде Срба граничара. Решење надвојводишно у ствари ове молбе није сачувано. Изасланици нису ни на себе заборавили. 8. августа поднесоше њих тројица надвојводи молбу, да их узме у војну службу, у чету гомирских српских граничара. Надвојвода наложи идући дан огулинском капетану Галу, да прими Љубешића, Дадашковића и Лолића у службу и на плату.²¹

Неки од ових рибничких Срба, који се населише на добрима грофова Франкопана, постадоше кметови њихови. Тако према извештају загребачких поджупана Луке Цриковачког и Томе Севршића, поглавице оних рибничких Срба, који се населише на Мрежници недалеко од Модруша, Радич Брајановић, Дамјан Штрбац и Петар Главаш обећаше, да ће се покоравати Франкопанима. Ово исто учинише и ранији српски досељеници, који се населише у Скраду под вођством Сте-

²¹ Lopašić, o. c. I, стр. 380—382. У протоколу Croatica за авг. 1609. пише: „Die neulich herausentsprungnen Wallachen biten inen ainmal Waiz zur Ansatz vnd irer Vnderhaltung dargeben zu lassen. — Zellinger soll inen 200 Star Hirsch raichen lassen. — Item ir Wallachen 3 Knesen als Radania Lubeschickh, Peter Dadaschkhouitsch vnd Paun Lolitsch biten jeden vndier den geomerischen Dienstleith 2 Plätz zu uerwilligen. — Des Haubtmans zu Ogulin Hanss Gallen daruber einkhombene Bericht liegt hiebei. — Er Gall soll etlichen Wallachen, so zu uil Plätz haben, thails wecknehmen vnd den 3 Knesen jeden zween einraumben.“

фана Вукмировића и Мартина Вујице Павковића.²² Остали досељеници се не хтедоше подложити Франконалима, а ни Зрињским а ако су и једни и други слали људе своје и наговарали их, да их признаду за своје господаре. Питање ових Срба није било решено ни после три године, како се види из једног писма, које они управнише огулинском капетану Ивану Галу. У том писму веле Срби: „Три године прођоше, у четврту се обрати, а ми стојимо како капа на листу, гледајући када ће Турци од нас ручак учинити. Како дођосмо к нашем честитому крилу, пошла к нама господин Зрињски људе своје, пошла к нама господин Тржачки људе своје пак и он главом доходи и ми се не хтисмо одврћи од свитлости херцегове ни од нашега честитог крила“.²³ Ови Срби и осташе у околини Модруша, у Оштарју, Отоку и другим местима. Једино је Радич Кордић од свих ових Срба прешао у Жумберак и тамо се настањо са својом породицом.²⁴

План за пресељење Срба из Лича у Брлог и Гусић-Град 1609. Сеоба Срба из Подлапца и околине у Брлог марта 1610.

Сукоби и борба грофа Николе Зрињског са досељеним Србима продужиле се и кроз годину 1609. и 1610. У јулу 1609. поднесе Зрињски попис крађа и убијства, које Срби напесосе његовим људима и замоли надвојводу, да Србе у Гомирју, Моравици и Личу подложи њему као власнику тих

²² Lopašić, o. c. I, стр. 384.

²³ Rudolf Stroh, Nekoliko ćirilskih isprava o dopisivanju turskih begova sa hrvatskim komandantima, Vjesnik kr. zem. arkiva, god. XVI, Zagreb 1914, стр. 46.

²⁴ Обриштар Вук барон Еренберг пише 10. апри. 1615. надвојводи Фердинанду: „... Raditz Corditsch mit den neuen Wallachen von Modrusch noch vor ettlichen Jarn auss der türggischen Dienstbarkkeit entsprungen, hernach aber gefangen worden vnd über zwey Jahr'lang inn dess Musstai Beegs Ossunouitschen Händen gewesst, hatt ime Gott die Gnad geben, das er aus seinem tyrannischen Zwang entrungen auch mit Weib vnd Kind sich vnder E. fl. Dt. Flügel in der Hauptmanschaft Sichelberg Gebiett begeben. Weil derselbe dann E. fl. Dt. Granitzen vmb das ime Weeg vnd Steeg in dess Feinds Land bewusst, in zutragenden Occassionen gantz nützliche Dienst zu erweisen taugenlich vnd qualificiert.“ (Коморски списи). У ово време дата је Кордићу провинција војводе Матије Плића.

места. Срби се и овог пута енергично одупреше захтеву грофовом. Гомирски кнез Раде Мамула у име свих Срба у Гомирју, Модруну и Пласком замоли надвојводу, да их заштити од Франкована и од Зрињских и да им дозволи, да код Пласког подигну једну кулу, која ће их заклопити од непријатељских чета.¹

С јесени оне године поднео је гроф Никола Зрињски нову молбу надвојводи Фердинанду. Молба, послана из Озља 25. октобра, описује досељење Срба из Турске у Лич. Сељаци су обавили ово насељење без ичијег питања и дозволе. Одмах по доласку своме заклели су се Срби Личани, да ће му служити као кметови, али су набрзо заборавили заклетву и неће да га слушају него му праве штету и врше насиља над његовим кметовима.² На ову оптужбу и молбу Зрињскога одговори надвојвода, да у питању Срба не може мењати своју раније донету одлуку.³

Ово вечито нагезање и сукоби са грофом Зрињским досадније Србима у Личу те њихов капетан Иван Влатко поднесе октобра 1609. надвојводи молбу, да узме Србе Личане у заштиту и да им даде привилегије, а у новембру замоли Влатко надвојводу, да премести Србе из Лича у Брлог и Гусић-Град. Ова места припадају сељском капетану Гусићу те би с њиме требало о том преговарати. Гусић изјави надвојводи, да ће пренустити своје градове Србима, ако му се њимих даде накнада. Надвојвода понуди 8. децембра Гусићу 200 фор. за Брлог и Гусић-Град, извести истог дана о овоме краља Матију и зашита краља за мишљење у тој ствари. Одговор краљев на писмо надвојводице није познат.⁴ На годину

¹ У протоколу Croatica за јули 1609. пише: „Der Knes Radoi Mamulouitsch vnd die Wallachen zu Gomerie bitten, Ir fl. Dt. wollen sy zu Geomeria, Modrusch vnd Plasskho verbleiben vnnnd weder dem Grauen von Tersatz oder Serin vndtergeben lassen. Item inen ausser Ogulin bey Plasskho ein Thurn, damit sy vor dem Feind sicher sein mechten, pauen zu lassen.“

² Lopašić, o. c. I, стр. 385—388.

³ У протоколу Croatica за авг. 1609. пише: „Grauen von Serin Bescheid, dass Ir Dt. aus iren vorigen Resolution nit weichen khundten.“

⁴ Lopašić, o. c. I, стр. 389. У протоколу Croatica за окт. 1609. пише: „Vlatckho bitet anstat der Krempoten oder Wallachen zu Litsch, sy in dero gnedigste Protection zu nemben vnnnd desswillen Priuilegien zu erthailen. — Item inen den Bluen-Besuch mit irem Vich biss auf Zeng zu erlauben.“ У протоколу Croatica за нов. 1609. пише: „Vlatcko bitet anstat

дана после овога решавао је градачки ратни савет поново о премештењу Срба из Лича у Брлог и Гусић-Град и затражио је у тој ствари мишљење крањске владе.⁵

Срби у турској Лици нису могли да увиде, да су свршетком аустријско-турског рата настале нове прилике и да Аустрија није у оноликој мери заинтересована на појачању границе своје српским становништвом, као што је била, док је рат трајао, него су и даље ковали планове о сеоби на аустријску страну. У последње време преузео је на себе сељски капетан Гусић преговоре са Србима. К њему дође 4. јануара 1611. један православни свештеник са писмом од српских личких и крбавских кнезова, у коме је стајало, да свештеник долази и говори у име њихово. Овај изасланик српски изјави да су Срби одлучили, да опљачкају и разоре турску тврђаву Нови па да се са женама, децом и покретном имовином доселе на аустријску страну, те моле, да се могу населити између Сења и Карлобага у планини и у Гусићеву Пољу. Капетан Гусић одговори свештенику, да не може у тој ствари ништа одлучивати без знања надвојводица и још истог дана јави за све ово надвојводи у Грацу. Надвојвода одговори 18. фебр. Гусићу, да није вољан примити и насељавати на граници нове српске досељенике из Турске, али је за сваку сигурност известио о мисији тог српског свештеника краља Матију и кад добије од њега одговор, створиће коначну одлуку. Матија од-

der Wallachen zu Litsch, ob sy aldorten hinweckh vnd geen Werlog vnnnd Gussitscher Schloss gelegt wurden, daselbst sich ir merer vnnnd bey 1000 aufhalten khundten. Weiln aber baide Castellen dem Hauptman zu Zeng zuegehörten, mechte desthalben mit ime tractiert werden. — Hierüber bericht der Hauptman zu Zeng, dass ime nit zuwider, den Wallachen seine zwayen Castell zu vndtergeben, doch sollen Ir Dt. ime mit ainem Recompens entgegen geen. — In simili, Ir Dt. verehren ime für obbemelte baide Castell sambt derselben Zuegehörungen 200 fl. — Dessen alles ist der Kunig in Hungern erindert.“ Изгледа, да је краља Матију у тај мах замењивао надвојвода Максимилијан и да је он место краља одговорно, јер је у бечком ратном архиву у Prot. Exp. за дец. 1609. забележено: „Archidux Maximilianus bericht, dass dem Hauptman zu Zeng verboten sey, die Kastele Werlog vnd Gussitsch den Wallachen zu überlassen.“

⁵ У протоколу Croatica за нов. 1610. пише: „Hauptman zu Zeng wirdet erindert, das Ir Dt. der durch die Wallachen zw Litsch erbauen zu lassen gebetne zway Schlösser, Werlog vnnnd Gussitscher Schloss halber, die Sachen der crainerischen Landt vmb ir rätlich Guetachten zuekhomben lassen wellen.“

говори 6. марта, да се Турцима влада мир и према одредбама мира не треба Србе наговирати ништи им помагати при сеоби, али ако они то сами учине, онда им треба дати земљишта за насељење. Надвојвода ипак полови 18. марта палог Гусићу, да без претходне дозволе његове и краљеве не прими на границу нове досељенике српске.⁶

Четири српска села у турској Лици нарочито се загрејаше за ову сеобу. Међутим Турци осетише о чему се спује и спремише се, да казне неверну рају. У нарочитој је опасности било место Подлапац, чији становници дознаше, да се Турци на њих спремају те око 20. марта побегну ноћу на аустријску страну. Свега је било 13 породица са 50 људи за оружје. Ови поведоше жене и децу и око 2500 комада крупне и ситне марве те приспеше у Оточац са изјавом, да желе да се насеље у Брлогу. Уједно донесоше вест, да ће и друга три села која се компромитоваше вођењем преговора са аустријским пограничним капетанима, ускоро пребећи, јер Турци и на њих сумњају. Ако и не буду хтели, мораће да дођу, иначе ће платити животом и имањем. То би и с њима било, да пису још те ноћи побегли. За бегство ових Подлапчана дознаше Турци у последњем моменту и послаше потеру, која уби једног од бегунаца и оте марву његову.

Капетан Гусић похита у Оточац и саопшти досељеницима, да им не може дати дозволу за насељење, док не стигне одлука надвојводица у тој ствари. Срби одговоре, да неће потраг у Турску. Радије ће овде изгубити главу него да их Турци на колац натичу. Гусић се врати у Сењ и одатле извести 25. марта надвојводу о досељењу Срба из Подлапца, а то исто учини 28. марта и оточачки капетан Сементић. Надвојвода одговори 14. априла Гусићу нека насели досељенике по њиховој жељи на пустом земљишту крај Брлога, али нека им нагласи, да провијанта не могу добити и нека на то ни не помишљају. Осим тога наложи надвојвода Гусићу, да оне друге Србе, који намеравају да се доселе, не прими. Вест о сеоби ових Срба и о жељи других да се доселе изазвала је код крањских сталеза велико огорчење те се 19. априла обратише надвојводи, да будуће српске сеобе предупреди.⁷

⁶ Lopašić, о. с. II, стр. 4. и 5; Croatica за 1611.

⁷ Lopašić, о. с. II стр. 5—7. Крањска влада пише 19. априла 1610. надвојводи: „Nachdem diese ein ersame Landschafft für gewiss berichtet worden,

Али све мере против нових сеоба нису ништа помогле. Срби компромитовани својим договарањем са аустријским заповедницима, живели су у вечитом страху те им није било трајног ојачања у Турској. Већ првих дана јуна известно је Оброчан надвојводу, да је опет добегло 50 породица српских из Турске. Оброчан не говори у писму свом из којих места су дошли бегунци, али су то по свој прилици становници оних села, о којима су Подланчани прорекли да ће морати доћи. Капетани Ханс Гал и Вук Тржачки замолише надвојводу, да им повери команду над новим досељеницима. Надвојвода именује Гала заповедником ових Срба и наложи му, да помогне досељеничке провијантом.⁸

wie dass vor wenig Tagen ain Anzahl Wallachen herauss gefñhrt und unter Ottotschatz angesetzt worden, darumen aber weder Eur fl. Dt. noch dero Obersten Ampts Verwalter der crabatichen und Möhr Granizen ainiches Wissen tragen, dess gleichen die Hauptleuth selbst, da sie zu Redt gestöñt worden, sonderlich der zengerische Hauptlman, der es gleichwoñ selbst hette heraus begleiten wollen und nacher derselben noch mehr herauss zu khommen vorhabens, darinnen nicht wissen wollen. Derowegen so gelangt an Eur fl. Dt. in gedachter crainerischer Landschaft Namen, hñmit vnser ganz gehorsambiste Bitt, die geruehen dergleichen schädliche Verordnungen bey denen derselben Orten Haupt und Beuelchsteuthen ins khonfftig doch ohne vnser vntherthenigistes Massgeben gnädigist einzustöñen, dann zu besorgen, das darauss disem Lanndts Crain, zumallen dise alte Fesstung Ottotschatz der Notturfft nach nicht reparirt noch restaurirt, das höchste Vnnhaill, welliches der Allmachtig langwirig verhieten wolle, entstehen möchte". (Ansiedlung der Uskokon).

⁸ У протоколу Croatica за јуни 1611. пише: „Herr von Obrotschan bericht, das; abermall 50 Heuser Wallachen herausentsprungen. Herr Hanns Gall bitet ime solhe zu vndergeben. — In simili Wolf Cristoff Graf zu Tersatz. — Herr von Obrotschan solle Herrn Gallen den Commando einräumen. — Dessen werdet Herr Gall erindert und soll inen mit ainer Anzahl Hirsch beyspringen". Тих дана је постао и гроф Вук Франкопан Тржачки капетаном огулинским. У априлу су га увели 18. јуна 1611. комесари Иван Фридрих Раубер и Гансвар Јанковић.

IV.

ЕНЕРГИЧНА РЕАКЦИЈА ТУРАКА.

Акција грофа Николе Зрињског против Срба у Личу, Моравици и Гомирју 1612. Нова сеоба Срба из Турске у Модруш јуна 1612. Нападај Турака на српске досељенике у Модрушу и околини марта 1613.

Од сва три брата Фрацконана најистрајнији је био у борби против Срба Никола, каснији бан хрватски. И један члан породице Зрињских из тог времена, гроф Никола, истицао се као жучан и енергичан противник српских досељеника. Он је неуморно и увек изнова покретао парницу против Срба и обраћао се свима факторима, за које је мислио, да могу помоћи, да му се Срби подложе. У марту 1612. обратио се палатину грофу Ђорђу Турзону са молбом, да се код надвојводе Фердинанда заузме за његове претензије на прадедовска добра Гомирје, Моравицу и Лич, која су бесправно заноседнута од Срба. Палатин је у тај мах боравио у Бечу те 22. марта препоручи из Беча надвојводи молбу Зрињског. Идућег месеца замоли Зрињски краља Матију, да му буде на руци у питању рестаурације његових добара, а 28. маја написавши молбу надвојводи Фердинанду, да му изађе на сусрет у овој ствари. Али сва настојања грофа Зрињског остадоме без успеха. Досељени Срби пали су под управу пограничних војних заповедника, чији је врховни поглавар надвојвода Фердинанд заштићавао интересе својих граничара. На све молбе Зрињскога одговори 12. јуна надвојвода, да у питању Срба из важних разлога мора остати при својим ранијим одлукама.¹

У то је избио спор између Ханса Гала, огулинског ка-

¹ Croatia III 1612, Loračić; о. с стр. 24.

петана и Срба, настањених у околини Огулина, око границе запоседнутог земљишта. Надвојвода одреди током маја једну комисију, која ће испитати суштину спора и донети решење. За комесаре је именовао Данила Гала, Ђорђа Раубера и Кристофа Оброчана. Међутим се ниједан од ових не хтеде примити чланства у комисији, те надвојвода именова Вука Шренклера и Ђорђа Москона место прве двојице, а место Оброчана његовог лајтнанта Ивана Фридриха Раубера.² Капетан Гал је предлагао, да се место Оброчана узме за комесара Ђорђе Гусић, пожуривао је састанак комисије и предлагао је 23. јуна, да комесари дођу у Пољан и одавде да се крену у Моравице, Врбовско, Гомирје све до граничког камена близу Огулина, јер гомирски Срби присвајају себи право да раде земљорадњу од тог камена па све до Дрежнице иза Клека и према сељским Алпима.

Оброчан је у име цареве и надвојводице објавио, да нови српски досељеници неће бити примљени на границу и неће добити земљишта за насељење. То исто учинише и његови официри, али крај све ове забране дошло је 20. јуна 1612. из Турске у огулинску капетанију 24 српске породице, допраћене у нови завичај Србима из Бршња, из Сења и околних места. Ови досељеници се настанише међу Србе Модрушане, који дођоше пре три године из Рибника у Лици. Изгледа, да су и ови нови досељеници били из околине Рибника и да су на огулинској граници тражили своје земљаке, да се међу њих населе.³ У Модрушу се сада нашао велики број Срба те им надвојвода окт. 1612. постави за поглавара грофа Николу Тржачког⁴, али набрзо измени своју одлуку те у ја-

² Lopašić, о. с. II стр. 39—40. У протоколу Croatica за мај 1612. пише: „Herr Daniel Gall und Georg Rauber werden ersucht, sich dess zwischen dem Hauptman zu Ogulin und den Wallachen daselbst haltenden Streites halber zu Commissarien gebrauchen zu lassen. — In simili soll sich Herr von Obrotschan darbey befinden“. У протоколу Croatica за јуни 1612. пише: „Hanns Gall bringt an, dass sich die Commissarien der zwischen ime und denen Wallachen zu Ogulin schwebenden Strittigkeiten willen entschuldigt. — Daruber ist Herr Wolff Engelbrecht Schränkler und Georg Moscon zu Commissarien verordnet“.

³ Lopašić, о. с. II, стр. 28—30.

⁴ У протоколу Croatica за окт. 1612. пише: „Herr von Obrotschan soll Graf Niclassen von Tersatz die vor 2 Jarn herausentsprungnen vnd sich zu Modrusch angesidleten Wallachen mit dem Gehorsamb vndergehen.“

нују 1613. именована брата Николлина огулинског капетана Ђуки за капетана Срба у Модруну.⁵

У другој половини 1612. године повео је гроф Никола Зрински нову акцију против Срба, насељених у Личу, Гомирју и Моравици. Позивајући се на раније одлуке цареве и на закључке угарског сабора молио је из Озља 10. јула надвојводу, да му подложи српске досељенике као власнику земљишта, које су они заносели. Пошто је и палатин гроф Турју поново посредовао у корист Зринског, усвоји надвојвода предлог чланова сељске комисије, која је у октобру расправљала спорна питања на хрватској и приморској граници, да се Срби преместе из Лича у Гусић Поље, јер их гроф Зрински гони из Лича⁶. Овај план или није у опште извршен или је извршен непотпуно, јер је у Личу остало и даље Срба.

У више махова су Турци покушавали да спрече прелаз њихове српске раје на аустријску страну и да се освете онима, који су бегали од њих. Бегунце, који су им пали шака, кичили су страшиим казнама, а у више махова су их потржили и у првом боравишту те су их иленили, палили и убијали, страшећи тиме преостале Србе, да се не поведу за одбеглим сународницима. Бихаћки бег Мурадбеговић пошаље с пролећа 1613. једну чету својих војника, на броју 800 коњаника и пешака, под заповедништвом Назуф-аге и Шамвар војводе из Лике, да нападне недавно досељене Србе у Модруну. Турци поубијају 12 Срба, двојицу смртно ране, заплене 8.650 комада крунне и ситне марве и 34 коња, опљачкају 42 куће и занале 15 пластова сена и 5 кућа. Друга чета у јачини од 2—3000 људи под вођством Мустафа бега Жефербеговића из Бихаћа у три маха је упадала у аустријску границу

⁵ У протоколу Croatica за јан. 1613. пише: „Wolf Christoff Graf von Tersatz bittet ime die Hauptmanschaft vber die Wallachen zu Modrusch zu uerwilligen. — Herr Kissl intercediert für ime. — In simili die Wallachen zu Modrusch. — Herr von Obrotschan soll darüber berichten. — Darüber ist ime bevolchen worden, ime Grauen von Tersatz solche Hauptmanschaft einzurauben.“

⁶ Croatica за 1613. У протоколу Croatica за окт. 1612. пише: „Comes palatinus in Hungarn Graf Georg Turzo intercediert für den Grauen von Serin per Vndergehung der Wallachen“, а на истом месту „Recepisse an die Herren zengerischen oder venturinischen Commissarien wegen der Wallachen per Verwilligung des Gussitscher Veldt, weilm sy der Graf von Serin nit leiden welle.“

и допрла све до Огулина и Царевог Поља код Модруша и у друга места, где Срби живе те им нанела велику штету⁷. По једном попису из фебруара 1613. поробили су Турци тих дана 70 кућа српских, посекали су 13 особа, једног Србина су заробили и запленили су марве 14.313 комада. Оброчан достави надвојводи извештај о овим изненадним нападајима, а надвојвода му наложи, да пише о овом пљачкању бихаћском Мехмед бегу Муралбеговићу и да захтева повратак плена. У марту је добио Оброчан одговор Мехмедбегов, да су Срби криви за ове сукобе. Аустрији није ишло у рачун да се затаји са Турском те се надвојвода трудио, да се спор аустријских и турских граничара не заоштрава. 16. априла издао је налог Оброчану, нека забрани грофу Вуку Франкопану, капетану поробљених модрушких Срба, да упада у Турску и да се свети Турцима за штету, нанесену његовим војницима. Она је забрана међутим прекасно стигла, јер је капетан Вук извршио већ био одмазду над Турцима. Унао је, пише Оброчан 18. маја надвојводи, у Турску и поробио многобројне турске домове па се с пленом вратио кући⁸.

Оброчан се обраћао и санџак бегу личком Халил бегу и тражио повратак заробљених особа и заплениених ствари и марве, али Халил-бег баци у свом одговору кривицу на Србе, укаже на разбојништво, које недавно извршише Срби над Турцима и па упадај грофа Вука у Турску и затражи од Оброчана изјашњење, хоће ли Аустрија мир или рат. Овај одговор Халил-бегов, достављен надвојводи, упућено је гра-

⁷ У бечком државном архиву у одељењу Turcica пише: „Mustapha Beegh Sefferbegouitsch ex Bihach, multas apertas et manifestas irruptiones in confinia croatica expansis signis fecit, ex quidem tribus vicibus praeterita hieme interdum duobus interdum tribus aut ultra millibus Turcarum ad Ogulin, Czarauopolie, quod est ad Modrusiam et alia loca Christianorum Valachorum excurrit, praedas, caedas in hominibus et pecoribus plurimas egit.“

⁸ У протоколу Croatica за фебр. 1613. пише: „Herr von Obrotschan berichtet, wie die Turggen den neu heraus entsprungenen Wallachen grossen Schaden gethan. — Recepisse darauf vnd solle desswegen dem Beegen zu Wihitsch zue schreiben“, а за март 1613. пише: „Herr von Obrotschan berichtet, wie der Feind das Rennen ergeen lassen vnd den neu heraus entsprungenen Wallachen 70 Häuser beraubt, 13 Personen niedergehaut, ainen Gefangnen vnd in die 14313 Stuckh gross und clains Vich weckgefiert, item bitet er vmb ain Lehen. — Herr von Obrotschan berichtet, was ime Mechmet Weeg Murath Weegouitsch, wichtscherischer Beeg wegen der Wallachen fur ain Antwort geben“.

дачке факторе те надвојвода 24. маја наложи Оброчану, да одговори Халил-бегу, да се ни разбојништво Срба ни упадај грофа Вука у турске крајеве нису догодили са знањем Оброчана, а још мање са одобрењем надвојводе, него су то они сами по својој глави учинили, те ће за то бити кажњени. Чим Халил-бег врати поробљену српску марву, вратиће и Аустријанци све што су Срби од Турака отели. Грофу Вуку ће за казну бити одузета команда над модрушким четама⁹. Ово последње је надвојвода одмах и извршио те је већ крајем маја молио сењски капетан, да се модрушки Срби подложе под његову капетанију.

Упади турских чета не само да нису престајали него су у другој половини 1613. године још учестали. Модрушки Срби су с јесени те године у три маха били поробљени од Турака. У зиму је престало пљачкање од стране Турака, али тада нису више модрушки Срби имали хране ни за себе. Међу њима завлада глад те они пошљу 1. фебруара 1614. једног изасланика у Грац, да од надвојводе замоле провијанта. Надвојвода пошље 4. фебруара писмо српско крањској влади и наложи јој, да притекне Србима у помоћ са 5—600 стари жита.¹¹

Расправљање о предлогу за изградњу Плашког и пресељењу Срби из Модруша у Плашки 1613. и 1614. Нови упадаји турских пљачкашких чета међу Србе граничаре 1614. и 1615. Невоље српских досељеника и сељење у Славонију 1615.

Поновљени упадаји турских чета у модрушку околину омогућени су тиме, што на аустријској страни није било никакве утврде, која би бранила Турцима пролаз од Мале Ка-

⁹ Croatica за 1613. Одговор Халил бегов се налази у државном архиву у Бечу у одељењу Turcica за год. 1613. Публикован је у мојој збирци „Neue cyrillische Urkunden aus den Wiener Archiven“ (Jagić, Arch. für slav. Phil. Berlin 1908, Bd. 30).

¹⁰ У протоколу Croatica за мај 1613. пише: „Die crabatiscen Musster Commissari vnd Herr Obrist sollen vber des Hauptmans zu Zeng Supplicieren, in deme er gebeten, ime die Wallachen zu Modruschi zu vndergeben vnd auf Plasskhi zu transferiern, sein Bericht thuen.“

¹¹ Croatica за 1613.

пеле према Модрушу, те су Турци без икаквих тешкоћа долазили до модрушких Срба. Аустријски погранични заповедници увидеше, да се мора за будуће препречити Турцима прелаз за Модруш те дођоше на ранији план, да подигну тврђавицу у Плашком. У јуну 1613. поднесоше комесари, који се бавише на хрватској граници, ратном савету у Грац план и мапу за изградњу Плашког. Обрштар хрватске границе гроф Егенберг понови у октобру ове године предлог за подизање и утврђивање Плашког те надвојвода наложи 30. новембра комесарима, да пођу у Плашки, да разгледају место и да поднесу опширан извештај у овоме предмету¹.

Један од комесара, који су разгледали Плашки и саставили о том извештај, барон Дитрих Ауерсперг, вратио се крајем јануара 1614. с комисије. Краљска влада запитала га 31. јануара, шта је комисија установила у питању изградње Плашкога, на што он 2. фебруара одговори, да целу релацију о Плашком не може послати, јер му није при руци него саопштава садржину њену. Предео, у коме се Плашки налази, с обзиром на Муњаву и друге потоке и на целу околину, подесан је за изградњу градића, али из разних разлога и поглавито с тога, што се Србима не би могао поверити овај град и што би издржавање Плашкога много коштало, комесари су мишљења, да би боље било подићи тврђавицу на Мрежници, између Јанећа и Звечаја². Овај извештај послали су комесари у Грац надвојводи, а он позове 23. априла краљске сталезе нека одлуче, хоће ли у опште градити тврђавицу за Србе и хоће ли градити Плашки или Мрежницу³.

¹ У протоколу Croatica за јун 1613. пише: „Die crabatischen Musster-Commissari berichten die Beschaffenheit derselben Gräniz, item wegen Erbauung aines Castels für die Wallachen Plasskhi genant. Schliessen desshalben die Mappa ein“, а под нов. 1613. пише: „Denen crabatischen Musstercomissariis wirdet beuolchen, den Ort Plasskhi als denen Wallachen einzugeben, zu besichtigen vnd sodann ir Guetachten in irer Relation einzubringen.“

² Croatica за 1614. У љубљанском зем. архиву у одељењу Ansiedlung der Uskokken налази се писмо краљске владе барону Ауерспергу, у коме између осталог стоји: „Demnach in der fl. Dt. vnnsers genedigsten Herrn vnd Landtsfürstens einbekhombener heuerigen Landtags Proposition vnder andern auch diser Punkt einkhomben, ob nemlich denen neu heraussendtsprungnen Wallachen Plasskhi oder ein anders Ort einzuraumben vnd woher dasselbe zu erhaben vnd zu uerbessern sein möchten“.

³ Croatica за 1614.

Крањски сталежи одлучише, да не подижу градић за Србе. Замап је у септембру 1614. предлагао барон Егенберг рестаурацију Пласког и доказивао велику корист од те изградње, замап је у октобру те године Ђорђе Виво молио ратни савет, да сагради тврђавицу у Личу за заштиту тамошњих Срба, крањска влада не хтеде на себе преузимати трошкове на изградњу. У последње време крањско подручје није страдало од турских пљачкашких чета, јер су српски досељеници служили као заклон Крањској и Турци су се задовољавали робљењем српских места, а у Крањску се нису усуђивали, јер би им онда српски граничари остали за леђима. Крањска није више непосредно осећала опасност од Турака, а за заштиту досељених Срба сталежи не хтедоше да доприносе жртве⁴.

Упадаји и пљачкања турских чета по српским пограничним местима понављали су се у више махона године 1614. и 1615. У априлу 1614. опљачкао је лички санџак Халил бег Србе у Личу, у јунију 1615. поновише Турци робљење Срба Крмпотана, а у мају Срба у Оштарју. Војни заповедник на хрватској граници гроф Вук Франконан написао писмо Мехмед-бегу Мурад-беговићу, да обустави четовање и нападнатиштету, почињену Србима, али Мехмед-бег не хтеде ни да одговори на писмо Вуково. Крај свег оваког држања турског ратни савет никако није хтео да се сукоб заопштрава, него изда

⁴ У протоколу Croatica за окт. 1614. пише: „Dem crabatischen Obristen Freiherrn von Eggenberg wirdt auff einer ersamen Landtschafft in Crain einkommenen Berleht zuegeschriben, wo die Vnderbringung der von Türkhey entsprungenen Wallachen am besten rathsam sein möchte. -- Fürstliches Decret über eines ersamen Landtschafft in Crain wegen Vnderbringung der bey Zeng befindenden Wallachen auf das Ort Plasski oder in andere Weg.“ Под датумом септ. 1614. пише: „Herrn Obristen in Crabaten von Eggenberg Freiherrn aus fürstlicher wolfundirten Bericht wegen Bewohnmachung der Wallachen, so auss der türggischen Seruitut entsprungen vndt Restaurierung des Schlosses Plasskhy ierentwegen, zeigt den grossen Nutzen, so der crabatischen Grentzen zu guten kommen wurden.“ Под датумом окт. 1614. пише: „Georg Vivo, Pauzalambtsverwaller zu Carlstatt, wirdt auf sein gethan Bericht wegen Erbauung eines Thurn für die Wallachen beantwortet. -- Herrn Obristen in Crabaten wirdt hiemit aufgetragen dass er sich eines Ohrts, wohin der Thurn für die Wallachen am besten zu erbauen were, zu besichtigen vnd ratliches Gutachten hieher gelangen lassen solle. -- Georg Vivo berichtet vmbstendig, wass zu Erbauung eines Thurns für die Litscher oder Wallachen notwendig furzukhern were.“

налог грофу Франконану, да строго забрани Србима вршење освете и четовања по Турској⁵.

Опљачкани Срби нису имали од чега да живе, те да би се прехрањили, они су у први мах упадали у турске крајеве и робили тамошње становнике, а кад им то старешине њихове забранише, пљачкали су по Крањској. Тако је Крањска ипак на себи осетила, ма и посредним путем, последице турских упадаја и робљења по српским селима. У фебруару 1614. опљачкаше Срби марву оближњих крањских места. Аустријске власти су држале да ће спречити понављање овог пљачкања једино тако, ако српске пљачкаше казне што аустријим казнама. Пооштрене казне изазваше код Срба покрет за напуштањем хрватске границе. У народу се појавила жеља, да се иде куд било, или патраг у Турску или Млечкима или на славоиску границу. Граничарски официри су одвраћали Србе негде лепим, а негде ружним начином од сеобе. Срби Крмношани се спремали да напусте Лич и да се одселе, али их у сред њихових припрема нападоше капетани оточачки Ханс Сементић и лајтнант сељски Ханс Јаков Лео са Сељанима, Брињанима и Леденичанима и поробили их марву⁶.

⁵ У протоколу Croatica за април 1614. пише: „Obrist in Crabaten von Eggenberg Freyherr berichtet wegen vnaufhörlichen Straiffen des Feindts, dass nemlich der Hallil Beeg aus der Ligga die lütscher Wallachen beraubt“. Под датумом јан. 1615. пише: „Der Oberhauptman von Zennig Graff von Tersatz bericht der Türggen gegen der Cernpoter Wallachen fürgenommbnen Straiff vnd Raub vnd dass die Zennnger die Gegenrach fürnemben wellen. — Hanns Friderich Rauber, Obrister Ambts Verwalter in der Carlstat bericht Feindts Kundschaft vnd den grossen Schaden, so sich zu Podgoria zuegetragen.“ Под датумом мај 1615. пише: „Graffen zu Tersatz, Obristen Ambts Verwalter, thuet Ir Dt. berichten, wie die Türggen denen Wallachen bey Osstaria Schaden zuegefuegt, ir Vieh hinweckhgetriben vnd obwohl er dem Weeg zu Wihitsch namens Muhameth Weeg Muratwegoitschen per Ab- und Einstellung des immer zue beschehen Tschetierens vnd denen armen Leithen thuenden Schadens zuegeschriben, khan er doch khein Antwortt von ime gehoben. — Recepisse an Obristen Ambts-Verwalter in Crabaten Graffen von Tersatz auf dass so er wegen dess durch den Muchamet Beeg anerbottenen Tractirn, herausberichten. Item wegen dess Feindts, so neulichen das Rennen ergehen lassen vnnd wirdet ime durch die vnsrigen hineingethane Tschetiern gänzlichen verpotten.“

⁶ У протоколу Croatica за април 1614. пише: „Resolution an Herrn Obristen in Crabaten von Eggenberg Freiherrn, solle bey denen Wallachen alles Rauben dess Viehs sowoll gegen den Gotscheern alss andern Vndterthannen gänzlich einstöllen.“ Под датумом септ. 1614. пише: „Obrister in

Нагоњени од невоље и глади одбегну неки Крмноћани на млетачко земљиште те су отуда упадали у Винодол и наносили штету Винодолцима. Надвојвода наложи канетанима у Ријеци и Сењу, да оружаном руком одбију Крмноћане, кад дођу да пљачкају⁷. И по осталим српским местима у хрватској и приморској граници кројили су се планови о бегству у друге крајеве. Крањској влади су стигли извештаји, да су Срби у Плашком, Огулину, Оштарју и Модрушу ступили у договор са Жефер-бегом из Лике ради повратка у Турску и то услед глади и услед великог притиска, који аустријске власти над њима прше. Из Љубљане су о тој намери српској јавили 29. марта надвојводи Фердинанду и он подuze одмах мере, да спречи даље споразумевање Срба и Турака. Обрштату хрватске границе барону Вуку Егенбергу наложи, да Србима у Гомирју и Модрушу даде 1000 стари проса и толико јечма. Војном благајнику Рајнвалду заповеди, да Србима у Модрушу даде 50 фор. годишње плате, а грофу Николи и Вуку Франконапу забрани, да у будуће узнемирују гомирске и друге Србе. Осим тога предложи надвојвода цару, да гомирским и модрушким Србима уступи предео Плашки заједно са старим дворцем, а у исти мах позове Егенберга, да му јави подесну особу за поглавницу тим Србима⁸.

Crabaten von Eggenperg Freiherr berichtet die grosse Noth der Wallachen vndt dass sie ohne Schutz sich schir nimmer lenger aufhalten sondern aus Noth entspringen müssen.“

⁷ У протоколу Croatica за фебр. 1615. пише: „An Herrn Hauptman zu St. Veith am Pflaumb, dass er mit seinen vndergebenen denen zu Venedigern entsprungenen Khernpoter Wallachen, so denen Vndtertanen in Weinthal Schaden zuefuegen, muglichsten Widerstandt zu thuen.“

⁸ У протоколу Croatica за март 1615. пише: „Herrn Verordnete in Crain berichten, dass die Wallachen wegen grosser Bedrangnuss zum Türckhen sich begeben wollen, mit ein gehorsambisste Guetachten, welches Orth die Wallachen einzuraumben vnd wie sie in guetter Disciplin zu halten. — Obrister in Crabaten von Eggenberg Freyherr solle wegen besorgender Enntspringung der Wallachen sein Bericht thuen. — Herr Nikolaus von Frankhepann Graff zu Tersatz berichtet, dass die Wallachen mit dem Türckhen einen Anschlag ins Länd zu fallen gemacht haben, bittet in Craffen vber sie die Wallachen zum Haupt zu sezen. — Recepisse an die Herrn Verordneten in Crain wegen der zu Plässkhy, Ogulin, Osstaria vnd Modrusch in die Türggey besorgunde Entsprungung der daselbst wehrunden Wallachen. — Herrn Obristen in Crabathen Freyherrn von Eggenberg der neuen Wallachen, welche Hungers halber grosse Noth leiden.“ Под да-

Крај свих ових одредаба вести о покрету Срба за напуштањем хрватске границе нису престајале. Гроф Тржачки извести у априлу 1615. надвојводу, да су гомирски Срби одлучили, да се одселе у Ровишке на славонској граници. И заиста су у ово време многи Срби отишли из Гомирја и из других српских места са хрватске на славонску границу. Отишло је неколико породица и из Моравица у Славонију. Ови моравички Срби поробили пре поласка крањско место Пољан те су са пљачком отишли у нови завичај⁹. Ни унадаји у турске крајеве и робљење тамошњег становништва нису сасвим престали крај свих енергичних наредба ратног савета. У јуну и јулу стигле су у Грац вести о новим унадајима српских чета у Турску те ратни савет наложи одмах пограничним официцима, да забране Србима четовање по турским крајевима и да кривце казне¹⁰.

тумом анп. 1615. пише: „An Herrn Obristen in Crabaten, die vbrigen Wallachen zu Geomeria vnd Modrusch zu Beständigkhait zu uernahmen vnd inen 1000 Stk Hirss vnd souil Haiden zu geben. An Herrn Reinwald, Kriegszalmaister in Crabaten, denen modrutschischen Wallachen die jertlich bewilligte Provision 50 fl. eruolgen zu lassen. — Graff Niess vnd Wolff Christoff von Tersatz Gebrueder, die Wallachen mit dem Zehend vnd dergleichen vnmolestierter zu lassen. — An Obristen Verwalter in Crabaten Graffen von Tersatz, dass er gegen denen auss Hunger in Windischlandt entwichenen Wallachen sich nicht crudel sondern mitleidig erzeigen solle.

An die röm. kays. Mt. wegen Einraumung denen Walachen zu Geomeria vnd Modrusch die Gegend Plasskhi zusambt den alten Schloss daselbst ohne praecudio des Feindts, wie aus vberschickter Mappa zu sehen. — Dem crabatichen Obristen Herrn Wolff Freiherrn von Eggenberg wird anbefohlen ein taugliches Subject zum Haupt der Wallachen zu Geomeria vnd Modrusch nacher Hoff zu machen fürzuschlagen. — Graff zu Tersatz, Obrister Ambts Verwalter in Crabaten thuet Ir Dt. berichten, dass die Wallachen zu Goymeria ganzlichen gesinet, iren Abzug von den Graniz-Orthen zu nemen vnd an das windische auf Rouitsche zu entspringen“. — Herr Graff von Tersatz, Obrister Ambts-Verwalter berichtet, dass die Wallachen sament entschlossen, sich hinweg vnd auf das windische Landt zu begeben, darzue treibe sie die grosse Hungersnoth.“

⁹ У протоколу Croatica за мај 1615. пише: „Recipisse an Obristen Ambts Verwalter in Crabaten Graffen Wolff Christophen von Tersatz wegen des besorgenden Abzugs der Geomeria vnd modruscher Wallachen“. Под истим датумом: „Graff von Tersatz gehorsamb Ausierung, dass die zu Morauicza wohnenden Wallachen die Polander beraubt vnd darauff zu denen windischen Gräniz gewichen.“

¹⁰ У протоколу Croatica за јуни 1615. пише: „Resolution an Obristen Ambts Verwalter in Crabaten Graffen von Tersatz wegen des durch die neu

**Расаљивање Срба са хрватске границе 1616. Спор гро-
фоца Франконана са гомирским Србима г. 1617. и 1619.
Насаљивање Срба у турским местима између Купе и Уне.**

С једне стране учестани упадаји турских пљачкашких чета међу српске досељенике на хрватској граници, а с друге стране окрутнo поступање аустријских власти са оним Србима, који су се налазили на аустријској страни, пресекоше даље досељивање. Турци су се светили одбеглим Србима ради неперства те су их убијали, водили у ропство, и пљачкали им марну и ствари, а Аустрија је забрањивала примане нових досељеника и ружно је предустетала оне, који се и покрај нене забране доселише.

Но ако Аустрији нису шила у рачун нова досељивања Срба из Турске, још јој је мање годио расељивање оних Срба, који су се већ налазили на хрватској граници. Стање на хрватској граници је међутим било тако, да се многи Срби, крај свих мера, којима су аустријске власти хтеле да спрече расељивање њихово, ипак одселише на разне стране. Граничарски заповедници су могли да осујете сеобу великих маса, али одлазак појединих породица и мањих група нису били у стању да спрече. У јануару 1616. одбегли су неки Срби из Модруша, а у новембру те године намеравао је око 1000 Срба да оду на славонску границу. У децембру је стигло ратном савету неколико извештаја о одбеглим Србима са хрватске границе, али се не говори, куд су бегунци отишли.¹

Гроф Вук Франконан Тржачки налазио се у ово доба

herauss entsprungenen Wallachen gegen den Feindt geuebten Raubs.“ Под датумом јули 1615. пише: „Herrn Obristen Freyherrn von Eggenberg Anbringen wegen der Litscher Wallachen durch den Feind ihnen beschlenen Schadens vnd Verhuetung des Tschettierns. — Herr Graff von Tersatz Obristamtsverwalter bericht, dass die Wallachen wider das Verbot ins Feindts Landt straffen. Deren etliche in Verhaffung, darundter die Rädelführer zu bestraffen“.

¹ У протоколу Croatica за јан. 1616. пише: „An Herrn crabatichen Obristen die entsprungenen Wallachen betreffendt bey Modrusch. — Datirt an Graf Nicolay von Tersatz wegen Transferierung der modruscher Wallachen“. Под датумом новембар 1616. пише: „Crabatisher Obrist auisiert, dass der Feind von den Perg bei der Stainen Pruggen abgetrieben, 1900 Walachen ankhome, die windischen Gräniz abziehen“. Под истим датумом: „Crabatisher Obrist bericht, dass die 900 Wallachen zu ime geschickt, wegen Raichung aines Monatsoldes oder sye alle abziehen wellen“.

у деликатном положају. Он је са братом Николом тражио од цара и од надвојводе, да му подложе гомирске, моравичке и модрушке Србе као земаљском господару њиховом, а у исти мах је имао капетанску управу над тим Србима те му је спадало у дужност, да штити Србе у уживању граничарских привилегија њихових. По свој прилици ради овог деликатног положаја свог Вук се много мање истицао у спору са Србима него брат његов, бан хрватски Никола Франкопан.

У лето 1617. састала се војна комисија, да реши спор гомирских Срба и Франкопана. Комесари су били барон Готфрид Штадл и Антон Печовић. Пред њима и у присуству Срба исказаше грофови Франкопани, да су гомирски Срби бесправно заузели њихова имања Моравицу и Врбовско до Добре, да су њихове кметове поткрадали и робили и ускраћивали им десетину те су услед тога Франкопани претрпели штету у износу 1200 форината. Срба је у то доба било у Гомирју свега на 40 кућа, а сви остали су 1615. године отишли на славонску границу. Посредовањем комисије споразумеше се Срби са грофовима, да престану са робљењем и крађом и да признаду Франкопана за своје земаљске господаре².

Споразум Франкопана са Србима био је кратког века. Већ у септембру послаше Срби у Грац надвојводи два своја изасланика, гомирске војводе Радоњу Мрвошевића и Гвоздана Марковића са молбом, да их заштити од Франкопана или да им даде друго место за насељење³. Надвојводи пошаље 30. септембра молбу српску Франкопанима на оправдање. Грофови Никола и Вук одговоре из Босиљева 1. нов. надвојводи, да су им Срби нанели до сад многу штету те моле, да им се Срби подложе као кметови или да оду са њиховог гомирског земљишта.

Франкопани су били љути на Србе, што су их тужили надвојводи те после повратка гомирских изасланика ухватише и бацише у тамницу војводу Радоњу Мрвошевића. Срби пошаљу сада свога кнеза Раду Мамулу краљу Фердинанду и потуже се на нова насиља франкопанска. Мамула је нашао

² Croatica за 1617.

³ У протоколу Windica за септ. 1617. пише: „Wallachen zu Goymerie bitten um Schutz gegen die Bedrängnisse des Grauen von Tersatz oder um Einraumbung eines andern Orts“.

Фердинанда у Вајнбургу и 22. новембра му је поднео гомирску дојутку против Франконана, на што је Фердинанд одмах идући даи наложио грофовима, да пунте из тамнице појпону Радоњу и да остане гомирске Србе на миру. Ускоро ће се, вели краљ у налогу своме, састати једна комисија, која ће потанко испитати стање ствари те ће на темељу њеног извештаја краљ донети коначну одлуку у овом спору⁴.

На овај налог Фердинандов смирио се за неко време бии Никола Франконан, али кад се сазив комисије отегао у издоглед, он поче изнова да узнемирује гомирске и друге Србе. Средином 1619. потужише се Срби цару Фердинанду, који 15. јуна понови свој налог бану, да остави на миру Србе у Врбовском, Гомирју и Моравици и обеха, да ће ускоро ипслати комисију, која ће о том питању расправљати. Истог дана је саопштено ово и Србима⁵. У октобру 1619. поверио је цар новом обрштару хрватске границе барону Готфриду Штадлу, да саслуша гомирске Србе и бана Николу и да о спору њихову поднесе извештај⁶.

Сељење Срба са хрватске на славонску границу понопило се и 1619. године. Срби из Оточца, Бриња и других места кренуше се у Славонију. Погранични заповедници извештисе краља Фердинанда о тим сеобама те краљ заповедио и Беча 19. априла загребачком бискупу Домитровићу, грофу Грдеди-ју, славонском обрштару грофу Жигмунду Траутмансдорфу и славонским сталежима, да не приме хрватске Србе

⁴ Croatica за 1617.

⁵ У протоколу Croatica за фебр. 1619. пише: „An Kriegs Rath. Recepten, die zwischen dem windischen Ban vnd denen gomerier Wallachen schwebenden Stritighait“. Под датумом јуни 1619. пише: „Der Herrn gehaltenen Rätte Guetachten wegen der zu Gomeria vnd Morauiza angesessenen Walachen, desswegen dem Baan in Windischlandt vmb Befurderung der Commission zuzuschreiben. — Ir der Wallachen Beschwär-Suppliciern wider Graf Niclasen von Tersatz, ligt hiebey. — Ime Graffen von Tersatz werldt auferlegt, die Wallachen bis zu der angestellten Commission auf iren Urfindten ruhig verbleiben zu lassen. — Der Obrist Ambts Verwalter in Crnnten solle gedachten Wallachen gegen seinen Brueder Graf Niclasen gebuerenden Schutz halten. — Decret an die Wallachen, sollen zu ihnen pretendirenden Jurisdiction bis zu der angestellten Commission gedulden.“

⁶ У протоколу Croatica за окт. 1619. пише: „An Herrn Gottfriden von Stadl wegen Anbringen der Wallachen zu Gomeria, Verbouska vund Morauiza.“

и да им не дозволе насељење на славонском земљишту⁷. У извештајима је јављено, да се са оточачким и брињским Србима крећу и т. зв. нови Срби на сеобу у Славонију. Ови Срби су спадали под капетанију огулинску, којој је на челу у ово доба стајао гроф Вук Франкопан, с тога се Фердинанд обрати у априлу 1619. и на грофа Вука и наложи му, да спречи сеобу нових Срба у Славонију⁸.

Упадајима у хрватску границу и пљачкањем Срба граничара постигли су Турци успех, за којим су тежили. Они се пре свега љуто осветише негдашњој раји својој ради неверства и створише међу Србима граничарима очајно стање, глад и несигурност живота и иметка. Осим тога су овим чином заплашили остале Србе на турској граници, у турској Лици и тиме спречили нове сеобе. Ово је за Турке у толико важније било, што су они баш у то време, док су трајала та пљачкања српских граничарских домова, насељавали Србима предео између Уне и Купе, каснију Банцију, па су хтели у напред да застраше своју рају од прелаза на аустријску страну. О насељењу Срба у местима између Уне и Купе јави бан Никола Франкопан из Огулина 19. маја 1618. ратном савету и укаже на опасност, која прети аустријским крајевима од ових Срба и на повреду уговора о миру, која је учињена овим насељењем⁹.

⁷ Lopašić, о. с. II, стр. 87. У протоколу Windica за април 1619. пише: „An Graffen von Erdeudi, an windischen Obristen Sigmunden Fridrichen von Trauttmansdorf vnd an die windische Stände, dass sie denen Ottotschazern Prindlern vnd neuen Wallachen khain Vndterschlaiff geben sollen“.

⁸ У протоколу Croatica за април 1619. пише: „Graff Wollen Christoffen von Tersatz, die Verwehrung der neuen Wallachen, dass sie sich in Windischlandt nit vnderrichten sollen betr“.

⁹ У писму свом вели бан Никола: „Demum velint dominationes vestrae illustrissimae regni nostri supplicationis illius nuper porrectae meminisse, in qua contra Valachos intra ambitum fluminum Colapis et Vnnae contra jura pacis sancitae per Turcas in manifestum praedictum et detrimentum nostrum, collocatos, supplicarunt, vt inde vel per compositionem vel armorum compulsionem amoveantur...“ (Државни архив у Бечу, Turcica за 1618).

**Комисије за откуп Гомирја од Франкопана 1620, 1623.
и 1632. Турци насељују Србе у Бар Јан. 1626. Миграцијона
кретања Срба од 1622.—1627.**

Обриштар хрватске границе барон Готфрид Штадл боринио је крајем 1619. године у Грацу и чим се у Карловац вратио, одмах се zaloжио да реши спор између гомирских Срба и бана грофа Франкопана. На позив Штадлово дође бан лично у Карловац, а дођоше и српски изасланици, те су заједнички расправљали о начину, како да се спор изрешава. Бан је захтевао, да му се Срби подложе или да му се врате његова прадедовска добра. Срби изјавише, да ће се одмах сви одселити са границе, ако их подложе грофовима, јер они неће њима да служе. Штадл саопшти 30. јануара 1620. цару Фердинанду II. о току преговора и изрази бојазан, да ће Срби пребегну Турцима, ако Франкопани добију Гомирје и да неки од њих већ преговарају са Мустафа бегом Жефер-беговићем. Одлазак гомирских Срба у Турску значио би највећу опасност не само за границу него и за целу Крањску. С тога би, вели Штадл, требало та места откупити и он је нећ понудио бану за њих 8000 форината, али Срби дају само 3000 форината¹. Даље преговоре су водили у име Штадлово кнџетан Гусић и Раубер. Погодба је била склопљена на 6000 форината. Бан је био у главном пристао на ту своту, али Срби нису имали новаца те питање остаде и даље нерешено.

Штадлово писмо пошаље цар 20. фебруара крањској влади, а ова одговори 28. фебр. да се слаже са Штадлом у погледу откупа. Грофу треба платити из државне благајне на ту своту одбијати од најамничке плате гомирских граничара². Гомирци су бани у то доба западни били у велику беду. Непогода им је уништила сав усељ те је настала глад. Они замоле априла 1620. цара, да им уступи Планино Поље за земљорадњу или да им даде дозволу да оду у друге хришћанске крајеве. Цар наложи провијантмајстору Јовану Јерићу, да позајми гомирским Србима 2000 стари жита уз јемство, да ће га вратити³.

¹ Croatica за 1620.

² Ibidem.

³ У протоколу Croatica за април 1620. пише: „Die Wallachen zu Gomerie berichten, das ihnen das Wetter ihr Getrayd alles erschlagen. Bitten

Мада су почели преговори о откупу Гомирја, грофови су као и пре тога досађивали Гомирцима и напосли им штете, рачунајући, да ће тиме убрзати преговоре. Гомирци маја 1620. поднесу цару тужбу и замоле га, да што пре заврши погађање за откуп Гомирја, јер се насиља Франкопана не могу дуже издржати⁴. Међутим су крупни политички догађаји, који се тада збивали и који су доводили у опасност и ондашњу хабзбуршке монархије, скинули с дневног реда гомирско питање. Тек после више од две године, у септ. 1622. послане Срби из Врбовског, Моравице и Гомирја у Грац изасланике и молбу, да се грофовима понуди у готовом 5 до 6000 форината, као што се Штадл био споразумео и та свота да се исплати од оних 7—8000 форината најамнине, коју Гомирци имају да приме из државне благајне. У молби веде Срби, да њих има са женама и децом 1160 душа са 300 људи за оружје⁵. Градачки ратни савет писмом од 3. окт. запита грофа Вука Крста Франкопана, да ли је још увек вољан примити 6000 форината за Гомирје? Вук одговори, да није вољан и да су Срби њему начинили, од како су се населили у Гомирје и околину, око 20.000 форината штете, с тога моли натраг своја добра. Срби ако хоће и даље да остану на тим његовим поседима, нека постану кметови, а ако то неће, нека иду куд знају. Никола Франкопан се после оставке на банском достојанству налазио неко време у иностранству. Кад се вратио кући одговорио је 1623. године из Босиљева, да он не пристаје на 6000 форината него тражи, да се путем комисије утврди вредност земљишта⁶.

also inen das Plasskhi Velt zum Getrayd Gebei zu erlauben oder in die Christenheit raisen zu lassen. — An Andere Jeritsch mit Befelch, dass er denen Wallachen zu Gomerie 2000 Stkr Getrayd gegen Pflrgschafft vnd auf Widererstattung eruolgen lassen.“ Гомирчани су и 1626. године пострадали од непороде те им је ратни савет дао тада 1000 стари просја.

⁴ Croatica за 1620.

⁵ Гроф Вук у писму свом од 9. дец. 1622. тврди, да Срба у сватри села има свега 48 (Lorašić, о. с. II стр. 115), а комесари Ханс Вернек и Јован Шомољн у свом извештају од 30. септ. 1632. неће, да има свега 52 куће и то у Гомирју 20, у Врбовском 12 и у Моравици 20 кућа, за оружје да има око 200 људи. Према томе је број становништва у српској молби претеран. По свој прилици је то број становништва гомирског пре сеобе у Славонију 1615. године.

⁶ Lorašić, о. с. II, стр. 102, 103, 104, 127.

С јесени 1623. поднео је гроф Никола Франкопан цару предлог, да се њему и његову брату за Гомирје, Врбонско и Моравицу даде Трсат код Ријеке, који је до сад био својина Фрише Кнежића. Али на овај начин није могло да се реши гомирско питање те цар наложи ратном савету 20. маја 1624. и 4. авг. 1625., да се установи посебна комисија, која ће утврдити вредност добара Николе и Вука Франкопана. И по трећи пут, 10. јан. 1626. понови цар одлуку своју, али крај свих молба царевих, није било ништа урађено те гроф Никола замоли 2. маја 1626. председника градачког ратног савета барона Ђорђа Гајлера, да пожури сазив комисије⁷.

Комисије су одређиване па су се најзад почеле и са-стајати, али нису никаква резултата постигле, поглавито ради партијачности појединих комесара. Тако је у јан. 1627. др-жала седнице комисија под председништвом обршара ба-рона Готфрида Фалбенхаупта и онет без успеха. Гроф Ни-кола се потужи 23. апр. 1629. цару, што још нема никаквог решења, а цар наложи 4. маја те године ратном савету, да доведе већ једном у ред ово питање⁸. Ипак ни тада није до-нето решење. Комисија је расправљала и у априлу 1630., а ни молбу српских изасланика састајала се и током 1631. го-дине. Напослетку је гроф Никола пристао, да прими за Го-мирје 10.000 форината, само је ставио услов, да му се новац исплати одмах и да посед српски не пређе преко брега Це-лина и не обухвати ливаде места Каменско⁹.

Током 1632. именовао је цар нову комисију, да заврши спор око Гомирја. За комесаре су именовани били Конски, Бернекар и Ђорђе Маленић. Међутим је Конски морао да отпутује у Италију, а Маленића позваше на бојно поље те Никола Франкопан предложи 17. марта 1632. бискупа загре-бачког место Конског и Ђорђа Јалагића место Маленића. Предлог његов није био усвојен него су за комесаре имено-вани Ханс Версек и Јован Шомођи. Они саслушаше Србе и грофове и 30. септ. 1632. известеше цара, да грофови при-

⁷ Croatica за 1620.

⁸ Croatica за 1629.

⁹ Croatica за 1631. У протоколу Croatica за април 1631. пише: „Die gomierier Wallachen bitten Ir kays. Mt., damit ihnen die eigentliche Possess dieser Guetter gegen der paaren Contentirung durch deputirte Commisarien eingeräumt wurden“.

стају на своту од 10.000 форината и то да им Срби плате 4000 у року од четири године, а 6000 да им цар преко Крањске дозначи. Граница српског поседа не сме ићи даље од брега Цетина и од ливада у Каменском. Комесари се изјавише у свом извештају за ове услове, јер Срба нема много и доста им је оволико земљишта. Не треба се бојати, да ће се Срби одселити из Гомирја. Они ту живе већ преко 30 година, млађи су и рођени ту и сви имају своје куће и зграде и много марве, а то се не панушта тако лако.¹⁰

Преговори се водили и даље све до 1637. године, а тада обуставише даље расправљање, јер се Срби и грофови не моглише нагодити о терминима плаћања уговорене своте те је питање остало нерешено још пуних 20 година. Да би се једном скинуо овај спор с дневног реда састане се у јулу 1657. године у Огулину комисија и то гроф Вилхелм Леополд Титенбах, барон Јован Андрија Целтнер и Херберт гроф Ауерсперг. Франкопани је заслужио гроф Ђорђе, а Србе Никола Докмановић, кнез гомирски и Милован Вучинић, војвода модрушки. 13. јула начињен је споразум, по коме се Србима уступа Гомирје, Врбовско и Моравице, затим део Каменског и брег Цетин, али само пашњак и ливаде, а не и шуме. Срби у накнаду за све то уступају Франкопанима кроз четири године целу најамничку плату своју.

О миграционом кретању Срба из овог периода имамо неколико вести. По извештају Андрије Јерића доселило се у августу 1622. око 3000 Срба из Турске.¹¹ Појединости о тој сеоби пису сачуване. Друга је вест из јан. 1626. да су Турци населили Србе у Багу. Јављајући о томе ратном савету обр-

¹⁰ Epistolae у надбискупском архиву у Загребу. Lopačić, о. с. II стр. 197—161 и 295. У протоколу Croatica за септ. 1632. пише: „N. der gomerier, Verbausco vnd morauiczzer Wallachen Beschwär wider die Herrn Grauen von Tersatz Gebrueder, die bitten Ir fl. Gn. auf Mitt vnnnd Weeg gedacht zu sein, damit sie mit Ruehe vnnnd vnmolestierter von allen Tättigkhait möchten versichert sein“.

¹¹ У протоколу Croatica за авр. 1622. пише: „Ir Mt. mit Andreen Jeritsch beygeschlossenen Schreiben, dass bei 3000 Wallachen von dem Feind heraus entsprungen, erwarth also Ordinanz, wo dieselben vnderzubringen“. Непојмљиво је, да се о толикој множини Срба није нигде не говори. Могуће је, да је у протоколу погрешно забележено, као да је сеоба већ извршена, можда је само јављено, да је толико Срба изјавило жељу, да се доселе.

патар хрватске границе Рудолф Пар напита, да ли треба што предузимати против ових досељеника у непосредно суседство аустријске границе.¹² Спомена је вредна још једна сеоба Срба са млетачког земљишта у Лич. Ови досељеници су пратили штете на све стране, по Турској, у Виподолу, Клану и Цивки.¹³

Нови упадаји турских чета у аустријску границу и пљачкање српског становништва 1632, 1634. и 1635. План о подизању куле за заштиту Срба 1631, 1632. и 1635. Премештај граничарских чета из Гомирја у Модруш 1630. Нове насеобине Срба у турској Лици.

И покрај мира, који је између Аустрије и Турске службено постојао, на граници њиховој пламтела је борба готово као у ратно доба. Политички кругови у Бечу и у Грацу нису желели рата с Турском те су издавали налоге граничарским појним заповедницима, да се не свете Турцима ради пљачкања и да не прелазе њихову границу, да не би изазвали отворен рат с Турском. Осим тога на аустријској граници према Турцима није ни било много војске, јер су чете граничарске понуцене биле у верски рат католика и протестаната (тридесетогодишњи рат), те су турске чете некажњено прелазиле аустријску границу и по њој робиле и палиле већином српске домове.

¹² У протоколу Croatiae за јан. 1626. пише: „An die Herrn Verordente in Kärnthen auf des crabatiscchen Obristen vnd Oberhauptmans zu Zeng beygeschlossnen Schreiben vmb Bericht vnd Guetachten wegen Niderrichtung der türggischen Wallachen zu Carlwaag. — An Herrn crabatiscchen Obristen mit des Wolff Cristophen Grauen von Tersatz beygeschlossenen Aufsen wegen der türggischen Wallachen zu Carlwaag Niderrichtung vmb Bericht“. Под датумом фебр. 1626. пише: „Der Obrister von Paar bit vmb Bericht, wessen er sich gegen den zu Carlwang neu angesetzten türggischen Wallachen zu uerhalten“.

¹³ У протоколу Croatiae за мај 1627. пише: „An crabatiscchen Obristen, das er berichten sollte, was die Wallachen zu Litsch vnder dem Grauen zu Serin, so von Venedigern entsprungen, gegen den Weinthal, Clan vnd Poickh für Schaden gethan“. Под истим датумом: „Der crabatiscche Obrist berichtet, dass vor 3 oder 4 Monat haben sich die Wallachen in Weinthal zu Litsch angesetzt vnd 2 Tschetten in die Türrgen ablaufen lassen vnd 9 Gefangne bekhomben...“.

Крајем фебруара 1632. упала је једна турска чета у село Оптарје те је двадесет и једног човека попилила и многе је одвела у ропство. Марта 1634. скупљали су се Турци у Лици и Крбави с намером, да упадну у Винодол и да га побегне. Скупило се око 3000 људи, али баш пред полазак побегне два Србина из турског логора на аустријску страну и дојавише намеру турску те се Турци не усудише ударити на приправне граничаре¹. Срећнији је био потхват Турака при крају ове године. Турске чете из Бихаћа, Острошца и Цазина упадоше у аустријске крајеве и нападоше Србе у Отоку, Оптарју и Огулину, 34 човека убише и многе домове опљачкаше². Бихаћски бег одбије од себе кривицу ради ове плачке и предложи грофу Тржачком, да се њих двојица лично састану и да изгледе пограничне разлике. Цар међутим не хтеде грофу дозволити састанак, бојећи се замке од стране Турака, него наложи да гроф пошаље место себе једног комесара на састанак с бегом³. Да ли се састанак одржао, није познато.

¹ У протоколу Croatica за март 1634. пише: „Herr Graff von Tersatz crabatish Obrister, berichtet den löbl. Hoff Kruegs Rath, das sich der Feindt abermallen bey Lykha vnd Khärbaua in die 3000 Mann starkt versamblet vnnd auf das Weinthal ainen Straif zu thun willenss gewest, weillen ime aber 2 Wallachen auss seinem Hör entsprungen, hat er sich weiter in das Lanndt nit wagen wollen vnd weillen die Türggen sagen, das sie von keinem Friden wissen, alss begert Herr Obrist ohne Massgebung gnedigst beschaiden zu sein. — Beuelch an Herrn crabatishen Obristen, dass er sich wegen der likhaner vnd kharawänner Türggen sonnderlich bey disen jertz erzalgenden Confusionen in Erlaubung der gerathnen Repressalien kheineswegs zu schreiten, sondern wierdet ime beinebens anbeuolchen, das er sich der ganz gemessnen Inhibition erinnern vnd biss auf ferere Ordinanz alles dergleichen Feindtthigkeiten vnnd Offensive gegen den Türggen (ausser wass in flagranti uiolentia beschicht) sich gänzlichen endthalten solle“.

² У протоколу Croatica за дец. 1634. пише: „Irer Khais. Mt. wirdt des Herrn crabatishen Obristen Schreiben eingeschlossen, darin er berichtet, dass die Türggen von Wichatsch, Ostrosatz vnnd Zäsin auss die Wallachen zu Ottokh, Osstaria vnnd Ogulin vberfallen, inen das Viech genomben vnnd 34 Persohn niedergehaut. Er sey aber derer vorigen Inhibitionen der Repressalien, ausser wass in flagranti beschicht, erinnert worden“.

³ У протоколу Croatica за јан. 1635. пише: „Der Herr crabatish Obrist wiederholt sein vorige Auisa wegen der Wihitscher denen Wallachen zu Ottokh zuegefuegten Schadens, darbey er das original vnnd das transferierte Schreiben, wass ihme entzwischen der Beeg von Wihätsch zuegeschirhen, eingeschlossen, darin er vmb ain Zusambenkhunfft wegen Ver-

Упадају турски су омогућени понајвише тиме, што на граници није било у довољној мери тврђава, него је граница на више места била отворена према Турској те народ није имао куд да побегне и да се заклопи кад непријатељ наиђе и није било војске да Турцима запречи пролаз. Често пута се покушавало, да се доскочи овом злу. Иницијатива је пошљала већином од Срба. Тако су Срби из Отока на приморској граници у априлу 1631. замолили ратни савет, да се код Новоног Превоза подигне једна кула. Ратни савет пошље молбу њихову коруничкој влади, да она даде мишљење, је ли она кула потребна, шта би она коштала и одакле да се узме новац⁴. Ова молба не донесе успеха те с тога српски кнез у Отоку Петар Дадањковић у име народа замоли фебр. 1633. грофа Тржачког нека поради, да се кула подигне. Тржачки поднесе молбу кнежеву ратном савету и предложи, да краљска влада даде 600 форината за подизање озидање куле у Отоку ради осигурања становништва⁵. И на другим странама су Срби имали сличних жеља и захтева. Срби у Сењској Планини, предложени од војводе Павла Бударчића, замолише у септ. 1635. цара, да им даде саградити једну кулу, која ће их штитити од Турака⁶.

При досељењу Срба у Гомирје 1600. била је она насељена крајња тачка према турској граници, јер је од Гомирја на све до турских места у Лици била пустина. Досељивањем нових Срба насељена су и друга, дотле пушта места, те је Гомирје остајало све више у унутрашњости земље. У Го-

gleichung vnderschiedlich Gränzpunct bittel. Darüber Herr Obrist, ob ers erlauben soll, die gnedigste Resolution will erwarthen“.

⁴ Протокол Croatica за април. 1631.

⁵ У протоколу Croatica за фебр. 1633. пише: „Herr crabattisch Obrist repräsentiert des Possto Ottokh an der Möhrgränzen Beschaffenheit, auf des Peter Dadassouitsch, Kness alda, Anbringen, rathet dahin, man möchte einer ersamen Landtschafft in Crain per Herschuessung 600 fl Pungeld, das man zu besserer Versicherung der angesetzten Mannschafft alda ain gemauerten Thurn aufführen khundte, so wolte er auch hernach von carlstetterischen Zeughauss auss das Orth mit etlich Topplhagen beschossen machen“.

⁶ У протоколу Croatica за септ. 1635. пише: „Khays. Beuelch an die Herrn gehaimbe vnd i. ö. Hoff Kriegs Rathe wegen des Voiuoda Pauln Budarchiez vnd der ganzen Mannschafft der Wallachen auf den zeugerischen Planinen alda genombnen heusslich Niederlassung, das man aintweder mit alner Mauer oder ainer Thurn sie wider den Türggen versichern welle“.

мирју су одмах после српског досељења установљена била два војводства те ове чете са својим војводама остадоше тамо и касније, када се Гомирје нашло у позадини од границе и кад није више било угрожено. Непрекидна страдања оних српских места, која су била према Турцима прва на ударцу, доведоше грофа Тржачког на мисао, да би требало оба гомирска војводства преселити у крајине, где су војници потребнији него у Гомирју. Вук предложи у априлу 1630. године ратном савету, да се војводе и њихове чете преместе из Гомирја у Модруш. Ратни савет усвоји овај предлог и наложи обрштару, да проведе тај премештај⁷. Али извршење овог налога није било једноставно. Гомирски Срби са својим војводама на челу одупрели се заповестима грофа Тржачког и тек енергичне мере, које ратни савет подuze, принудили Гомирце да пристану на премештај⁸.

У она места личко-крбавска, која опустеле услед одласка Срба на аустријску страну, насељавали су Турци нове српске породице из унутрашњости Босне и размештали су гушће насељено личко становништво у напуштене или слабије насељене домове Лике. Уз то су поправљали разорене тврђаве и градили су нове, да њима запрече и онемогуће даље сељење Срба на аустријску границу, а с друге стране да сузбију аустријске плачкашке чете. По извештају грофа Тржачког од септ. 1635. ставили су Турци посаду од 250 људи у дотле пуста места на граници и почели су да подижу и поправљају Велику Кладушу, на чему је радило 3—400 српских радника⁹. У мају 1638. била је Кладуша већ изграђена.

⁷ У протоколу Croatica за април 1630. пише: „Herr crabatish Obrist berichtet wegen der provisionierten Gomerier Wallachen, dass dieselben zwo Woyuodschaften auf Modrusch gelegt sollen werden. — Ir fürstl. Gnade von Eggenperg lassen iro des Herrn crabatishen Obristen rätlich Guetachten, das die zwo Woyuodschaften von Gomerie nach Modrusch gelegt sollen werden, wollgefallen“.

⁸ У протоколу Croatica за мај 1630. пише: „Der Herr crabatish Obrist berichtet Ir fl. Gn. von Eggenberg, der gomerier Woyuoden vnnnd Wallachen Vngehorsamb. — Dem Herrn crabatishen Obristen wierdt beuolchen, die zween von Gomerie nach Modrusch verordnete Woiuoden straggs hieher zum Hoff Kriegs Rath zu uerschaffen“.

⁹ У протоколу Croatica за септ. 1635. пише: „Der Herr Obrist in Crabaten berichtet gehorsambist Irer Khays. Mt., dass der Türgg seine Besatzung in die verdtte Heuser eingefürt habe (250 Mann) vnnnd der Türgg

У тврђаву је стављена посада, а у вароши је насељено 120 турских и српских породица. У исто време је утирђен и град Цазин¹⁰. Осим тога су Турци подигли многе српске и турске породице из Лапца, Срба, Брунот, Грачаца, у опште из целе Лике и Крбаве те су их населили у Подгорје код Бага, а у друга места по граници ставили су оружану посаду¹¹.

zu Velika Kladuscha zwen Khatch Gruben angezint vnnnd befinden sich in der Arbeith aldorth die wallachische Landtrobatth von 3 bis in die 400 Mann“.

¹⁰ Lopašić, o. c. II стр. 197.

¹¹ У протоколу Croatica за нов. 1638. пише: „Romanorum Imperatori vnnnd i. ö. Hoff Khriegsrath berichten Ir khays. Mt. dass 13 Heuser türggische Wallachen auf die Möhr Gränizen sich niderzulassen vorhabens währen vnnnd dass Herr Obrist für gewiss Bericht hatt, dass aus ganz Lapaz, Serba, Brauna, Grasatz, Lika vnd Korbauia alle die Türgggen vnd Wallachen ihre Halterschafft zu Potgorica nemben, bittet Herr Obrist in ainem vnd andern beschiden zu werden. — Khays. Recepisse, wegen etlicher Wallachen, so herumb zu treten vorhabens vnnnd dass die Türgggen etwan auf Ihr Khays. Mt. Lanndt weitter herreinnuckhen vnnnd etliche Örtter mit armirtem Volk besetzen lassen, es Ir Khays. Mt. auf dero gehaimben Rätthen gnedigsten Antwort verbleiben“.

V.

СЕОБА СРБА У ХРВАТСКУ СРЕДИНОМ 17. СТОЛЕЋА.

Сеоба Срба у Бладу код Бршња нов. 1638. и из Петрова Села у Витуњ код Огулина с пролећа 1639. Преговори о сеоби са Србима Кореничанима године 1640.

Крај све опрезности Турака, уједно са насељавањем њихове границе новим српским породицама шле су и нове сеобе Срба са турске на аустријску границу. Преговори о тим сеобама започети су 1635. године. Свештеник Михајило Милетић бавио се средином те године у Лици и разговарао се тамо са три Србима, који му рекоше, да 200 српских породица желе да се преселе на аустријску страну и да се настане у околини Сења. Милетић после свог повратка из Турске саопшти аустријском двору ову изјаву српску, и цар пошље обрштару писмо Милетићево, да чује његово мишљење о том предмету.¹ И ако нам нису познате појединости, знамо поуздано, да су преговори са овим Србима настављени, а водно их је поглавито барон Иван Албрехт Херберштајн, сењски велики капетан. Неколико породица српских уговориле с њиме сеобу, коју и цар усвоји и даде дозволу Херберштајну, да може послати једну чету војника до Думбоког или до Корена, да дочека и допрати бегунце. Ова сеоба је обављена у новембру 1638. Прешло је свега 13 српских по-

¹ У протоколу Croatica за септ. 1635. пише: „An crabatischen Obristen, dem wirdet dess Priesters Michael Melitich Anbringen vberschikht, vmb willen er mit dreyen eltern türggischen Wallachen in der Lika vnd Coraua geredt, dass dieselben sambt 200 Heusern sich gegen Zeng vmd vnter Ihr Mt. Schutz vnd Protection zu begeben bedacht wahren, dessen solle daruber der crabatisch Obrist seinen Bericht vnd rätlich Guetbedunkhen geben“.

родница, које Херберштајн насели на пољани Блада, недалеко од Бринџа.²

Обриштар хрватске границе гроф Тржачки саопшти цару, да су Срби досељени, али да немају провијанта за прехрану, те цар наложи крањској и корушкој влади, да притекне Србима са храном у помоћ. Пошто се корушка влада опирала да опскрби досељенике просом, поновно је цар свој налог у јануару и у фебруару 1639.³ С пролећа 1639. догодила се нова сеоба. По дозволи царевој упадне огулински капетан гроф Гашинар Франкониј Тржачки са великом четом војника у Личу и допре до Петрова Села те све тамошње Србе досели и настани их у Витуњу код Огулина.⁴ Старијци су и овде као и приликом свих ранијих сеоба нерадо гледали досељенике, јер су с њима морали да деле земљиште, које су докле сами уживали. Између Огулинаца и Витуњаца дође до сукоба, у коме је падало и мртвих глава. 50 наоружаних Огулинаца

² Lopašić, о. с. II, стр. 219.

³ У протоколу Croatia за дец. 1638 пише: „Herr crabatisch Obrist berichtet dem gehaimben vnd Hoff Khriegs Rath wegen der herausentsprungenen Wallachen, dass man dieselb mit der Prouiandt beyspringe vnnnd wessen er sich wegen der türggischen Halterschaft zu verhalten habe. — An Herrn crabatischen Obristen, der solle die new heraus entsprungnen Wallachen auf lhro khays. Mt. eigenthumblichen Grundt ansetzen vnnnd mit der Prouiandt versorgen lassen. — An die Herrn Verordente in Khärnten, in simili in Crain, der heraus neuelicher Zeit 13 Heuser entsprungenen türggischen Wallachen betr. dieweillen sie der Zeit mit kheiner Prouiandt versehen, sollen die Herrn Verordente in Khärnten vnnnd in Crain die vngesaumbte Verordnung thuen, auf dass ihnen vorhin gebreichigermässen mit ainer Anzall Getraidt von Hirsch geholffen werde“. Под датумом јан. 1639. пише: „Die Herrn Verordenten in Khärndten entschuldigen sich, denen herausentsprungnen dreyzehnen Heuser türggischen Wallachen, die von innen Herrn Verordenten beregte Anzall Traidt von Hirsch darzugeben. — Die Herrn Verordente in Khärndten werden widerumb auf ihr Entschuldigung ersuecht, dennen armen heraus entsprungenen türggischen Wallachen mit dem vorgemelten vnd begerten Annzall Traidt von Hirsch alss gleichsamb ain Allmosen zu Hulff zu khumben“. Под датумом фебр. 1639. пише: „Die Herrn Verordenten in Khärndten werden abermall ersuecht, denen 13 Heuser heraus entsprungenen türggischen Wallachen mit der vorhin begerten Prouiandt beyzuspringen vnnnd wéilen in die 600 Persohn von der türggischen Halterschaft sich herüber begeben, welche der Herr crabatisch Obrist mit ainer Anzall Hirsch geholffen, bittet er Obrist vmb Verordnete in Khärndten hiemit ersuecht werden“.

⁴ Lopašić, о. с. II, стр. 227 и 274. По једној висти дошло је том приликом 255 Срба (о. с. стр. 192).

нападоне у мају 1640. витуњске Србе, поопштише им сав усељ, сасекоше им воћке и начинише другу штету. При поласку попрете Витуњцима, ако се у року од осам дана не одселе из Витуња, они ће им све куће поналити. Спор се овај провлачио дуго времена те је цар морао одредити комисију да изравна свађу Витуњаца и Огулинаца.

Нове сеобе Срба отежала је омраза, која изби између обрштара хрватске границе грофа Тржачког и сељског великог капетана барона Херберштајна. Вођен мржњом ометао је Тржачки рад Херберштајнов око нових сеоба Срба из Турске и приказивао је Херберштајна човеком без способности, кога по вољи обмањују Срби у Турској. Ова се свађа нарочито распламтела после досељења Срба из Лике, које је у јесен 1639. Херберштајн населио у близини Јабланица и Стариграда, јер је Тржачки доказивао, да су та места његов старински породични посед и да се Срби не могу тамо населити без његове дозволе.⁵

Срби, који су становали у Кореници и околини, одржавали су годинама тајну везу са аустријским пограничним заповедницима, дојављивали су им вести из Турске, скривали су код себе аустријске уходе, а по тврдњи грофа Тржачкога плаћали су им и харач. Некад је било у Кореници и околини па 120—130 српских породица, али услед великих намета раселише се многе породице те је остало свега око 40 кућа. Са овим Кореничанима ступио је у договарање и барон Херберштајн и споразумео се, да се Кореничани доселе на приморску границу са свом својом покретном имовином и да им при сеоби припомогну Херберштајнове чете. У први мах се мислило, да се насеље у Брлогу, али кад је по налогу Херберштајнову пошао међу Кореничане Иван Гостовић и провео међу њима 13 дана у договарању, донео је по повратку своје вест, да Срби желе да се насеље у сељску Драгу, која је у то доба била непасељена. Гостовић је даље указао, да Срба има 44 породице, међу њима око 150 људи за оружје. У овај мах живе у највећем страху, јер Турци послушују, да се они договарају са Аустријанцима и сада су удвостручили пажњу на њих. Боје се јако да Турци не открију споразум, који су начинили са Херберштајном те моле, да се похита са њихом.

⁵ О. с. стр. 206.

сеобом. Херберштајн написао 9. августа 1640. опширно писмо ратном савету о својим преговорима са Кореничанима и приложи извештај Ивана Гостовића.⁶

На вест да се воде преговори између Херберштајна и Кореничана о сеоби, побоја се гроф Тржачки, да ће његов противник стећи заслуга и захвалност двора оном сеобом те покуша, да код цара осујети планове Херберштајнове. Упитан за мишљење доказивао је у писму, управљеном цару 20. августа, да су Кореничани непоуздани људи и да они обмањују барона Херберштајна. Градачки ратни савет пристаје ипак уз Херберштајна и 26. августа предложи цару, да дозволи насељење Кореничана у сењску Драгу. Цар, који се у тај мах бавио у Регензбургу, даде 13. септ. дозволу и наложи, да се од Кореничана затраже таоци ради сваке сигурности и онда да се пошаље једна оружана чета, која ће штитити досељенике при сеоби од евентуалних нападаја турских. Ратни савет саопшти 12. окт. 1640. барону Херберштајну ову цареву одлуку на извршење.⁷

Међутим Херберштајн није успео да оствари ову сеобу. Турци су у ово време били јако опрезни. Своје насеобине проширили су према аустријској граници, јер су последњих година извели из унутрашњости и населили на границу у Лици и Крбави око четири хиљаде српских и турских породица.⁸ Оне Србе, који су радили на пресељавању у аустријске крајеве љуто су кажњавали. Једног српског харамбашу, по имену Богоја, који је био пребегao Аустријанцима и почетком 1640. пао у руке турске, одвели су у Удбину и тамо га вргнули на колац.⁹ И на оне Србе, који су се већ доселили и налазили

⁶ О. с. стр. 325. Croatia за 1640.

⁷ Croatia за 1640. Lopašić, о. с. II, стр. 231 и 237. У протоколу Croatia за авг. 1640. пише: „Hanns Albrecht Freyherr zu Hörberstein Oberhauptman zu Zengg bringt bey der löbl. Hoff Khriegs Ratts Stöll an, das die coranitzer Wallachen herauss zu entspringen vorhabens, vermaint solche in der Draga zu accomodiren, schleust bey ainen Extract aus Herrn Gottfriden Khazianers Freyherrn Leuttenambt zu Zeng Schreiben eben die Heraussentsprungung diser Wallachen betr.“ Под истим датумом: „Herr crabatisch Obrist, deme wierdt durch Beuelch auferlegt, er solle berichten, ob er khaine Bedenken habe, das die türggischen Coranizer Wallachen, welche herüber zu treffen begern, angenommen werden sollen oder nicht“.

⁸ Lopašić, о. с. II, стр. 243.

⁹ О. с. стр. 233 и 246.

на аустријској граници, вребали су Турци непрестано. У децембру 1640. напала је једна велика турска чета српска места на хрватској граници, али је по тврђњи грофа Тржачког, нападај њен одбијен.¹⁰ Набрзо после тога упадоше Петар Кеглевић и вицебап Стефан Бериславић са четама у Турску те 25. марта 1641. разбише Турке код Гвозданског близу Зриња и Уне, на Кобиљаку и том приликом поведоше собом из Јамнице тамошње Србе и „дружину Тудорову“.¹¹

Преговори са усорачким и кореничким Србима године 1641. и 1642. Освета турска ради покушаја сеобе кореничких Срба јуна 1642.

Поједини граничарски заповедници су често предлагали, да се досељеници заштите од упадаја турских чета изградњом мањих тврђава на изложеним местима, али фактори, од којих је ова градња у првом реду зависила, не одазваше се предлозима граничарских заповедника. У априлу 1640. молио је барон Херберштајн ратни савет, да се за Србе Крмпотане сагради једна утврђена кула, која ће их бранити од турских чета. И ова молба је остала без успеха.¹ Српски досељеници, који су становали у Сењу и Брињу, имали су у то доба посебног капетана, Матију Веронеза. На молбу његову начиниле су крајем 1640. године краљска и корушка влада два барјака, један за сењске, а други за брињске српске граничаре.²

¹⁰ У протоколу Croatica на дец. 1640. пише: „Herr crabatisch Obrist Graff von Tersatz berichtet die löbl. i. ö. Hoff Khrriegs Rath Stöll, dass der Türggen zu Ross vnnnd Fuess in die 4000 starkh herausgefallen, die heraus entsprungene Wallachen zu vberfallen in Vorhabens gewest, welche aber durch Schiessen abgetriben vnd vnuerichter zurugg wenden muessen. Item berichtet er Obrist, dass sich ain grosse Anzahl Türggen vnnnd Wallachen mit ihrem Vich vber die Glina vnnnd Corana hereln auf den khays. Poden begeben wollen, dass gesamblete Hey aldorten verzöhrn, er wölle aber solche wahrnen vnd abtreiben“.

¹¹ Starine XXXVI стр. 376. (Dva ljetopisa, priopćio dr. F. Šišić).

¹ У протоколу Croatica за апр. 1640. пише: „Ratschlag auf des Herrn Hannss Albrecht Freyhern zu Herberstain, Oberhauptmans zu Zeng Anbringen wegen Erbauung dess Khermpotner Wallachen Thurns“.

² У протоколу Croatica на нов. 1640. пише: „Die Herrn Verordneten in Khärndten, in simili in Crain werden ersuchtt, dass sie für die zu Zeng vnnnd Prindt wohnende Wallachen zwen Fahnen machen lassen vnd solches dem

Средином 1641. године повео је гроф Тржачки преговоре са Србима у Турској, који му обећаше, да ће се идућег пролећа доселити 180 српских кућа са 500 људи за оружје на аустријску страну.³ Једна група Срба од 38 породица, који су становали на турској страни Коране, прешла је у јуну ове године хришћанима. Досељеници су дотерали марве и пренели много ствари, а настанили су се у Дубрави и Пошкима као кметови грофа Франкопана.⁴

Много су значајнији преговори, који су поведени на приморској граници са Србима из места Усорца. Ови Срби се обратили сељском вицекапетану барону Готфриду Кацијанеру и саопштили му августа 1641. жељу, да се преселе на аустријску страну. У исти мах послаше тројицу изасланика оточачком капетану Јакову Портнеру, да му изјаве, да желе прехи хришћанима, само моле да им се пошаље у помоћ чета, која ће их допратити. Ратни савет није могао да се загреје за ову понуду Усорчана те од ње не би ништа.⁵ Усорачки Срби послаше у мају идуће године барону Херберштајну

Mathias Veronez, Wallachen Hauptman zu Zennig vnnnd Prindl, auf sein beschelendes Anmelden eruolgen lassen sollen. — Mathias Veronez, Wallachen Hauptman zu Zeng vnd Prindl, bittet den löbl. i. ö. Hoff Khruugs Rath, bey dennen Herrn Praesident vnnnd Verordenten in Khrain die Verfielung zu thun, damit sie für die zu Zennig vnnnd Prindl wohnende Wallachen zwön Fahnen cheist zu machen verordnen wolten“.

³ У протоколу Croatica за јуни 1641. пише: „Herr Obrist zu Carlstat bericht den Hof Khriegs Rath, dass auf 180 Heuser Wallachen von 500 währhafften Mann, welche sy khunftigen Frueling in die Christenheit zu treten vnnnd alda sich niderzurichten gedenken“.

⁴ У протоколу Croatica за јуни 1641. пише: „Romanorum Imperatori Guetachten wegen der entwichnen Wallachen, welch ir Viech vnd besste Sach jenseits der Coranna gehabt haben, gleichergestalt gesambt in die Cristenheit getreten“.

⁵ У протоколу Croatica за август 1641. пише: „Herr Gottfridt Khazianer Freyherr auisirt dem Herrn crabatischen Obristen, dass die Wallachen zu Vssoraz in die Christenheit zu treten begern. — Jacob Portner erindert den Leitenant zu Zeng, dass die Wallachen heut die Nacht zu ihm khomben sein fllrgehend, dass sy gehrn in die Christenheit herüber zu treten begerten, denen man die cristliche Hilf zuekhombe vnnnd von des Feindts Gewalt erledigen wölle lassen. — Herr crabatisch Obrister berichtet, dass die Wallachen von Vssoraz der Christenheit zu dienen begehren. — Antworth an Herrn crabatischen Obristen, dass dennen Wallachen seye nit woll zu trauen, wegen eingewendter Conditiones. Man wolle also die eigentliche Beschaffenheit erwarthen“.

двојицу изасланика, који исказаше, да се њихови земљаци не осећају више сигурни. Турци сумњају и јако мотре на њих те сваки час могу бити од Турака искасапљени заједно са женама и децом. С тога моле, да се пошље пред њих 4 до 600 људи па ће се цело село њихово доселити на аустријску границу. Херберштајн саопшти 16. маја 1642. ову усорачку поруку ратном савету, препоручи овде Србе као врло честите и поуздане људе и предложи, да се и њима одреди насељење у сељској Драги.⁶

С пролећа 1642. покренуто је поново питање сеобе кореничких Срба. Поттицај је дошао од грофа Тржачког, који је 4. марта са злурадошћу подсетио ратни савет, да је у погледу Кореничана он имао право, а не Херберштајн те пошто нема ништа од сеобе њихове, молио је за дозволу, да их оружаном руком нападне и примора на плаћање харача.⁷ На то градачки ратни савет затражи 15. марта од барона Херберштајна извештај о преговорима са кореничким Србима.⁸ Позиву ратног савета одазове се Херберштајн 2. априла и у опширном извештају прикаже дотадањи ток преговора са Кореничанима. Сеоба њихова би била проведена у току прошле године, али су честе упадаји граничарских чета у турске крајеве учинили, да су Турци стално били на опрезу и будно мотрили на Кореничане, јер на њих и иначе сумњају ради преговора, ради шпијунаже и прикривања аустријских ухода. Покрај тога је једна служавка пребегла из Оточца Турцима и јавила им, да Срби из Коренице долазе у Оточац, доносе уходске вести и преговарају о сеоби. Турци поведу истрагу, али им служавка није могла никога од Кореничана по имену да наведе. На захтев Турака морали су сада коренички Срби главом да зајемче један за другог.⁹

Кореничани послаше 29. марта Херберштајну изасланике Тодора Вуковојевића и Јовицу Живановића, да му се потуже на очајан положај, у коме се налазе и да га замоле,

⁶ Lopašić, о. с. II стр. 250.

⁷ О. с. стр. 246.

⁸ У протоколу Crontica на март 1642. пише: „Beuelch an Herrn Hannss Albrechten Freyherrn zu Herberstain vnd Oberhauptman zu Zeng, dass er Herr Obrist seinen Berleht thun solle wegen Heraustretung der korenizer Wallachen“.

⁹ Crontica на 1642.

да пошаље чету војника пред њих па ће сви доћи и уз пут ће им предати у руке без икаквих губитака град Прозорац, који лежи више реке Врила. Ратни савет одговори 14. априла Херберштајну, да Кореничанима треба дати рок од два месеца да се доселе, а не дођу ли за то време треба с њима прекинути даље преговоре као са непоузданим људима, који смарају превару. Херберштајн пошаље у Кореницу једног изасланика и овај дође патраг са петорицом Кореничана, који утврде са Херберштајном, да се сеоба обави 10. јуна. Срби ће послати своје таоце нар дана пре тога. Рашије их не могу послати, јер би Турци приметили, да нема кућних старешина у Кореници па би се сетили, шта се намерава. Чета оружаних граничара ће чекати 10. јуна у Дренову Кланцу, један сат далеско од Оточа. Од Кореничана ће доћи само 12 кућа, јер су остали одустали од сеобе, бојећи се Турака. Дошло би до 30 кућа, ако би Херберштајн хтео послати пред њих чету од 150—200 људи дубље у турске крајеве, до Врховина, пола сата од Коренице.¹⁰

Положај, у коме су се нашли Кореничани, био је заиста очајан. Турци су дознали, да се у Кореници скривају аустријске уходе те су кнеза и још две породице за казну поробили и кнеза одвели у Сарајево. Многи Кореничани се раселише из страха од Турака, а они, који остадоше у Кореници, наставили преговоре са Херберштајном и утврдише, да се они крену 9. јуна, а он да буде 10. јуна са четом својом у Дренову Кланцу. Непосредно пред извршењем сеобе упадне једна чета граничара, предвођена од три харамбаше грофа Тржачког, у околину Коренице, нападне па једну чету турску, једног Турчина убије, а шесторицу зароби. Ако је гроф Тржачки намеравао, да овим чином поквари намеравању сеобу српску, успео је потпуно, јер су Турци држали, да су Кореничани били у вези са том четом, те послане сваком Србину у Кореницу по једног Турчина под изговором, да хоће да надгледају земљоридњу. Херберштајну је јављено одмах, шта се догодило и одгођена је сеоба за нар дана. Херберштајн се крене из Сена 11. јуна и пдућег дана је приспео у Дренов Кланец. Овде му дође један изасланик Кореничана и саопштити, да за сада не могу доћи сви него само седам

¹⁰ Lorašić, о. с. II стр. 249.

кућа са пездесет и неколико душа, од тих 30 за оружје. Ови су се издвојили од села под измишљеним изговором и настанили су се једну миљу од Коренице. Херберштајн је чекао на ове бегунице до 14. јуна у јутро и кад не дођоше, пошао је у Бриње. Тек што се Херберштајн кренуо, приспели су од свих 7 кућа таоци, који га замолише, да пошаље чету од 50—60 људи до Старог Перушића. Међутим су Турци дознали шта се спрема те неколико стотина Турака нападоше на издвојене куће, а затим и на остале Кореничане и сав иметак им поробише, одузеше им на 2500 комада ситне марве, 200 комада говеда и 30 коња. Народ побеже у шуме, а њих 28 спасоше голе душе и дођоше Херберберштајну. Међу овима је било 14 људи за оружје, који се одмах вратише патраг да потраже осталу родбину и да виде, ко је на животу и ко је погинуо.¹¹

Мада у овом неуспеху није било ни Херберштајнове ни српске кривице, гроф Тржачки је ипак у свом допису, посланом ратном савету 8. јула, приказао неверство Срба и неспособност Херберштајнову као узрок неуспеху.¹²

Покушај оснивања православног манастира на приморској граници 1642. Преговори са јесеничким Србима 1645. Односи гомирских и околних Срба са грофовима Зрињским и Фрапкопаном 1651.

Турци се не задовољише пљачкањем Кореничана него свртећи се за неверу српску нападоше и све оближње Србе, у првом реду српске калуђере и њихове манастире те опљачкаше Рмањ и Моштаницу, а затим и друге српске манастире и цркве све до Сарајева. У Рмњу и Моштаници било је неколико стотина калуђера, који сада прснуше на све стране, посећивши собом црквене утвари, одежде, иконе и разне драгоцености манастирске, које могоше да спасу од Турака. Барону Херберштајну дођоше 17 калуђера и замолише га за дозволу, да се могу настанили на приморској граници, обећавајући, да ће извести из Турске много Срба.¹ Игуман манастира Рмња

¹¹ О. с. стр. 252.

¹² О. с. стр. 256.

¹ Ђорђевић, о. с. II, стр. 232

Ћирил Њикић пође у Беч у пратњи српског харамбаше Ивана Ђостовића, да цару Фердинанду III. лично поднесе молбу за дозволу, да може подићи на приморској граници један православног манастир. Цар пошље 15. нов. 1642. молбу нгуманову грофу Тржачком и зашита га за мишљење у том предмету. Гроф Тржачки одговори 15. децембра, да не треба дозволити ни подизање манастира ни боравак калуђера на граници, јер православни попови и калуђери више зла наносе него добра. Боље би било, кад би нестало и досадањих српских попова и калуђера са границе, јер би се онда Срби и особито млађи свет међу Србима из оскудице својих попова приклонили католичкој вери, као што показују примером стари српски до-сељеници у Жумберку и у Ускочној Гори. Православни манастир народу није од потребе, јер су Срби Крмпоћани католици, а Срби Брињани, којих има око 30 кућа, имају свог попа, с којим су задовољни.² Цар усвоји овај савет и наложи обрштару да не прими српске калуђере и попове из Турске ни на хрватску ни на приморску границу.³ На то се нгуман Ћирил, калуђер Сава Станиславић и други попови и калуђери упутише на славонску границу, те се настанише у манастирима Мирчи и Лепавини.

Срби, који се населише на имању грофа Николе Франконапа и постадоше кметови његови имали су врло тежак живот. Једна група таквих Срба са имања грофа Николе, на броју 200 душа, одселила се априла 1642. у Аквилеју у Фурландској. Барон Херберштајн извести о томе ратни савет и дода са своје стране, да за тим Србима не треба жадити, јер су били православне вере. Ако је баш потребно, да на њихово место онет Срби дођу, он ће довести Србе католике, који се нуде да дођу из Турске.⁴

² Croatica, за 1642.

³ У протоколу Croatica за јан. 1643. пише: „Khayserliche Resolution an Herrn crabatischen Obristen, dass er keine frembde ankombende griechische Pfaffen oder andere Griechen auf den crabatischen oder Möhr Gränizen gedulden solle“.

⁴ У протоколу Croatica за април 1642. пише: „Herr Orphco Graff von Strassoldo berichtet den Herrn Grafen von Dietrichstain, das sich etliche vnder dem Grafen Niclasen von Tersatz angesessnen Wallachen hinwegh begeben vnd zu Aquilea nidersezzen wolten. — Herr Oberhauptman zu Zeng berichtet, das derselben vnder dem Grafen Niclasen von Tersatz gesessnen Wallachen, so alle des griechischen Glaubens, vber 200 Seelen nit sein

Са овим католичким Србима, који су становали у Јесеници и Перушићу, преговарао је с пролећа 1645. барон Херберштајн преко изасланика својих заступника Пера Лучића и Вицка Богута, који су потајно отишли били у Јесеницу и Перушић, да утапаче појединости о сеоби на аустријску страну. Сви Јесеничани изјавише жељу, да пређу хришћанима и да буду насељени на приморској граници. Њих је било 60 кућа, међу којима 300 људи за оружје. Од тих су само две породице православне, а сви остали су били католици. Јесеничани су знали, да је цар приликом ранијих преговора дозволио био кореничким и усорачким Србима да се населе у сењску Драгу, али да то није проведено те су сад молили за себе Драгу, јер ће у њој и лети и зими бити хране за њихову марву. Моле даље, да Херберштајн пошаље једну чету, која ће им помоћи да пренесу своје ствари и малу децу и старце, који не могу ићи. Све ствари своје неће понети него ће их склонити код својих добрих пријатеља у Ражанцима, те ће их касније препети преко границе.

Барон Херберштајн јави 2. марта 1645. грофу Тржачком о жељи ових Јесеничана, а Тржачки пошаље 10. маја ратном савету писмо Херберштајново и препоручи са своје стране јесеничке Србе и њихову молбу. У Грацу се налазила у тај мах супруга цара Фердинанда царица Марија и она одговори Тржачкоме, да нема ништа против тога, да се јесенички Срби преселе и да се населе у сењску Драгу, али пошто се баш у тај мах радило на продужењу мира са Турцима, треба саветовати Србима, да се стрпе неко време, да не би њихова сеоба дала повода тужбама од стране Турака.⁵ Дуго се ипак није одгађало. Набрзо после тога обављена је сеоба Јесеничана и досељеници су насељени у Св. Јурју и у Крмпотама, у Подгорју, недалеко од Сења.

Јесеничани су снадали међу оне Србе, које су Турци током 1638—1640. населили на граници својој. Овим новим насеобинама смањен је јако обим опустелог земљишта, које је лежало на граници аустријско-турској и делило аустријска од турских насељених места. Насељавање турске границе тра-

wurden. Zum Fahl aber ihre Mt. gemaint, mit dergleichen Volckh dasselbe Orth zu ersetzen, wurden in der Türggey catholische Wallachen, so heraus zu khnnen verlangen, gar nit ermanglen".

⁵ Croatia an 1645.

јало је и даље. Средином 1643, насељено је нових 300 турских и српских кућа код Бага.⁶ Са упадајима у аустријску границу Турци су у ово доба били лоше среће. Рђаво је прошао и Мустај-бег Хусуновић, кад је 7. јула 1642. са 120 коњаника напао српске граничаре у Оштарју, где га дочека огулински лајтнант Мартин Могорић, који се у близини палазно, са својом четом и поубија 30 Турака, а остали побегоше.

Трвења и размирице српских досељеника са старинцима и нарочито са хрватском господом задавали су посла градачком ратном савету, по чијем је предлогу цар често пута одређивао комисије, да решавају разне српске спорове. Срби у Тоуњу, Гомирју и Врбовском тужили су се ратном савету у мају 1645. да гроф Никола Франкопан присваја себи и њихово земљиште. У исто доба заоштрила се свађа између српских досељеника и старинаца у Брињу. Србима је 1644. комисија доделила Гусињско Поље за обрађивање, али свађа није ни после тога престала те је 1646. дошло и до туче. Гомирски Срби се нагоднише леним начином са грофом Вуком Франкопаном, да им прода један део свог сенокоса у Кампском. Погодба је учињена у Босиљеву 29. јуна 1649. и по њој су Срби имали сваке године о Св. Аранђелу да плате грофу 160 рајских флорината за сенокос.⁷

И са грофом Николом Франкопаном имали су Гомирци распу ради неког земљишта те је 1641. године била одређена комисија да испита и реши овај спор, али се та комисија није ни састала. У октобру 1651. понове Срби оптужбу против Николина наследника грофа Ђорђа Франкопана ради тог истог спора, а у јуну 1652. потуже се ратном савету и на грофа Петра Зринског ради отетих 300 комада марве и ради земљишта Радигојна. Грофови су бацали кривицу на Србе те су у јануару 1653. поднели ратном савету и Петар Зрински и Ђорђе Франкопан тужбу против Срба у Гомирју, Врбовском, Отоку и Витуњу.⁸

⁶ У протоколу *Croatica* за јуни 1643. пише: „Herr crabatisch Obrister berichtet, dass sich in die 300 Heuser Türggen vnd Walachen bey Carlwag niedersezen“.

⁷ Lopašić, о. с. II стр. 285.

⁸ У протоколу *Croatica* за јан. 1653. пише: „Des Herrn Graffen Petter von Serin vnd Herrn Georg von Frangepan Graffen zu Tersatz gleichförmige Beschwär wider die Wallachen zu Goymerie, Verbouskho, Ottokh vnd Vydthun“.

Сеоба јесеничких Срба из Св. Јурја у Далмацију 1653. Преговори са усорачким Србима 1653. Сеоба кореничких Срба у Плашки апр. 1655. Наставак преговора са усорачким Србима 1656. и 1657.

С једне стране глобљење и окрутност сењског главног капетана Херберштајна, а с друге стране примамљива обећања Млечића покрепуше јесеничке Србе, настањене у Св. Јурју у Подгорју, да се одселе у Далмацију под млетачку власт. Млечићи су им помогли при сеоби. С пролећа 1653. дошло је под Св. Јурај 40 наоружаних лађа и на њих се укрцало целокупно становништво, 600 душа са свом марвом својом, 14.000 комада крупне и ситне марве. Истрага, која је поведена да се установе узроци овом бегству јесеничких Срба, утврдила је исказима сведока кривцу Херберштајнову.

У то време су и усорачки Срби поновили своју понуду, да се доселе на аустријску страну. Преговоре је и сада водио главни капетан сењски Херберштајн. Он и његови о тим преговорима ратни савет те је овај узео у претрес понуду Усорчана и расправљао је о месту, где да се досељеници населе. У јуну 1653. зашта ратни савет Херберштајна, да ли би добро било да се Усорчани населе између Брњи и Канеле. Ово исто зашта и новог заповедника хрватске границе Ауерсперга, који одговори, да би досељенике требало населити код Плашког.¹ Усорчана било је свега 150 кућа и они су обећавали,

¹ У протоколу за јуни 1653. пише: „An Herrn Oberhauptman zu Zeng, deme würdet anbefolchen, dass er berichten solle, wie etwan die von Vssoratz herausgetretne Türkhen Wallachen zwischen Prindl vnd der Capella angesetzt werden möchten“. Под датумом 1653. пише: „An Herrn crabatischen Obristen, ist vmb sein fürderlichen Bericht vnd Chelachten abschriftlich communicirt worden, wass der Herr Oberhauptman zu Zeng wegen guetwilliger Herausstretung der türggischen Wallachen zu Vssoratz bedeuht hat. — Herr crabatisch Obrist ausirt, dass die türggischen Wallachen zu Vssoratz herübergetreten vnd vermainet, dass dieselben bey Plaseo anzusezen, vbersendet auch die wider den Herrn Oberhauptman zu Zeng der von Venetianern entführten Wallachen halber beym Regiment aidtlich gethanne Aussag vnd beschwäret sich, dass er ihme in geringsten nit parirt. — An Herrn crabatischen Obristen, er wolle die Vssorzer Wallachen wegen vorhabender Herausstretung zur Geduld glimpflicher Verrestung annehmen vnd in der etwo bishero erzaigten Fidelitet erhalten. — Romanorum Imperatori wirdt gehorsamist hinterbracht, dass sich bey 150 Heuser der türggischen Walachen zu Vssoratz guetwillig vnd ohne ainige Beglaitung vnder ihr khays. Mt. Protection begeben wolten“.

да ће сами, без потпоре аустријских чета, извршити сеобу, чим добију дозволу и писарење. О преговорима је извештен и цар Фердинанд III, али он одлуком од септ. 1653. ускрати дозволу за примање Усорчана и тек кад идућег месеца при-
сене даљи извештаји Херберштајнови о преговорима и о користи, коју ће граница имати од нових досељеника, промени цар одлуку и пристане на сеобу.²

Херберштајн је у последње доба постајао све окрутнији према српским досељеницима те су многи Срби сеобом или бегством у друге крајеве настојали да се ослободе власти сељског капетана и његових официра. У октобру побегне више српских породица из Сења у Брлог, где им оточачки капетан Ђорђе Гусић дозволи да се настане. Херберштајн пошаље Винценца Даванца, да врати Србе патраг, али их Гусић није дао, јер је баш овај Даванцо највише био крив, што су Срби морали побећи. Ипак је попустио на интервенцију ратног савета и предао је Србе сељском капетану, коме је ратни савет заповедио, да ни једног бегунца не сме казнити ради овог бегства. Насиља Херберштајнова све се више множила. На Марка Прпића, српског кнеза у Крмнотама, наведено је, да је хтео да диже буну и свргнуо га са кнежевског звања и поставио место њега неког Вучарчића. Гроф Ауерсперг се и иначе гужно ратном савету на Херберштајна што га не слуша, а поводом овог смењивања кнеза саопшти Ауерсперг јануара 1654. ратном савету, да једино њему, као врховном поглавару границе, припада право постављања граничарских сеоских кнезова и да с тога он није признао новог кнеза него је оставио и даље Прпића у звању. И из Крмнота пребегне седам породица српских у Брлог те одавде поднесоше тужбу ратном

² У протоколу Croatica за септ. 1653. пише: „Kayserliche Resolution, dass die Ansiedlung der ainigen Wallachen, so auss der Türgghey herauss entspringen wollen noch derzeit nit zuzulassen. — An Herrn craha-tischen Obristen, in simili an Herrn Oberhauptman zu Zeng, das die Heraus-tretung vnd Ansiedlung der Vssorzer Wallachen, weissen sollche wider die hungarische Landtags-Artiel strebet, noch derzeit nit fuegliche beschehen khune“. Под датумом окт. 1653. стоји: „Herr Oberhauptman zu Zeng auisirt vmbstandig, es wollten 150 Heusser turggische Wallachen von Hussoratz aus der Likha herauss in die Christenheit ohne einzige Hilff für sich selbstn treten, berichtet auch, wo sye khundten angesidlet werden. — Kayserliche Resolution, das die Herumbtretung 150 Heuser Wallachen zu Vssoratz aus den angefügten Ursachen beschehen moge“.

савету против Херберштајна и замолише дозволу, да могу остати у Брлогу.³

Између Срба Брложана и Срба у Лучанима код Бриња избио је спор ради Гусињског Поља, које је комисија 1644. године досудила Лучанима. Оточачки капетан Гусињ је примао Србе са свих страна и насељавао их у Брлогу. Међу српским досељеницима налазило се и 13 породица Лучана, који се такође у Брлог доселише, те са дотадашњим досељеницима окупираше Гусињско Поље покрај Брлога. На тужбу грофа Ђорђа Франкопана положи маја 1654. ратни савет Андрији Гусињу, оточачком капетану, да задржи само оне Србе, који су са турског земљишта директно к њему дошли, а остали да се морају вратити од куд су дошли. Овај палог је поновљен у новембру ове године, али и тада није извршен те се Лучани ипак потуже ратном савету у новембру 1654. Цар одреди у априлу 1655. једну комисију, да реши спор између Лучана и Брложана. За комесаре су били именовани хусарски капетан Кристоф Делишимуновић, мустер-шрајбер хрватске границе Петар Сушић, сељски заставник Фердинанд Шваб и нови капетан оточачки Јосип Фридрих Портнер. Лучани поднесу комесарима опширан меморандум, прикажу заслуге, које су они стекли као граничари и уходе, опишу жртве, које су поднели и они и њихови јатаци у Турској, које су они скривали приликом ухођења, да их Турци не пронађу. Затим приказу стање у Лучанима, где се тада налазило 19 ожењених парова са 131 човеком за оружје. Село је њихово мало те су по 3 до 4 породице морали да станују у једној кући. Комисија од 1644. им је доделила за издржавање Черникал,

³ У протоколу Croatica за јан. 1654. пише: „Herr General Obrist der crabatiscchen vnd Möhr Gräniz berichtet, dass Herr Oberhauptman zu Zeng den wirklichen Khnesen vber die khernpotter Wallachen Marekko Perpitsch wegen einer zuegemuthen aber hernacher in wenigsten nicht befindlichen Aufwiggerey seines Khnesen - Ambt, entsetzt vnd solches dem Wutschartschitsch ohne sein Vorwissen erthailt hette vnd weillen nun solche Dienst - Ersezung nur ihm gebühre, alss hette er den neu angenombenen Khnesen widerumben cassiert“. Под датумом фебр. 1654. стоји: „Die von Kernpotte auf Berlogkh vberzohne 7 Hauswürrth (Wallachen) geben vnder verschiedene Beschwörungen wider den Herrn Hanss Albrecht Freyherr von Herberstein, Oberhauptman zu Zeng ein vnd bitten vmb Remedrung, auch sy zu Berlogkh verbleiben zu lassen“.

Скалнх и Гусињско Поље и ако им се то одузме, они не могу остати у Лучанима.

Велики канцелан сенски гроф Херберштајн заузео се за Лучане и посведочио је, да они савесно врше граничарску службу, и Брложани се само пљачком баве. Гроф Ауерсперг је напротив предложио, да се Брложанима препусти Гусињско Поље, јер Лучани и без њега имају земље више него што им треба. Седнице комисије држане су у мају и јуну те је 25. јуна 1655. донесена одлука и учињена расподела земљишта између Лучана и Брложана. Изгледа, да се парничне странке нису задовољиле овом поделом, јер је у октобру ове године цар именовао нову комисију са задатком, да по сваку цену пађе излаза и реши овај спор.⁴

После бегства Срба из Св. Јураја на млетачко земљиште остао је Св. Јурај пуст те гроф Ауерсперг при крају 1654. започне преговоре са кореничким Србима, с којима је и иначе стојао у вези, да они дођу и да се населе у Св. Јурај. Преговори су се отегли месецима, а нарочито услед наступелог немског доба те је Ауерсперг за то време населио у Св. Јурај друге Србе, прикуњене из разних пограничних места. Међутим пођа Срба Кореничана, по имену Милак, који је водио преговоре са Ауерспергом, буде проказан Турцима те да би спасао живот свој и својих ближњих, пошаље крајем марта 1655. свог сина и брата са још тројицом Кореничана у Оточац као таоце,

⁴ У протоколу Croatica за јун 1654. пише: „Dem crabatischen Obristen wirt anbefolchen ernstlich darob zu sein, damit die prindlerischen Wallachen bey den wirklichen Possess des ihnen zuegethailten Gussitscher Veldts ruebig gelassen vnd darin biss zu Ausstrag der Sachen kheineswegs turbirt werden. Der Hauptman zu Ottotschatz solle die prindlerische Wallachen bey ruheiger Possess vnd Nuzung der ihnen anno 1644. von der Muster Commission vberlassenen Gussitscher Velder biss auf ergehende ferere Resolution entwegen khein schöffere Verordnung erwahrten“. Под датумом септ. 1654. пише: „Dem Hauptman Gussitsch wirdt mit einem Verweiss nochmalten ernstlich anbefolchen, diejenige Wallachen, so sich von andern Jurisdictionen vnd Herrschafften nacher Berlog begeben vnd nidergericht, alsobalden zuruckh zu schaffen“. Под датумом окт. 1655. троји: „Khayserliche Resolution vnd Befelch, dass zu Hinlegung wegen strittiger Grundstuckhen zwischen denen im Dorff Lutschani vnter Pründl wohnenden vnd da denen zu Berlog neulich angesetzten Wallachen endtstandenen Missuerstandt ain Commission verordnet werde vnd man auf alle Weis darob sein solle, dass sie Wallachen widerumben verglichen vnd in Ainigkheit erhalten werden mögen“.

а 1. априла пређе и Милак са 12 кореничких породица, у свему 140 душа и од тих 40 за оружје и са великом множином марве. Ауерсперг јави 7. априла цару Фердинанду III. за ову сеобу и предложи, да се досељеници насеље код Плашког или између Огулина и Канеле.⁵ Цар даде 7. маја дозволу, да се коренички Срби насеље у Плашком и између Огулина и Модруша, али у писму од 24. маја забрани Ауерспергу, да у будуће прима Србе без претходне дозволе ратног савета.⁶

У другој половини 1657. године поведени су изнова нећ много пута прекидани преговори о сеоби Срба Усорчани. Приликом боравка царске комисије на граници ради повачења послаше Усорчани неколико својих најодличнијих људи пред комесаре. Изасланици изјавише, да желе доћи под аустријску власт и замолише, да буду што пре изведени из Турске, јер да Турци подозревају на њих те ће бити уништени, ако се одмах не псеље. Али ратном савету се није хитало, него је расправљао најпре питање, где да се насеље ови Усорчани. Један је предлог био да се насеље на сељској граници, други да се разделе у Кракар и Виторај, а трећи да се разместе по приморској, хрватској и славонској граници.⁷ Тако

⁵ Lopašić, о. с. II. стр. 290.

⁶ О. с. стр. 293. Croatica за 1655.

⁷ У протоколу Croatica за септ. 1657. пише: „Herr Hannss Albrecht Graff von Herberstain, Oberhauptman zu Zeng, bittet vmb die Verbschaidung vnd Licenz, dass die Vssorzer Wallachen auss der türggischen Seruitut auf die Möhr Gränizen eheunder es zu derselben Ruin bey den Türggen offenbar werde, möchten sicher herausgebracht werden. — An Herrn Oberhauptman zu Zeng recepisse, dass man die Herausstrettung der Vssorzer Wallachen an Ihr khay. Mt. habe gelangen lassen, also seye mit Herausconuooyrung derselben biss auf allergnedigste Resolution innenzuhalten, doch allergnedigste zu berichten, mit was Conditionen vnd wo dieselben zu vnderbringen. — Ihr khön. Mt. wirdet hinderbracht die Herausstrettung der Vssorzer Wallachen auf die Möhr Gränizen vnd wo selbige auf des Oberhauptmans Anbringen angesidelt werden möchten, worüber der allergnedigste khön. Resolution gewertigt. — Khön. Resolution, vermög welcher Ihr khön. Mt. allergnedigst begehrt zu wissen, ob nit die äuss Türggey herauskomende Vssorzer Wallachen auf die windische, croatische vnd zengerische Gränizen zu Verhuettung khunfftiges Vnhails verthailt werden möchten. — Herr croatisch Obrist in simili Herr Oberhauptman zu Zeng sollen ferrern Bericht erstatten, obwohl Ihre khön. Mt. vorgelragen worden, dass die Herausstrettung Vssorzer Wallachen zu Krakar vnd Vitorei vntergebracht, ob sy nit auf die windische Gränizen auch verthailt werden möchten. — Der khön.

су пролазили месеци у расправљању питања о насељењу. У јануару 1658. јавно је гроф Херберштајн, да је положај Усорчана у Турској јако опасан те ће они, ако не добију ускоро дозволу за сеобу на аустријску страну, пребећи Млечанима. Ову претњу са бегством у Далмацију поповине Усорчани преко Херберштајна и у мају ове године, тражећи да им се каже одлучна реч, јер је доста било одлагања одлуке.⁸

Досељење Срба из Усорца у Гацко Поље код Оточа 8. јуна 1658. Расправе о насељењу Срба Усорчана у јулу и августу 1658.

После дуготрајног саветовања и преговарања утврђено је, да се Усорчанима даде за насељење Плашко Поље. Обављање сеобе поверио је гроф Ауерсперг своме заменику у звању грофу Ђорђу Франкопану Тржачком. Усорчани послаше десеторицу најугледнијих људи својих напред као таоце, а остали досељеници приспеше у Оточац 8. јуна 1658. са женама, децом, са марвом и стварима и то без спроводне чете. Усорчани су имали у плану, да начине пре доласка што више штете непријатељу, да спале и униште сву околину, али су пред саму сеобу издани Турцима. Међу њима је живио један трговац Турчин, који се претварао да је солидаран са Србима, а кад су они почели да прикупљају ствари

Mt. wirdet allergehorsambist eingerathen, die Verwilligung allergeuedigst zu thun, damit die Vsorzer Wallachen sicher herausgebracht vnd auf den zengerischen Gränzen angesidlet werden möchten“. Под датумом нов. 1657. пише: „Herr Oberhauptman zu Zeng berichtet, dass die Vsorzer Wallachen die Herauss Conuoyirung starkh sollicitiern“.

⁸ У протоколу Croatica за јан. 1658. пише: „Herr Johann Albrecht Graff von Herberstain berichtet die Heraustretung der Vsorzer Wallachen, dass sye wegen geschöpften Verdacht von den Türggen in die Leng nit verbleiben können, sondern vnter die Venediger sich begeben werden müssen“. Под датумом мај 1658. стоји: „Herr Johann Albrecht Graff von Herberstain berichtet, dass die Vsorzer Wallachen, so in Ihre khays. Mt. Dition zu khomen verlangen, abermalen herausgeschickht vnd begehrt die endtliche Resolution zu wissen, ob man sye nit haben wolle, solle man sye ihrer gegebenen Paroln entlassen, welche sich alsobalten vnter die Venediger zu begeben müssen, deren auf die 600 streitbahre Mannen wehren, ohne der Weiber vnd Kinder, so die Gränzen sehr verstärkhen wurden vnd erwartet der Verbachdung hiervher“.

и да се крећу, трговац умакне од њих Турцима и открије им српску намеру. Турци начинише одмах узбуну те се Срби не смедоше дуже задржавати него похиташе, да што пре измакну из опасног положаја.

Гроф Ауерсперг саопшти 10. јуна ратном савету, да је обављена сеоба Усорчана и да су се они привремено настанили на речици и пољани Гацкој код Оточца. Први извештаји о броју досељених Срба били су претерани. Ауерсперг је јавио, да је прешло око 5000 Срба и да ће се њима населити не само Плашки него и хрватска граница код Велемерића, код Скрада и цела обала Коране те је молио за први мах 500 стари жита. Ауерсперг хтеде да преведе досељенике преко Капеле у Модруш, док се код Плашког земљиште не искрчи, али наиђе на неочекивани отпор. Усорчани одлучно изјавише да неће никуд даље да иду него ће остати на приморској граници, на месту, на коме су се налазили. Ова изјава српска збунила је и огорчила Ауерсперга, који је учинио већ све припреме, да се Плашки удеси за насељење и да се подигне каменица кула за одбрану и заклон Срба од турских чета. О решитељцији српској известно је 26. јуна и ратни савет и изнео је предлог, да се према њима енергично и брзо поступи, јер ако досељеници почну у Гацком да обрађују земљу, онда их нико неће моћи покренути. Опасно би међутим било да тамо остану, прво ради близине турске и друго ради тога, што је тај крај и иначе препун Срба, који се међу собом свађају. Остану ли и Усорчани међу Брињанима и Брложанима, биће свађа још већа.¹

Тако су Усорчани одмах на првом кораку почели да задају аустријским факторима више посла него што се очекивало. Ратни савет је још у току јуна наложио, да се један део досељеника насели на хрватској граници у Плашком Пољу, а други део на приморској граници у селској Драги. Било их је који су предлагали Јабланиц и Стари Град, где се одмах од досељења налазила усорачка марва на исхрану, али се овом плану одлучно противио гроф Франконан, доказујући, да су то његова добра. Мустерштајбер хрватске границе Петар Сунџић предлагао је, да се Срби населе између Сења, Бриња и Оточца, где ће имати доста воде, дрва и зем-

¹ Croatia na 1658.

љивита, које ће обрађивати и на коме ће дизати домове. Цретиран овим супротним предлозима донесе цар 20. јула одлуку, којом се забрањује хрватском обрштару, да у будуће прима на границу Србе из Турске.² Истога дана наложи цар генералу Ауерспергу, његовом заменику у звању грофу Ђорђу Тржачком, бившем сељском великом капетану грофу Херберштајну, његовом наследнику у тој служби грофу Петру Зринском и Петру Сушићу, да сваки од њих поднесе своје мишљење, где да се насеље усорачки Срби.³

Гроф Ауерсперг је одговорио 8. августа цару Леополду, да Срби желе да остану у Гацком Пољу, да хоће тамо куће да подигну и да начине мост преко речице Гацке, али то не треба никако дозволити. Доста је искуства, вели даље Ауерсперг, са јасеничким, крмпотским, брњским и брлошким Србима, који задају стално посла и непријатности, а бројем надмањују старшине Хрвате. Усорчане не треба непосредно

² У протоколу Croatica за јуни 1658. пише: „Herrn croatischen Obristen würdet anbefolchen, die hervbergetretene Vsorzer Wallachen am Plasko Veldt auf dem croatischen vnd Möhr Gränizen, sonderlich aber an der Traga ordentlich einthailten vnd seinen fürderlichen Bericht erstatten solle, mit was Conditionen selbe vbergangen vnd angenommen worden vnd das die crainerische Landschafft für sye Wallachen begehrten 500 Stür Getraidt ersuecht worden vnd solle solliche fleissig sollicitiern.“ Под датумом јула 1658. пише: „Herr Georg Graff von Frangepan beschwährt sich, dass man die herausentsprangenen Vsorzer Wallachen zuwider des beschlenen Schlusses nit auf dem Plasko Veldt, sondern auf seinen eigenthumblichen Guel Jablonáz vnd Stärigradt zu seinem höchsten praciuditio ansidlen wolle, so er zu Verhuettung allerley darauss entstehenden Vngelegenheiten zu uerhuetten vnd zu inhibiern bittet.“ Под истим датумом пише: „Petter Sussitch Mussterschreibers zu Carlstatt Bericht weegen der von dem Erbfeindt herübergetretenen Vsorzer Wallachen, wo dieselben am sichersten vnd fueglichsten angesetzt vnd eingethailt werden khönten, alss nemlichen zwischen Zeng, Prindl vnd Ottotschätz, alwo sye Wasser, Holtz vnd Gründt genueg auch Ortn zu Erbawung Heyser, welche zu einer Versicherung mit Pallisaden vmbgehen werden möchten, das Plasko Veldt aber khönte man mit andern gethrew bestendigen Gränizern, deren genueg verhanden, wohlnhalt machen.“

³ У протоколу Croatica за јули 1658. пише: „Herrn General zu Carlstatt, dessen General Ambts Verwalter Graffen von Tersätz, dem gewesten Oberhauptman zu Zeng Herrn Graffen von Herberstain vnd dero Succesorn Herrn Pettern Graffen von Zrin wie auch Pettern Sussitch wurdet anbefolchen zu berichten, wo, wie vnd wohin die herausgetretene Vsorzer Wallachen weegen der Prindler, Goymerier vnd Klernpotter anzusidlen sein möchten.“

на граници оставити, јер би их непријатељ непрестано нападао и дошао би у опасност и сам Оточац. Подеснији би био Кракар код Модруша између приморске и хрватске границе, али је тај предео јако обрастао шумом и шипрагом те би требало много година, док се не би искрчило толико земљишта, да би се досељеници могли издржавати с њега, а све дотле би их аустријске власти морале испомоћити са прехраном. Најзгодније место је Плашко Поље, где би уз помоћ крањских роботника целу околину могли брзо искрчити, а кулу би он о свом трошку дао подићи. Преко зиме би Усорчани требало сместити код Модруша, а на пролеће их преместити у Плашку.⁴ У смислу овог Ауерсперговог предлога изјаснио се и гроф Ђорђе Франкопан. Гроф Зрински предложи, да се Усорчани населе у Вилићу код Отоца, Сушић је поновно предлог, да се населе између Сења, Брњица и Отоца, а гроф Херберштајн није ни одговорно на цареве писмо. Ратни савет достави 19. августа цару добивене одговоре и замоли га, да именује комисију, која ће провести насељење Усорчана, а за комесаре предложити грофа Херберштајна, бившег сењског великог капетана, Ханса Јакова барона Пранка, немачког карловачког капетана и Петра Сушића.⁵

Досељеници нису имали хране него су били упућени, да их аустријске власти издржавају. Цар се обрати крањској и корушкој влади, да досељенике помогну било житом или новцем. Крањска влада је одмах одредила и послала 500 стари проса. Још пре него што је ова прва помоћ потрошена, Ауерсперг се обратио за вогирање даље потпоре. Корушка влада се извлачила од помагања српских досељеника, а и крањски земаљски одборници се устезали и изговарали од даље помоћи. Кад је досељеницима била већ запретила глад, притекао им је у августу у помоћ сењски велики капетан гроф Петар Зрински својим приватним житом, али затражи од ратног савета, да му се врати ово жито и да се одреди провијант за даљу исхрану Усорчана.⁶

⁴ Lopašić, о. с. II, стр. 301.

⁵ О. с. стр. 303.

⁶ У протоколу Croatia за јули 1658. пише: „Die Herrn Verordnete in Crain berichten, dass denen hervergetretenen Vsorzer Wallachen 500 Stck Hirsch eingeliffert werden solle, doch gegen Defalcation ihrer Landtags Bewilligungen.“ Под августом 1658. стоји: „Herr Graff Petter von Zrin be-

Именованье и рад комисије за насељење усорачких Срба од септ. до дец. 1658. Предлог грофа Петра Зринског у ствари насељења Усорчана марта 1659.

Цар Леополд I. прихватио је предлог ратног савета и именовао је 31. авг. 1658. комисију, која ће имати задатак, да изабере подесно место и да насели усорачке досељенике, али је на жељу председника ратног савета покрај Пранка, Портнера и Сушића унео и хусарског капетана Кристофа Деллишимуновића међу комесаре. Комисији је наложено, да се без одлагања састане и да се без поговора лати повереног јој јој посла; при томе нека настоји, да један део Срба насели и на приморску границу и миенју своју нека обави без свађе и тужакања.¹ У исто доба јавно је цар грофу Ауерспергу, да је именовао комисију, која ће у спорозуму с њиме као преховним заповедником хрватске границе провести насељење Усорчана.²

Налог царен, да се комесари не сме свађати међу собом, није много користио. Гроф Ауерсперг је био лично заинтересован те је ревнијо препоручивао предлог, да Усорчани буду насељени у Планином. Могуће је, да је и та заинтересованост његова допринела, да барона Пранка самовласно искључи из чланства комисије. Ратном савету је јавно о томе у октобру 1658. год., а као разлог искључењу навео је Пранкову свађу са Деллишимуновићем. Ратни савет је укорео Ауерсперга, што узурпира себи права, која му не припадају, али не хтеде из овог правити питање него само наложи, да се пожурн рад комисије.³

richtet weegen der heraussentsprungenen Wallachen, wo dieselben am fueglichsten anzusetzen waren vnd bittet zugleich vmb Nahrungs Mittl, dann sye sich sonst widerumben anderwertshin begeben muessen "

¹ Croatica за 1658.

² У протоколу Croatica за септ. 1658. пише: „Herrn crabatischen Obristen würdet angedeytet, dass zu Vnderbringung der herübergetretenen Vsorzer Wallachen ein Commission verordnet vnd hierzue Herr Hanns Jacob von Prankh Oberhauptmann zu Carlstat, Hans Portner Hauptman zu Ottotschatz, Christoph Dellisimonowitsch vnd Petter Sussitsch benent worden, worzue er auch seines Thails cooperieren solle.“

³ У протоколу Croatica за окт. 1658. пише: „Herr croat. General Obrist erindert, dass er anstatt des Herrn Hans Jacoben Freyherr von Prankh Oberhauptman zu Carlstatt wegen der zwischen ihm vnd den

У прво време је компенја морала да одложи рад, док не дође на границу Петар Сунџић, који је боравио у Љубљани. Док се је питање о насељењу одгађало и одуговлачило гроф Петар Зрињски је слао ратном савету писемтаје о очајном стању, у коме се гладни досељеници налазе, крањска влада се извињавала и заклањала на саборско решење, које јој забрањује помагање Срба провијантом, гроф Ауерсперг је без престанка доказивао, да Усорчане треба населити у Планином, а цар је периодично понављао одлуку, да се у будуће нико не усуди да прими на границу Србе из Турске, који својом сеобом толико посла задају. Грофу Зрињском је било поверено, да заштити Усорчане од изненадних нападаја турских. Крајем октобра унала је једна чета Турака у Брлог и почела да пљачка, али је Зрињски нападне са 100 својих коњаника, потуче је и гонио ју је све до Перуџића. Упљачкану марву је потраг отео, перуџићску турску марву је запленио и два Турчина је заробио.⁴

Hussätrn Hauptman Dellisimonouitsch schwebenden Differenz dem Pettern Sussitsch zum Commissari wegen Vnderbringung der Vsorzer Wallachen verordnet.“ Под датумом нов. 1658. нине: „An Herrn croat. Obristen recepisse, dass die löbliche Khriegs Stöll vngern vernommen, dass er Herr Obrist ohne Vorwissen wegen einer Differenz anstatt Herrn Hannss Jakoben Freyherrn von Pranckh ein andern Commissarium zu Einthailung der Vsorzer Wallachen verordnet habe, darbey es der Zeit vnd vor diesesmahl beruehe, doch die anbefolchene Commission möglichst beschleunigt werde “

⁴ У протоколу Croatica за септ. 1658. нине: „Herrn Landts Hauptman vnd Verordnete in Crain wiederet der herausgetretenen Vsorzer Wallachen grosser Prouiants Abgang vnd Noth auch die darauss entstehende Vnhail repraesentiert vnd ersuecht, denenselben mit einem nochmaligen Prouiant Verlag zu succurieren, dann alberaith Commissarii verordnet, sye zu accomodiern.“ Под истим датумом: „An Petter Sussitsch, solle sich zu Laybach nit aufhalten sonder bey selbigen Herrn Verordneten Pangelder vnd Trayt vor die herubergetretenen Vsorzer Wallachen sollicitiern vnd zu Vnderbringung derselben sich alsobalden nacher Carlstatt verfuegen.“ Под датумом октобар 1653. нине: „Landtschauptman vnd Verordnete in Crain entschuldigen sich, dass sye zuwider des anno 1625. vbernommenen gewissen Khriegs Statfs vnd Muster Register vnd zwar ausser des Landtags denen herubergetretenen Vsorzer Wallachen, welchen nit gar zu vill zu thrauen seye, khein Prouiant geben können noch wollen vnd werde auch ein gesambte Landschafft solche nit verwilligen.“ Под датумом новембар 1658. нине: „Herr croatischer Obrist solle vmbstendig berichten die Anzahl der herubergetretenen Vsorzer Walachen vnd vill Trayd zu ihrer Vnderhaltung monatlichen von nöthen, damit man derentwilen bey einer ersamen Landschafft in Crain in Abschlag der daselbst hafttenden alten Ausständen die Lebens-Nottfürfft beyschaffen möge, fürtershin aber ohne ihrer khays.

Током новембра обавила је комисија свој први задатак: пребројала је и пописала усорачке Србе у Гацком као и у најближој околини, у Брињу и Брлогу. По том попису Усорчана је било 83 породице са 941 душом, од којих је 263 било за оружје; брињских Срба (у селу Лучанима крај Бриње) било је 66 породица са 585 душа, од којих је 180 било за оружје, а у Брлогу се налазило 74 породице са 691 душом и од тих 233 Срба за оружје. Створена је одлука о месту насељења Усорчана те је о свему томе послат извештај градачком ратном савету.⁵ Само насељење није могло да се изврши пре него што стигне одобрење предлога комисије, а пошто је убрзо наступила зима, досељавање се није могло ни започињати док зима не прође. За Усорчане је опасно било, да преко зиме остану на дотадашњем месту, јер су били одвише близу границе те су Турци могли лако доћи до њих, да их опљачкају и да им се свете ради неверства. Судић је увиђао ову опасност те је предложио ратном савету, да Србе преко зиме размести међу Лучане и Брложане, а остатак да преведе преко Канеле и подели међу Оточане, Витуњце и Гомирце. За исхрану Усорчана било би доста 376 љубљанских стари жита месечно, а марва усорачка могла би се и преко зиме хранити у Подгорју. Ратни савет не усвоји овај предлог него остави Усорчане и даље у Гацком Пољу само попови налог Зрнишкоме, да јако припази, да Турци не нанесу штете Србима. Зрнишки је савесно вршио поверену дужност и добро

Mt. vnd des löbl. Hoff Kriegs Rath Vorwissen vnd Licenz dergleichen Wallachen nit mehr vbernemen.“ Поднесим датумом: „Herr Oberhauptman zu Zeng berichtet, wie dass er wegen Vnderbringung der Vsorzer Wallachen in Bereitung selbiger Confinen ein türggische Tschetta, so denen Werlogern eingefallen, angetroffen, habe er solche mit 100 Pferdten biss vber ihre Confinen verfolgen lassen, das eroberte Vieh wiederumben abgenommen vnd das nach Perusitsch gehörigen Vieh mit 2 Halter-Bueben zur Beuth erobert.“

⁵ У протоколу Croatica за нов. 1658. пише: „Christoph Dellisimonovich, Hussarn Hauptman zur Carlstatt, Jobst Früdrieh Portner, Hauptman zu Ottotschätz vnd Pelter Sussitsch Musterschreiber zu Carlstatt alss zu Vnderbringung der Vsorzer Wallachen verordnete Commissarii relationiern, dass diser Wallachen in der Türggey 83 Heuser gewesen vnd sich herausen aniezo in die 941 lebendigen Seelen vnd 263 bewöhrter Männer befinden. Der prindler Wallachen wären zu Lutschani 65 Heyser, 585 lebendigen Seelen vnd 180 bewöhrter Mann vnd der Werloger 74 Heyser, 691 Seelen vnd 233 streitbarer Männer, dan wo die Vsorzer Walachen zur bestendigen Threw vnd Früd anzusidlen.“

је организовао чување досељеника. Кад су Турци у децембру 1658. покушали да заплене усорачку марву, која се налазила у Подгорју код Бага, заставник из чете Зрињскога Вукасовић са 50 људи спречно је намеру турску, заробно је неколико Турака и унлачкао марву њихову.⁶

Са исхраном досељеника патезало се и преко целе зиме. Највише им је пружао хране гроф Зрињски, а осим њега Ђорђе Франкопан Тржачки. Зрињски је подносно ратном савету рачуне о жити, датом Усорчанима и тражио је, да му се потрошено накнади било у повцу или у храни, а гроф Тржачки је начинио са Србима уговор, да ће га они у накнаду за примљену храну признавати за еног старешини и покоравати се његовој команди и да ће му дати један део плепа, који буду задобили од Турака.⁷ Али ни ова помоћ није била довољна за исхрану свих Усорчана те је ратни савет предложио у марту 1659. цару да се за Србе одреди најмање још 1000 старих и то из прихода крањских, одобрених сабором сталеза за 1658. годину. Цар донесе одлуку, којом усваја предлог ратног савета.⁸

Чим је приспео извештај комисије са предлогом, где да се населе Срби, ратни савет затражи од грофа Ауерсперга,

⁶ У протоколу Croatica за јун. 1659. нине: „Herr Graff Peter von Serin berichtet, wass gestalten er denen Vsorzer Wallachen abermallen zu Prouiandt ein zimliches vorgestrekht, khönne aber so vill Volkh nicht vnderhalten, man soll auf Mittl gedenkhen, wie denselben möge geholffen werden, er gebe weiter nichts mehr her vnd bittet vmb Licenz, in Croaten abzuraissen. — Herr Graff Peter von Serin berichtet, dass die Türggen vorhabens gewesen, denen Vsorzer Wallachen ihr wenigens bey vnd vmb Carlwaag haltendes Vich abzunemen, welche er nicht allein durch den Fendrich Vukhassouitsch mit 50 Mann verhindert, sondern auch von denen Türggen etliche Gefangenen vnd wass an khleinem Vich eingebracht hette.“

⁷ У протоколу Croatica за дец. 1658. нине: „Herr Georg Graff von Frangepan bittet, die von denen haraussgetretenen Vsorzer Wallachen ihme schriftlich gegebener Offerten des vber sye habenden Commando vnd eroberten Peuthen halber per Decretum zu confirmiern. — Obligation der Vsorzer Wallachen an den Herrn Georg Graffen von Tersätz weegen vorgestreckte Getraidts, dass sye ihne allezeit vor ihr Hault erkennen, desselben Commando gehorsamist nachgeleben vnd von denen eroberten Peuthen mit gebührenden praesentes verehren wollen.“

⁸ У протоколу Croatica за дец. 1659. нине: „Khayserliche Resolution, vermög deren denen Vsorzer Wallachen 1000 Stkr Gethraydt gewilliget vnd auss einer ersamen Landschafft Landtags Bewilligung de anno 1658. der 25000 fl. hergenomben vnd bezahlt werden solle.“

да даде своје мишљења о предлогу комисије и да приложи мишљење грофа Тржачког о томе. И ако нема позитивних вести, како је гласно предлог комисије, по свему изгледа, да је комисија, који је и иначе стајала под утицајем Ауерсперговим, усвојила његово становиште и предложила Плашки за насељење. У одговору своме поновно је Ауерсперг, да је Плашко Поље најподесније за насељење Срба и да ће он дати о свом трошку саградити кулу у Плашком за заштиту досељеника.⁹ Гроф Петар Зрински није се слагао са предлогом грофа Ауерсперга и његових комесара него је желио, да Усорчани буду насељени на приморској граници. С тога затражи и добије у фебруару 1659. дозволу, да може доневати у Грац те пдућег месеца дође лично пред ратни савет и изнесе нов план, по коме су Срби Усорчани имали да остану и даље на његовој граници. Предлог његов је био, да се на Гацком Пољу насели 54 усорачких породица, а остале досељенике да уврсте као најамнике на упражњена војничка места у Сењу, у Крањској и у Леденицама.¹⁰

Предлог Зринскога начинио је обрт у питању насељења Усорчана. Ратни савет је одмах доставио тај предлог цару и на царско питање одговори, да би по његову мишљењу требало усвојити пројекат Зринскога. На то цар одбије предлог комисије и наложи грофовима Ауерспергу и Зринском, да Србе према плану и распореду, начињеном од Зринскога, насеље на Гацком Пољу.¹¹

⁹ Протокол Croatica за јан. 1659.

¹⁰ Lopašić, о. с. II. стр. 304 и 305.

¹¹ О. с. стр. 306. У протоколу Croatica за ауп. 1659. пише: „Herrn croat. Generaln würdet anbefolchen, dass er neben den Herrn Graff Peter von Zrin Oberhauptman zu Zeng, die Ansiedlung der Vsorzer Wallachen auf dem Gazka Veld vorkhern vnd ainem jeden sein Grund zue thailen sollen, jedoch dass denen benachbarten von ihren Gründten nichts benommen würdet.“

Именованье нове комисије за насељење Усорчана јула 1659. Насељење усорачких досељеника марта 1660. у Гацком, Компољу и Вилићу. Привилегије гомирских Срба 1659. и 1660.

Тежините питања о насељењу Срба Усорчана пренесено је после одбацивања предлога комисије на великог капетана сењског грофа Петра Зринског. Ратни савет затражи од Зринскога пројекат, како да се разделе Срби по Гацком Пољу, како да се прехране, како да се осигурају од непријатеља и какви закони и уредбе да им се пропишу. Зрински оде у мају 1659. међу Усорчане, разгледа целу тамошњу околину и пошаље ратном савету одговор на постављена питања. По њему Усорчане треба у главном поделити међу бринске и оточачке Србе, треба изградити једну кулу за њихов заклон, осим тога им треба поставити једног команданта и неколико кнежева. Што се тиче плате команданту и кнежевима, она се може узети од оног новца, који је одређен за разне војне службе, а моментано су упражњене, осим тога би се могло укинути војводство у Леденицама па и тај новац употребити за плату Усорчанима. На препоруку председника ратног савета грофа Татенбаха усвоји цар све предлоге Зринскога осим укидања леденичког војводства. Пошто је тако утврђен програм рада именује цар 27. јула 1659. нову комисију за насељење Срба Усорчана. Чланови комисије су били Зрински, капетан Делићимуновић и Јонет Фридрих Портнер, капетан у Оточцу.¹

¹ Lopašić, о. с. II стр. 307. У протоколу Croatia за април 1659. пише: „Herr Peter Graff von Zrin wurdet anbefolchen sein Guetbedunckhen zur löbl. Stöhl einzuraichen, wie nemblich die Vsorzer Wallachen auf dem Gazka Veldt angesidlt vnd erhalten, auch wie sye von dem Erbfeindt besser versichert, wass ihnen für leges vnd statuta geben werden möchten.“ Под датумом маја 1659. пише: „Herr Graff Peter von Zrini berichtet, wie dass er sich auf das eheiste zu denen auf dem Gazka Veld befindenden Vsorzer Wallachen verfuegen vnd den Augenschein einemben, wie solche accomodiert vnd vndergebracht werden möchten, wass vnder seiner Gräniz für Plätz möchten denenselben zu appliciern sein, er ainem derentwillen in Geheimben an ihme abgeordneten Commissario vertrauen, dan er sonst bey denen Gränizern in Feindschafft kläme.“ Под јулом 1659. стоји: „Herr Graff von Tattenbach, Praesident, gibt hiemit sein Guetbedunckhen ab wegen Accomodierung vnd Vnderhaltung der Vsorzer Wallachen mit einer Besoldung vnd deren Commandanten betr. vnd findet nit rathsamb zu sein, dass

Ни ови комесари не извршише тако брзо свој задатак. Декрете о именовању комисије и инструкцију комесарима издао је цар 29. августа 1659, а Делишимуновићу је тај декрет уручен тек 23. новембра. Портнер је добио декрет још доцније па пошто је зима била на прагу, одложен је рад на насељењу до идучег пролећа.² Ратни савет паложн Зринском, да не сме у будуће бити изговора ни одгађања већ чим се снег отопи и отеку воде, комисија мора обавити свој посао и провести насељење Усорчана.³

Овом енергичном налогу одазваше се комесари те у марту 1660. обавише насељење Срба Усорчана. Сместили су их у Вилићу, Компољу и уз речицу Гацку, поделили су их на срезове, одредили им кнежеве и команданта и о свему томе известише градски ратни савет. Али Усорчани нису могли још дуго времена да се свикну на ново стање него ступише у везу с Турцима и покушаше августа 1563. да се врате у Турску. Њихову намеру спречише оточачки војници, а повећана строгост осујетила је и даље договарање са Турцима.⁴

die Guarnison zu Ledeniz solle cassiert vnd vnder bemelte Wallachen selbiger Soldt verthailt werden.“ По истим датумом: „Herr Graff Peter von Zrin wurdet neben dem Herrn Christoph Dellisimonovich, Hauptman zu Chisanitsch Thurn vnd Herr Jobst Friderich Portner, Hauptman zu Ottotschatz aufgetragen, dass er selbst eigerathnermassen Vsorzer Wallachen ansidlen vnd selbe nit allein mit denen Ottotschatzern vnd Pründlern auf gleichen proportionierten District einthailen, sondern ihnen noch darzue das Gazko Veldt zum anbauen vbergeben solle.“

² У протоколу Croatica за новембар 1659. пише: „Herr Hauptman Dellisimonovich berichtet, dass ihme der Befehl von der hochlöbl. Hoff Khriegs Stöll aussgehendt von 29. Augusti allererst den 23. Novembris zuekommen seye, entschuldiget sich also, dass er nicht begehrtmassen habe wegen der Commission vnd Accomodierung der Vsorzer Wallachen berichten können.“ Под датумом за дец. 1659. стоји: „Herr Jobst Friderich Portner, Hauptman zu Ottotschätz entschuldigt sich, dass ihme die Befehl wegen der angestellten Commission die Accomodierung der Vsorzer Wallachen betr. zu spath zuekhomben, dass also biss Dato derentwillen die Vnterredung mit Herrn Graff Peter von Serin nicht habe beschehen können.“

³ У протоколу Croatica за јан. 1660. пише: „Herrn Graffen von Serin Oberhauptman zu Zeng würdet abermahlen gemessen anbefolehen, die vorhero zum öfftern aufgetragene Commission wegen der Vsorzer Wallachen Einthailung vnd Vnderbringung neben denen zwey Mitcommissarien ohne weithern Aufzug vor die Handt zu nemben vnd hernach die Relation einzuraichen.“

⁴ Lopašić, o. c. II, стр. 311. У протоколу Croatica за март 1660.

За време дуготрајних расправа око сталног насељења Усорчана у неколико махова се говори о покрету Срба у Гомирју, али без везе са усорачким питањем. На гомирске Србе тужио се ратном савету у окт. 1658. гроф Зрински и тражио је, да се одреде граничарски официри, који ће прегледати и утврдити сву штету нанесену од Гомираца. Осомњеници успесима, које су извојевали њихови сународници на славонској граници, тражили су и гомирски Срби привилегије од цара, а духовни зачетник ових жеља српских био је тадашњи марчански владика Сава Станиславић.⁵ У јулу 1659. и у мају 1660. долазили су у Грац изасланици Гомирја, Врбовског и Моравица и поднели су ратном савету молбу, да им се ослободи увоз соли од царине, а такође и још нека друга роба. До сада су имали права да увозе 500 ведара соли годишње, а сада су молили за још 500 ведара. Тужили су се на пристрасно суђење у Огулину и молили су, да се за њих установи посебан судија и то тако, да они сами изаберу четири лица, а карловачки генерал да је дужан од те четворнице именовати једнога за судију. Мада су се Ауерсперг и Зрински изјавили против ових повластица, цар Леополд I. ипак даде 19. окт. 1660. гомирским Србима диплому са за-

мине: „Herr Graff Peter von Serin, Hauptman Dellisimunovich vnd Portner relationiern, wass gestalten sye bey der nechstgehaltenen Commission die Vsorzer Wallachen vnder der Berloger, Ottotschätzer vnd Pründler Wallachen eingethailt, accomodiert vnd ihnen die Grundt aussgethailt haben vnd dass selbē mit einem Haupt vnd Besoldungen versehen. Zu deme wäre sehr nützlich, disen Wallachen Priuilegia vnd Statuta zu ertheilen, auch zu deren Versicherung 2 Thurn aufzubawen vnd das benötigte Verhäh durch ein Landt Roboth anzubefelchen.“ Под другим авр. 1063, mine: „Herr General zu Carlstatt solle darob sein, damit die neulich auss der Türggey hernbergetretenen Vsorzer Wallachen, so widerumb hinüber gehen wollen, jedoch von den ottotschätzer Soldateca aufgehalten vnd ihnen alle Gelegenheit mit dem Feind zu correspondiern, benommen werde, anbey berichten, warumben sye ain solliches furzunehmen gleich ietzt sich vnderstanden haben.“

⁵ У протоколу Croatica за окт. 1658, mine: „Herr Hörwardt Graff von Auersperg berichtet der Wallachen zu Goymeria Widersetzlichkeit vnd Einfähl, welche herauss vmb Willen einige Priuilegia zu hollen lauffen möchten, ihnen kheines zu ertheilen, dann hierauss denen Gräniz Obristen vnd Hauptleuthen praeiudicia zugezogen wurden, wie sich dan Herr Graff Peter von Serin darnieder sehr erclage, sonsten sye nichts zu vernemen, dass die croatische vnd Möhr Gränizen mit denen rebellischen windischen Wallachen einige Correspondenz pflegen theten, allein der wallachische Bischoff seye ein Vhrheber aller Rebellion.“

хтеваним прилицима, само је по жељи ратног савета у погледу судије цар одредио, да Срби предложе четири лица и то два Србина и два Хрвата, а карловачки генерал ће од те четворце именовати једнога за судију.⁶

⁶ У протоколу Croatica за јули 1659. пише: „Herr Graff Peter von Zrin bericht vber der zu Goymeria, Moranicza und Verbousko wohnenden Wallachen aingeraichten Begehren wegen Befreyung der Mauth vnd Ersezung aines Richters, dass ihnen das vorhin allergnedigst verwilligtes mauthsfreyes Salz annoch zu passieren, solches vber vnd ein mehrers khönte er durch sein Jurisdiction ohne Bezallung der Mauth nichts verwilligen. Im vbrigen wahre Ihnen in ciuilibus, in criminalibus khein Richter zu setzen.“

VI.

СЕОБЕ СРБА У ХРВАТСКУ КРАЈЕМ 17. И ПОЧЕТКОМ 18. ВЕКА.

Подизање куле у Плашком 1664. године. Миграцијона кретања до почетка аустријско-турског рата 1683.

Преко педесет година бавили су се с времена на време политички и војнички фактори Аустрије планом, да саграде на Плашком Пољу тврђавицу, која ће бранити народ од упадаја турских и њачканских чета. Овај план би увек изнова ускренуо, кадгод се нова сеоба Срба догодила, али је пропадао највише ради тога, што краљска влада није хтела да споси ни у новцу ни у људској спази (роботи) потребне терете за изградњу. И при усорачкој сеоби играло је подизање ове куле велику улогу. Док је постојао план, да се Усорчани населе на Плашко Поље, истицала се стално потреба, да се одмах сагради и тврђавица, која ће досељенике заштићавати. Гроф Ауерсперг, који се у необичној мери ангажовао, да се Усорчани у Плашком населе, понудио се, да о свом трошку подигне кулу за досељенике, али цар не усвоји предлог о насељењу Усорчана у Плашком те ни од изградње куле не би ништа.

Године 1663. избио је рат између Турске и Аустрије. У бојевима узеше видног учешћа баи хрватски Никола Зрински и његов брат Петар Зрински, велики капетан Сења и Огулина. Петар потуче 16. окт. 1663. код Јурјевих Стена покрај Оточа Али пашу Ченгића и заробио око 80 Турака, међу њима и самога Али-пашу. Да би заштитио своју огулинску капетанију од даљих нападаја турских, одлучи Петар да подигне кулу у Плашком. Уз повчану помоћ краљске владе отпочео је августа 1664. градити тврђавицу на потоку Мушави. Један војвода из Огулина и један из Модруша заштићавали

су и помагали са својим четама градњу, а кад је тврђавица сазидаана, даде Зрински пренети оба војнодестна из Модруша у Плашки те је Модруш потпуно испражњен био од српских граничара. У Плашки се сада досељавали Срби и са других страна. Нарочито их је много дошло из Витуња тако, да је у Витуњу остало свега још неколико српских породица.¹

На градњу Плашког привукао је Зрински погранично српско становништво, које се налазило у његовој капетанији. Гомирски Срби не хтедоше помагати у изградњи те дођоше у сукоб са својим старим противником Зринским, који науми, да их строгим казнама примора на послушност. Он дојави крањској влади, шта је намерно да чини и замоли је, да отпусти од службе све српске модрушке граничаре, док не саопште имена својих коловођа. На интервенцију крањске владе забранио је ратни савет грофу Зринском, да употреби оштре мере против Гомираца, јер је опасно у ратним временима поступати окрутно с народом. По вишем налогу послао је гроф Ауерсперг коловође пенитентних, гомирских Срба у Грацу, да их тамо казне.²

И Франконани изазваше сукоб са Србима. Повод сукобу био је захтев Франконана, да им Срби у Крмпотама и у Сп. Јурју на приморској граници и тоуњски Срби на хрватској граници плаћају траварину. Срби се одупреше у марту 1667. овом захтеву и послаше тужбу цару. За њих се заузео гроф Ауерсперг те је по његовом налогу изаслана комисија у Тоуњ. Комесари Петар Храплиновић, Никола Погледих, Иван Прерадовић, Ђорђе Крижанић и Вук Ђорђе Михачевић утврдише, да су Срби у праву. Ауерсперг пошаље извештај комисије цару, који преко ратног савета забрани Франконанима, да захтевају од српских досељеника траварину.³

¹ Lopašić, o. c. II, стр. 332 и 404.

² У протоколу Croatia за септ. 1664. пише: „Herr Graff Peter von Serin berichtet die Verordnete in Crain, dass sich die Wallachen zu Gomerie bey Aufbaung des Thurns am Plasko Veldt vngehorsamb erzeigt. Erindert auch, was er für Executiones wider dieselbe vornemben wolle, bittet anbey die gesanten zu Modrusch dienende Wallachen von ihren Diensten zu suspendieren, biss sye die Aufwiegler benennen vnd stöllen.“ Под датумом дец. 1664. пише: „Herrn General zu Carlstatt wurdet nochmalen anbefolchen, von denen vngehorsamben Wallachen zu Gomeria die Rädfführer zur Abstrufung zu den löbl. Hoff Khriegs Rath herauf zu verschaffen.“

³ У протоколу Croatia за март 1667. пише: „Khayserliche Resolution

У априлу 1669. године доселило се из Турске десет породица српских, али није познато, где се досељеници настанише.⁴ С пролећа 1672. добегло је из Турске 90 српских породица, које је генерал гроф Херберштајн паселно у Дабру и Глибодолу.⁵ Мање срећан у избору места за насеље био је Херберштајн 1679, кад је харамбаша Драгић извео из Лике неколико породица српских, у свему 120 душа. Херберштајн их насели у околини Бриња, на што Брињани дигаше оружје и одупреше се насељењу Срба. Сељани умирише завађене странке, али многи од њих не хтедоше остати више у Брињу него се одселише у Славонију.⁶

На граници је било и таквих места, која су плаћала порез неко време Турској па онда Аустрији или Млетачкој; гдекад су плаћали на две стране, а други пут нису плаћали никоме ништа. Тако су Срби из Ражанаца добегли на Већују, која је Аустрији припадала па су хтели и даље да остану под заштитом Млечића и Турака. Карловачки генерал затражи у фебр. 1671. од цара инструкцију, да ли да ове ражаначке Србе одагна са Већује или да их силом нагони на покорност? На то Срби присташе, да буду аустријски поданици те је цар у јануару 1672. дозволио, да могу остати у Већуји.⁷

После трагичне смрти грофа Петра Зринског и његовог шурака грофа Крсте Франконана конфисковани су пространи

vnd Befehl, dass der Hoff Kriegs Rath dem Marches Frangepan wegen der denen sowoll an denen zengerischen als zu Thoun an den croatischen Gränzen wohnenden Wallachen mit Gewaltdt erforderten Trauarina oder Waidtgebühr beschehende Aigenththigkeit vnd Eingriff zu inhibiern vnd ihnen Wallachen derentwillen die gezimbende Remedierung zu verschaffen.“

⁴ У протоколу Croatica за април 1669. пише: „Herr croatischer Obrist berichtet, wellicher Gestalten 10 Heuser Wallachen aus der Türggey an diese Gräniz entwichen vnd sich selbiger Orthen sezen wollen.“

⁵ Lopašić, o. c. III стр. 301.

⁶ Ljetopis fra Nikole Lašvanina. Priopćuje dr. fra Julijan Jelenić (Glasnik zem. muzeja za 1815). Lopašić, o. c. II стр. 368.

⁷ У протоколу Croatica за фебр. 1671. пише: „Herr General zu Carlstatt berichtet, dass sich die rossanzer Wallachen bey Vechia nider-gesetzt vnd vnder dem Schutz der Venediger vnd Türggen alda verbleiben wollen.“ Под датумом јан. 1672. пише: „Herr croatischer General Obrist berichtet, wassmassen die rossanzer Wallachen sich zu Vechia gesetzt vnd von dannen auf kheine Weiss mehr abzuehen, vill weniger vnder die Venediger zurugg begeben wollen, sondern Ihro kays. Mt. dasselben thren zu sein vnd zu verbleiben angeloben wollen.“

поседи њихови и кметови су подељени разним властелинским породицама. При придеоби хтеда је комисија, која је изаслата у ту сврху на границу, да српска места Дубраве и Попикве, где су Срби живели као кметови франконански, присаједини са властелинством Ољом. Срби поднеше цару молбу, да не одобри ову намеру комисије него да и њих уврсти у ред граничара. Они ће радо обављати граничарску појну службу, само да не морају бити више спахијски кметови. При сеоби њиховој из Турске гроф Вук Тржачки је обећавао њима, да ће добити граничарску службу, али их је преварно и начинио од њих своје кметове. Цар запита у октобру 1672. грофа Херберштајна за мишљење у овом предмету, а Херберштајн одговори 20. дец. те године, да би требало Србе у Дубравама и Попиквама узети међу граничаре.⁸

Наговорене од Млечића одбегоше у новембру 1674. године тридесет и неколико српских породица из Св. Јурја и настанише се на острву Пагу под млетачку управу. Идуће године су Млечићи ове Србе преместили у Венију, али они не хтедоше остати под млетачком влашћу него неки побегоше у Турску, а други се вратише патраг у Св. Јурај. По извештају Херберштајнову вратило се 20 српских породица и заузело је своје старе станове у Св. Јурју.⁹

Из овог периода сачуване су нам и неке ситније вести, карактеристичне за ондашњи живот српских досељеника. Срби из Мариндола тужили су се у јан. 1668. ратном савету, да је барон Пургитал опљачкао све ствари њихове.¹⁰ Са

⁸ Lopašić, o. c. II стр. 351. У протоколу Croatica за окт. 1872. пише: „N. die in dem Dorff Dubrava vnd Ponique wohnende Wallachen bitten sy von der von demnen Commissarien zu der Herrschafft Wossail alss Vnderthanen vorhabenden Incorporierung zu befreien vnd der versprochenen Freyheiten wie andere genuessen zu lassen.“

⁹ У протоколу Croatica за нов. 1674. пише: „Herr croatischer General Obrist berichtet, wass massen auf Instigation der Venediger von demnen St. Georgen Wallachen etlich vnnnd 30 Heuser in Türggey mit Weib und Khinder entsprungen, auch zu besorgen seye, dass die andern ebenmessig nachvolgen“, а у извештају од јула 1677. јавља генерал „dass 20 Heyser Wallachen von Venedigern vnd, auss der Türggey heruber getreten vnd zu St. Georgen ihre alte Wohnungen bezogen.“

¹⁰ У протоколу Croatica под јан. 1668. пише: „N. die Wallachen zu Marienthall beclagen sich, dass sye von Herrn Ferdinand Wilhelm Freyherrn von Purggstatl ganz ausgeblindert worden, mit Bitt bey Herrn Landthauptmann in Crahn darob zu sehn, damit er ihnen die entnommene Sachen wider restituire.“

Србима у Велемерићу и Јапошу царичино се у септ. 1668. жумберачки капетан гроф Парадајзер, захтевајући да му раде сенокос.¹¹ И са Турцима су имали Срби неприлика. По извештају грофа Херберштајна једна чета Турака из Лике и Крбаве напала је у марту 1675. Србе у Подгорју код Бага и поробила је марву неким српским породицама.

Досељавање Срба у Хрватску током аустријско-турског рата 1683—1699. Операције хрватских граничара у Лици 1685. и сеобе Срба 1685. и 1686. године.

Страховит пораз, који претрпеше Турци 12. септ. 1683. под зидовима Беча, отворио је ново доба у животу оних народа, који су живели дуж границе европске Турске. Пораз Турака нашао је одјека на све стране па и код хришћанске раје у Лици и Крбави те су већ у октобру 1683. неки Срби из Турске молили дозволу, да дођу под царску заштиту. У августу 1684. дошла је нова молба турских Срба градачком ратном савету, слична оној из пређашње године.¹

Првих година аустријско-турског рата није било никакве знатније акције на хрватској граници. Тек 1685. почела је хришћанска војска и овде да оперише против Турака. Борбу отворио бан хрватски гроф Никола Ердеди, коме Срби из Босне послаше с пролећа изасланике, да се споразуму за сеобу те цар изда 19. јуна 1685. заштитно писмо за ове Србе.² Једна група Срба је у то доба пребегла била на хрватску границу и цар већ у току јуна изда налог, да се досељеницима даде проса ради исхране.³

¹¹ У протоколу Croatica за септ. 1668. пише: „Hauptmann zu Sichelberg Graff Paradeiser bittet, man wolle den Walachen zu Vellemeritsch vnd Jänösch anbefelchen, dass sie ihm nach dem alten Gebrauch die Heymath in der Gräniz verrichten.“

¹ У протоколу Croatica за јуни 1685. пише: „Herr Graf Strasoldo berichtet ein vnd andere von denen Wallachen, die sich in die kayserliche Protection begeben wollen.“

² Lopašić, o. c. III стр. 445. Под јулом 1685. пише: „Ertheilung einiger Protectionales für die herübergetretenen Christen vnd Räzen“ (Croatia).

³ У протоколу Croatica за јуни 1685. пише: „Kayserliche Resolution dass denen herübergetretenen türggischen Wallachen mit 400 Viertl Hirsch geholfen wirdet.“

Кад је бин Ердеди помоћу преговора са Србима испитао положај турски, нападну са хрватским четама Дубицу и протера из ње Турке средином 1685. године. Одмах после тога напустише борбе и на лично крбавском бојништу. У септембру 1685. поведе војску гроф Херберштајн против Турака у Лици, заузме град Гребен и крене се према Будаку, Новиграду, Рибнику, Бебровцу, Билају и Новом Перушићу, робећи и палећи турске домове. 18. септ. врати се Херберштајн са бојног поља. Собом је водио велики број заробљених Турака и носио многи плен. Његовој војсци се у Лици придружила 180 породица српских са 1459 душа, већином из Перушића, Буњића и околних места те их Херберштајн привремено насели код Оточца, под заповедништвом обрштара и капетана оточачког Бернарда барона Гала. Она прва група српских досељеника заузела је привремено боравиште у Брињу и околини. У Брињу се налазило 280 душа са 82 човека за оружје, у једном суседном збегу 54 душе са 37 људи за оружје, а у трећем збегу 99 Срба са 26 људи за оружје.⁴ Осим тога се почетком 1686. налазило у Багу у збегу 491 српских досељеника под заповедништвом обрлајганта Портнера.⁵

Бин Ердеди је покушао да се користи ратним приликама и да нека српска села, која су припадала војној граници, присаједини својим снахилуцима. Нарочито се окомио на Попикве, Дубране и Ердељ код Босиљева, али Срби послане у августу 1685. ратном савету молбу, да их заштити од насиља банава. За Србе се заузео и генерал гроф Херберштајн дописом од 13. августа те је настојање банава осујећено.⁶

За исхрану прве групе српских досељеника одредио је цар Леополд 400 четвртина проса (1200 купленика). За исхрану друге групе одређено је 600 четвртина. Међутим је гроф Штрасолдо иначице упадај у турске крајеве са својим граничарима, којима се придружило неколико српских досељеника те су поробили град Стену и околна места и Срби запленише при томе пшенице и другог жита од Турака. На вест о овом успеху аустријског оружја донесе цар 12. дец. 1685. одлуку, којом обустави ову другу помоћ од 600 четвр-

⁴ Коморски списи за 1686.

⁵ Ibidem.

⁶ Lopašić, о. с. III, стр. 377.

тина проса. Сада се и Херберштајн 31. дец. 1685. и Штра-солдо 13. јануара 1686. заложиле код дворске коморе, да се ова обустава докине. Доказивали су, да заплениено жито турско није било у тако великој количини, да би могло прехранити све српске досељенике. У томе походу нису учествовали сви српски досељеници него само њих десетак с ове стране Капеле, док од оних с оне стране Капеле ради даљине пута није учествовао нико.⁷ Молбу генерала подастре дворска комора 28. јан. 1686. цару с препоруком указујући, да је потребна и ова друга помоћ за српске досељенике, јер се они иначе не могу исхранити него ће бити принуђени, да упадају у Крањску, да плачкају и тим начином да се спасу од глади.⁸ У Бечу су увидели оправданост ове молбе те је цар Леополд дозволио и другу помоћ досељеницима с тим, да се храна подели тек кад Срби поједу све оно, што су донели собом из Турске.

Гласови о великим победама аустријског оружја над Турцима у Угарској и Славонији покретали су нове српске масе на сеобу из турских у хришћанске крајеве. У марту 1686. дошли су нови досељеници и смештени су у Баг покрај рањених, а у исто време дођоше са бихаћке границе, из Кладуша, 200 Срба са женама и децом. Пред њих је, на њихову молбу, послао пуковник Оршић чету војника, да их при сеоби штити од Турака. Ови Срби се понудиле, да за рачун Аустрије освоје град Кладун с молбом, да аустријска војна управа стави војни гарнизон у Кладун, а Срби ће се онда

⁷ Гроф Матија Штрасолдо пише између другог: „Nun khan in der Wahrkeit Euer Excellenz vnd Gnaden vnerindert nicht pergen, wie dass solcher Straif in des Feinds Landt vnter meinem Commando beschehen, ich auch in eigener Persohn gegenwärtig gewesen, aber khain solch vermeinte Anzahl Getrhaidts gefunden worden, dauon disen neuen Wallachen, weilten dern damallen nicht über 10 sich wegen der weiten Entlegenheit einfinden khönnen, wenig oder gar nichts zu nuzen khomben, sondern einen jeden zur freyen Peuth gelassen haben. Wan also mehr allerhöchst gedacht Iro khays. Mt. bey deroselben ersten Resolution der völligen 1000 Viertl nicht berhuen lassen wolten, so wiert eine Vnmöglichkeit scheinen, solche Wallachen, deren Anzahl vorhin endtworffen worden, sich vnterhalten zu khennen, zumallen alberaith iezo in den Croaten Landt vnd Gräniz eine vnbeschreibliche Hungers-Noth, geschwaigens noch ins künftig sein werde, indeme vndter disen einer dem andern nicht mit einer Faust oder Hand voll Getraidts succuriern khönne.“ (Коморски списи).

⁸ Ibidem.

пратити на дотадашња општинска споја у Кладуш и околину.⁹ Осим ових донедо Оршић и многе српске породице током марта 1686. из Острошца и Цазина, те кладушке Србе насели у Будачки, и острожачке и цазинске у Перјасицу и Тржић.¹⁰ Срби из Турји, Клокоча и Протежајне (!) код Бихаћа дођоше без икакве помоћи. Херберштајн доведе Србе из Коренице, настави их привремено у Плашком, а затим их насели у Јесеници. Бискуп загребачки за то време насели Србе у Мали Градац и Малу Срачницу.¹¹

С пролећа 1687. населио је гроф Ердеди Србе на добрима загребачке бискупије, у Бовићу и у Кирићу, а у априлу 1688. населио је бискуп загребачки Микулић Србе, на челу са Остојом Милинковићем, у Градишћу на речници Трепчи.¹² Током 1687, 1688 и 1689. пређоше Срби из босанске Крајине у огромним масама те их бан Ердеди и генерал Херберштајн населише у пределима банијске и карловачке крајине око Петриње и Глине, Скрада, Војинћа, Крстиње и Будачкога. Срби похрлише из Босне у Хрватску у толикој множини, да се њихов превелики број није допадао ратном савету и он у јан. 1688. наложи Оршићу, да у будуће не прима нове досељенике.¹³ Стариници су и сада нерадо гледали досељене Србе те одмах од почетка почеше да се свађају Хрвати и Срби. Ове свађе узеше маха особито у околини Коране и Коранице те гроф Херберштајн у марту 1689. одреди границе у Будачком, Скраду и околиним местима. Србе концентриса с једне стране Коране, а Хрвате с друге.¹⁴

⁹ Ibidem.

¹⁰ Lopašić, о. с. II стр. 409 и 415.

¹¹ О. с. III стр. 458.

¹² Lopašić, о. с. II стр. 382 и 389; III, стр. 449.

¹³ У протоколу Croatica за јан. 1688. пише: „An Herrn Orschich, derzeit Commandanten zu Carlstatt mit Befehl, fürdershin keine herüber-tretenden Wallachen mehr anzunehmen.“

¹⁴ Lopašić, о. с. II стр. 391.

Сеоба Срба у вези са освајањем Лике 1689. Миграције приликом уређења војне границе почетком 18. века. Сеобе Срба из Хрватске у Срем, у Печуј, у Славонију и у околину далматинских Котара 1715.

Средином 1689. ступио је гроф Херберштајн са својим четама поново у акцију против личко-крбавских Турака. Наступање је почело од Сења и Бага и 15. јуна заузеле хришћани Нови, а идући дан Билај и Рибник. У Рибнику потражише Херберштајна изасланици из Вратне, Гребенца и Широке Куле и пријавише предају тих места. Убрзо после тога предаше се Будак и Перушић те је на десет дана цела Лика освојена. У Крбави су биле две тврђаве, Бушић и Удбина. Бушић су Турци сами напустили и запалили. Отпора је дала једино Удбина, која је одолевала навали хришћана од 3. до 21. јула, а тада је и она капитулирала.

Велика већина Турака је при наду Лике и Крбаве у аустријске руке побегла на босанско земљиште, а само мали део остаде на свом огњишту и пређе у хришћанство, на пр. Турци у Перушићу. Чим је аустријска војска проширила границу државну све до Босне, похиташе босански Срби, који су становали у близини границе, да се придруже хришћанима. Аустријске власти су радо примале досељенике и насељавале су њима она места, у којима су Турци становали те су одласком њиховим опустела. Вицегенерал карловачки гроф Рабата изасла Јурја Крижанића у освојене крајеве као комесара, да насели у опустела места Србе из Турске и да затечено становништво Лике и Крбаве разреди, да из гушће насељених крајева одузме један део становника и насели их у пределе, где је становништво проређено. Крижанић је 12. августа 1690. населио 40 српских породица под вођством Вујасина Милеусића у Широку Кулу, а 17. августа је настанио у Кореници 60 српских породица, 30 под вођством кнеза Јована Дракулића и 30 на челу са кнезом Миланом Лалићем.¹ До 1697. године насељено је у Лици и Крбави на 700 српских породица и дато је свакој породици земље за обрађивање.² Велике масе српске пређоше током рата из Босне и населише

¹ Lopašić, о. с. II стр. 415 и 416.

² О. с. III, стр. 104.

се у пределу око Костајнице. У марту 1698. насељено је гроф Петар Кеглевич Србе под вођама Вукадином и Сташинуком у Јастребницу, у мају 1699. насељено је гроф Антон Коронин Србе на челу са Милошем Огњанчевићем у Мекинџар и у Подланац, а у јуну су насељени Срби око Чемернице, Топуског и Перне.³ И бовињски Срби су добили прирантаја. По једном ишетају од 9. јула 1699. налазило се у Бовињу 47 српских породица са 250 душа, од којих 80 људи за оружје, а у Кишину је било 120 кућа са 450 душа, од њих 240 за оружје.⁴

Међу досељеницима изби убрзо велико незадовољство са стањем, у коме су се сада нашли. Током године 1698. одбегло је 60 породица дабарских Срба под млетачку власт у далматинске Котаре, а неколико се породица одсели у Лику и Крбаву те је у Дабру и Глибодолу остало још свега око 40 породица, на што је из Бриња прешло 24 српске куће и Дабар.⁵ Незадовољства је било и на другим странама. Када се прочула вест, да ће крајеви између Уне и Купе потпасти под власт бана насталежа хрватских, Срби се у јулу 1701. побунише. Логор побуњеника био је у Глини. И у августу ове године скопише њих 500 Срба на оружје и спречише настојање загребачког бискупа, да отера Србе и да насели своје људе у околину Топуског. Огорчење народа било је тако велико, да се отворено говорило, да ће сви Срби онога краја отићи Млечићима или се вратити у Турску.⁶

Кад је завршено ратовање и склопљен мир у Карловцима 1699. године, Аустрији није пришао сав територијум, који је она држала у својој власти него је према уговору о миру нека погранична места морала вратити Турској. Вратила је Добој, Јасеновац и тврђаву Нови на Уни са околним местима. Предаја Турцима ових места обављена је 1703, али готово сав народ, и Срби и Хрвати, из тих крајева не хтедоше чекати успоставу турске власти него се доселише на аустријску страну. Досељене католике населише у Дивуши и између Новог и Костајнице крај Уне. Барон Делићимунчић је преузео на себе, да насели у својој капетанији досељене Србе и он је

³ О. с. III, стр. 122, 150 и 153.

⁴ О. с. стр. 153.

⁵ О. с. стр. 302.

⁶ О. с. стр. 200 - 203.

16. авг. 1703. паложно своме официру Јелачићу, да Србе из Зрињског Поља, из Новог и околине насели у планинској и глињској крајини (око Маје, Класпића и Жировца).⁷

Приликом одређивања војне границе и одељивања њеног од крајева, који су пали под власт бана и сталежа хрватских, учиниени су такође велики размештаји становништва. Нарочито се пазило, да уз границу турску не буде само српско становништво него да буде и Хрвата, јер су се власти у њих боље поуздавале. Осим тога су се комисије, које су вршиле размештање становника, руководиле принципом, да одеље Србе од Хрвата и да их групашу посебно и то не само по местима него и по целим крајевима. Комесари гроф Атемс и Либенек који су раздељивали земљу у Лицу и Крбави, у свом извештају од 7. маја 1713. изреком веле, да су Хрвате груписали око Удбине и Рибника, а Србе око Коренице, Грачаца и Звониграда. Ови комесари населили су током свог рада у Велику и Малу Попицу 15 српских породица, које тих дана дођоше из Турске.⁸

Од осталих миграција вредно је споменути, да је у децембру 1705. генерал Ханибал Порција преселио 30 породица Срба по жељи њиховој из Планиног у Јесенице, а генерал Јосип Рабата населио је августа 1711. године 200 породица српских и хрватских у Раковачком Пољу, између Мрежнице и Коране. Из Турја у Босни дошли су Срби приликом поговора аустријско-турског 1716. и барон Кулмер их населио у Тупшловић.⁹ У пределу између Уне и Куне ишчистене су такође многе промене у насељима. Пуковник гроф Кристоф Делићимунтовић присвојио је тамошња властела и имања и насељавао је на њих Србе, хотећи да и у том пределу заснује војну крајину.¹⁰ И једну сеобу грчких православних породица у хрватско приморје забележили историјски документи. У јуну је дошао у Беч изасланик Грка са Лаванта Стефан Серафим и молио је да се са 218 грчких породица може доселити у Хрватску. Цар даде дозволу и одреди, да се Грци насеље у Винподолу или у Св. Виду и да тамо могу подићи православну

⁷ О. с. стр. 231 и 234

⁸ О. с. стр. 299.

⁹ О. с. стр. 241. 259 и 331.

¹⁰ О. с. стр. 252.

цркву. Касније, 3. маја 1719. формулисани су услови за насељење оних Грка.¹¹

Становници Лике и Крбаве нису били задовољни са аустријском управом ни после завршеног рата са Турском. Претерана строгост војних граничарских власти, зулуми појединих официра, а нарочито велике глобе, којима су кажњавали људе за најмању кривину, затим скупоћа соли, „мала мера“, мамљења од стране Млечкиња, а понајвише глад и тесно земљиште изазивање у хрватској војној граници покрет за сеобом у друге крајеве. Покрет овај заузео је 1715. године опасне размере те карловачка генерална команда изашље једну комисију, да испита, колико се из ког краја одселило, куд су отишли насељеници и шта је узрок овим миграцијама. Комисија је установила, да се из свих крајева Хрватске сели становништво, да им напосле дају поједини капетани и судови (гроф Адам Пургштал за два форинта од особе) и да се највише њих одселило у Срем, многи су отишли у Печуј, други у Славонију, а неки су пребегли и на млетачко земљиште и насељени су у далматинским Котарима. Из Медака је на пр. отишло 12 породица и спремало се још 30 да оде под млетачку власт. Из Планакога је отишло у Срем око 80 породица, у којима је било на 250 људи за оружје. Из огулинске капетаније отишло је у свему 551 човек за оружје, из капетаније жумберачке одселило се 85 људи за оружје са породицама, из Тржића, Ерделя, Дубраве и Поликава отишло је 72 породице, из капетаније Бариловић око сто људи за оружје са породицама. Из целог карловачког генералата одселило се 1911 људи за оружје и сви поведоше собом жене и децу и најближу родбину. Од ових насељеника огромна већина били су Срби.

Аустријске власти су настојале, да отклоне узроке и да зауставе расељавање становништва Лике, Крбаве и Баније. У томе су и успеле, али не потпуно. Све узроке сеобама нису могле да искорене. Ванредно плођење становништва посред кршевитих и перодних крајева, који не могуће исхранити цео онај народ, гонно је поједине људе и поједине породице на насељавање у њиховије пределе. У 18. и у првој

¹¹ О, с, стр. 304 и 328.

половини 19. столећа селили су се лички горшаци понајчешће у Срем и у Славонију, а од друге половине 19. века у Америку.

